674.

http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/ 325/

Jyväskylän yliopisto

Taloustieteen laitos

Tutkimus naisten osuuden kehittymisestä laskentatoimen koulutuksessa, opetuksessa, tutkimuksessa ja käytännön ammateissa Suomessa 1970-luvulta nykypäiviin

Laskentatoimen
pro gradu -tutkimus

Tekijä:
Pia Manninen

TUTKIMUS NAISTEN OSUUDEN KEHITTYMISESTÄ LASKENTATOIMEN KOULUTUKSESSA, OPETUKSESSA, TUTKIMUKSESSA JA KÄYTÄNNÖN AMMATEISSA SUOMESSA 1970-LUVULTA NYKYPÄIVIIN

Pia Manninen
Jyväskylän yliopisto
Yrityksen taloustiede, laskentatoimen pro gradu -tutkimus
Kesäkuu 1997
76 sivua, sisällysluettelo 2 sivua sekä 2 taulukko- ja 2 liitesivua

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää historiallisena kuvauksena, miten miesten ja naisten osuudet ovat kehittyneet laskentatoimen koulutuksessa, opetuksessa ja tutkimuksessa sekä käytännön ammateissa Suomessa 1970-luvulta nykypäiviin. Johtaako laskentatoimen korkeakoulututkinnon suorittaneiden naisten inhimillinen pääoma ja työmarkkina-arvo heidän sijoittumiseensa primääri- vai sekundäärimarkkinoille? Laskentatoimen tutkimus, opetus ja tilintarkastusammatti (KHT) olivat muuttuneet miesten alasta/ammatista miesenemmistöisiksi. Miesten hallitsemasta laskentatoimen koulutusammatista oli tullut eriytymätön. Tutkimuksen teoreettinen lähtökohta perustuu pääasiassa ulkomaisiin laskentatoimen alan gender-tutkimuksiin. Tutkimuksen empiriana toimivat kauppaoppilaitosten vuosi- / toimintakertomukset, Keskuskauppakamarin luettelot hyväksytyistä tilintarkastajista ja Tilastokeskuksen tutkintorekisterit suoritetuista laskentatoimen koulutusohjelman korkeakoulututkinnoista ja merkonomin laskentatoimen linjan tutkinnoista. Keskeisimmät lähdeteokset ovat: Becker, G. 1964, Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Referece to Education; Doeringen & Piore 1971, Internal Labor Markets and Manpower Analysis; Kondo1990, Crafting Selves: Power, Gender and Discourses of Identity in a Japanese Workplace; Näsi S.1990. Laskenta-ajattelun kehitys viime vuosisadan puolivälistä nykypäiviin. Suomenkieliseen laskentatoimen kirjallisuuteen perustuva historiantutkimus; Suomen Virallinen Tilasto, SVT IV C 106 B; Tamminen 1993, Tiedettä tekemään; Westcott & Seiler 1986, Women in Accounting Profession.

AVAINSANOJA: gender, historiallinen kuvaus, Human Capital, Dual Labor Market, laskentatoimi, miesten/naisten ala tai ammatti, miesten/naisten hallitsema ala tai ammatti, tasa-ala tai eriytymätön.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO 1

2. GENDER-TUTKIMUSTEN TAUSTAA JA TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT 4
2.1. Ulkomaiset gender-tutkimukset 4
2.1.1. Gender-tutkimuksista yleensä 4
2.1.2. Laskentatoimen koulutukseen liittyvät tutkimukset 5
2.1.3. Laskentatoimen ammatteihin liittyvät tutkimukset 7
2.1.4. Human Capital ja Dual Labor Market -teoriat ja gender-tutkimukset 10
2.2. Aikaisemmat kotimaiset tutkimukset 12
2.3. Tutkimusongelma ja tutkimuksen rajaukset 16
2.4. Tutkimuksen metodista ja lähdekritiikistä 17
2.5. Tutkimuksen rakenne 21

3. LASKENTATOIMEN KOULUTUSOHJELMASTA VALMISTUNEET JA HEIDÄN SIJOITTUMISENSA TUTKIJOIKSI JA OPETTAJIKSI 1970-LUVULTA NYKYPÄIVIIN 22
3.1. Laskentatoimen opetuksen alkaminen ja korkeakoulujen perustaminen Suomessa 22
3.2. Laskentatoimen koulutusohjelmasta valmistuneiden miesten ja naisten osuudet 26
3.2.1. Ekonomintutkinto (alempi) 1971 - 1986 27
3.2.2. Kandidaatin tutkinto (ylempi) 1971 - 1994 31
3.2.3. Yhteenveto 33
3.3. Laskentatoimen jatkotutkinnot: miesten ja naisten osuudet 36
3.4. Laskentatoimen tutkijat ja opettajat tiedekorkeakouluissa 41
3.5. Laskentatoimen koulutusammatti kauppaoppilaitoksissa 42
3.5.1. Laskentatoimen opetuksen alkaminen kauppaoppilaitoksissa ja kauppaoppilaitosten perustaminen 42
3.5.2. Laskentatoimen opetusharjoittelijat: miesten ja naisten osuudet 45
3.5.3. Laskentatoimen opettajat: miesten ja naisten osuudet 47
3.6. Yhteenveto 52

4. LASKENTATOIMEN KOULUTUSOHJELMASTA VALMISTUNEIDEN SIJOITTUMINEN ERI LASKENTATOIMEN AMMATTEIHIN 55

4.1. Sukupuolen mukaan eriytyneet työmarkkinat 55

4.2. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden miesten ja naisten sijoittuminen yleisimpiin ammatteihin vuosina 1990 ja 1993 55

4.3. Laskentaekonomien siirtyminen KHT-tutkinnon suorittajiksi ja sijoittuminen KHT-tilintarkastajiksi 1970-luvulta lähtien 57

4.4. Yhteenveto 63

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSMAHDOLLISUUKSIA 65

LÄHDELUETTELO 72

LIITTEET

TAULUKKOLUETTELO

No.	Nimi	Sivu
1.	Laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1986 ekonomin tutkinnon (alempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %)	28
2.	Laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1994 taloustieteiden kandidaatin tai ekonomin tutkinnon (ylempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %)	31
3.	Kaikkien korkeakoulujen laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1986 ekonomin tutkinnon (alempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %)	34
4.	Kaikkien korkeakoulujen laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 -1994 ekonomin tutkinnon (ylempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %)	35
5.	Kaikkien korkeakoulujen laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1994 ekonomin tutkinnon (alempi, ylempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %)	35
6.	Laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1994 lisensiaatin tutkinnon (KTL) suorittaneet miehet ja naiset (n) korkeakouluittain	37
7.	Jyväskylän ja Tampereen yliopiston laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1986 lisensiaatin tutkinnon (TTL) suorittaneet miehet ja naiset (n)	38
8.	Kaikkien korkeakoulujen laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1994 lisensiaatin tutkinnon (KTL ja TTL) suorittaneet miehet ja naiset (n, %)	39
9.	Laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1970 - 1994 tohtorin tutkinnon (KTT ja TTT) suorittaneet miehet ja naiset (n) korkeakouluittain	40
10.	Suomen Liikemiesten Kauppaoppilaitoksessa vuosina 1975 - 1995 laskentatoimen opetusharjoittelun suorittaneet miehet ja naiset (n, %)	46
11.	Keväällä 1976 laskentatoimen linjalta merkonomiksi valmistuneet (n) sekä laskentatoimen vakinaiset opettajat ja tuntiopettajat (n) kauppaoppilaitoksittain	49
12.	Laskentatoimen vakinaisten opettajien ja tuntiopettajien miesten ja naisten osuudet (n, %) vuonna 1976	49
13.	Keväällä 1986 laskentatoimen linjalta merkonomiksi valmistuneet (n) sekä laskentatoimen vakinaiset opettajat ja tuntiopettajat (n) kauppaoppilaitoksittain	50
14.	Laskentatoimen vakinaisten opettajien ja tuntiopettajien miesten ja naisten osuudet (n, %) vuonna 1986	51

15. Laskentatoimen vakinaisten opettajien ja tuntiopettajien miesten ja naisten osuudet (n, %) vuonna 1990 52

16. KHT-tilintarkastajien jakauma sukupuolen mukaan (n) vuosina 1965, 1970 ja 1975 58

17. KHT-tutkinnossa vuosina 1981 - 1989 hyväksytyt miehet ja naiset (n, %) 59

18. KHT-tutkintoon hakeneiden, hyväksyttyjen ja osallistuneiden sekä tutkinnossa hyväksyttyjen lukumäärät vuosina 1990 - 1996 60

19. KHT-tutkinnossa vuosina 1990 - 1996 hyväksytyt miehet ja naiset (n, %) 61

20. KHT-tilintarkastajien jakauma sukupuolen mukaan (n) vuosina 1990 - 1995 62

1. JOHDANTO

Aikaisemmin tieteellistä keskustelua ei oltu paljoa käyty ammatin sukupuolistumisesta (kts. Crompton 1987). Yleensä laskentatoimen ja tilintarkastuksen tutkimuksessa on ollut tapana jättää sukupuoli tutkimatta. Tinker ja Neimark (1987) ovat nostaneet esiin aiheen sukupuolesta ja sen suhteesta laskentatoimeen. Tutkimus tällä alueella on aika uutta. Smith ym. toteavat (1988), että tutkimus sukupuolesta on erittäin herkkä arvoille, yleisille mielipiteille ja aikaisemmalle ymmärrykselle. Ajan kuluessa historiallisessa kehityksessä arvot muuttuvat ja yleinen mielipide tulee sallivammaksi. Aikaisempi ymmärrys jalostuu lisäymmärryksellä. Hyödyllisenä pidetään myös tutkimuksia, jotka huomioivat sukupuolen. Nyt on aika tutkia miesten ja naisten osuuksien kehittymistä laskentatoimen maailmassa käytännön ammattina sekä oppiaineena ja tieteenalana.

Naisten määrä laskentatoimen pääaineopiskelijoina on tasaisesti kasvanut. The American Institute of Certified Public Accountants mukaan kaikista laskentatoimen opiskelijoista naisia oli 28 % vuonna 1977 ja vuoteen 1985 mennessä heitä oli jo 49 %. Voidaan olettaa, että laskentatoimen ammatin maskuliinisuus tulee vähenemään mitä enemmän naisia hakeutuu ylempiin laskentatehtäviin - tilintarkastukseen. Esimerkiksi Hooks (1992) toteaa sukupuolta ja ulkoista laskentatointa koskevassa artikkelissaan yritysmaailman androkeskeisen kulttuurin ja sosialisaatiovaikutusten laimenevan, kun yhä useampi nainen tulee yritysmaailmaan mukaan ja etenee ylimpään johtoon.

Yleinen mielenkiinto ns. miesten ja naisten ammatteja kohtaan Suomessa muodostaa osaltaan tutkimuksellista viitekehystä. Tutustuttuani ulkomaisiin laskentatoimen koulutusta ja ammatteja käsitteleviin gender-tutkimuksiin (sosiaalista sukupuolta käsitteleviin tutkimuksiin) alkoi kiinnostukseni herätä, ja tutkimusidea kypsyä. Etsin aiheeseen liittyviä Suomessa tehtyjä tutkimuksia ja kirjoituksia, joissa laskentatoimi on yhdistetty sukupuoleen. Tällaisia tutkimuksia maassamme on tehty vähän. Sen sijaan on tutkittu koko ekonomikunnan koulutusta ja ekonomien sijoittumista eri ammatteihin. On myös tutkittu naisia itsenäisinä ammatinharjoittajina ja heidän työmarkkina-asemaansa 1960 - 1990 välisenä aikana. Edellä mainittu tutkimus edustaa gender-tutkimusta.

Ulkoisen laskentatoimen androkeskeinen kulttuuri, patriarkaalisuus, kulttuuriset odotukset ja historiallinen kehitys vaikuttavat käsillä olevaan tutkimukseen: **miesten ja naisten osuuden kehitys laskentatoimen koulutuksessa, opetuksessa ja tutkimuksessa sekä käytännön ammateissa Suomessa 1970-luvulta nykypäiviin**. Käsitykseni mukaan tämä selvitys tuo lisäarvoa laskentatoimen tieteelliseen keskusteluun ja synnyttää mahdollisesti uusia tutkimusideoita.

Suomessa sukupuolta ja tiedeyhteisöä sekä naisten asemaa tieteen organisaatiossa on tutkittu vähän, ja suurin osa tutkimuksesta on 1980-luvulta. Gender-tutkimuksien mukaan pääasiassa laskentatoimen alan korkeasti koulutetut naiset ovat kirjoittaneet artikkelit laskentaammattien sukupuolistumisesta. Tämä on vaikuttanut laskentatoimen sosiaalisten ja organisationaalisten roolien tutkimiseen. Kuten Kirkham (1992) sanoo:"Sukupuolen pitää antaa kuva laskentatoimen ammatista. Sitä ei pitäisi rajata pois." Sukupuoli on uusi ja merkittävä asia laskentatoimen tutkimuksessa ja laskentakäytännöissä.

Laskentatoimen ilmiöihin ja tapahtumiin liittyvää tutkimusta tarkastellaan kolmesta näkökulmasta, jotka ovat tiede ja oppi sekä käytäntö (Näsi, J. & Näsi, S. 1981, 18 ja Näsi, S. 1982). Nämä näkökulmat esitetään kuvassa yksi. Tässä tutkimuksessa tiede ja oppi käsitellään samassa kategoriassa. Salme Näsi on esittänyt näkökulmien yhteydessä seuraavan ajatuksen, että tutkija voi löytää myös oman paikkansa tutkimalla laskentatoimen mennyttä aikaa.

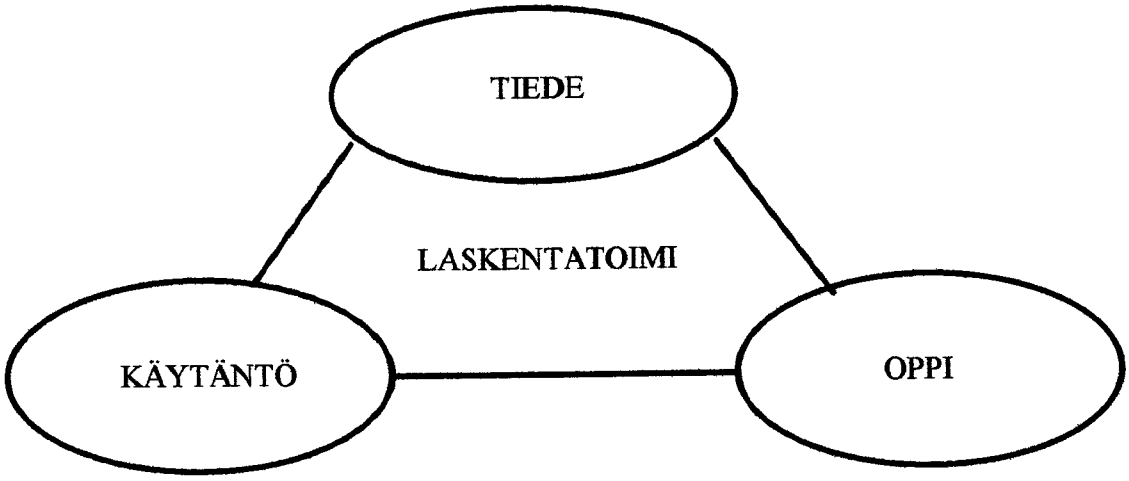

Kuva 1. Laskentatoimen näkökulmat

Tässä tutkimuksessa huomioidaan kulttuurinen ja historiallinen tausta Suomessa. Käsillä olevassa tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan miesten ja naisten osuuksien kehitystä laskentatoimen koulutuksessa, opetuksessa ja tutkimuksessa sekä käytännön ammateissa historiallisena kuvauksena. Historiantutkimus on menneisyyden tutkimusta. Koska kyseessä on laskentatoimen ilmiöiden ja tapahtumien tarkastelu 1970-luvulta nykypäiviin, ollaan tekemisessä historiantutkimuksen alueella. Renvallin (1983, 19) mukaan geneettinen (= synty- ja kehitysyhteys) aikaperspektiivi on historiantutkimukselle keskeinen ja oleellinen piirre. Aikaperspektiivi on myös historialliselle kuvaukselle oleellista.

2. GENDER-TUTKIMUSTEN TAUSTAA JA TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1. Ulkomaiset gender-tutkimukset

2.1.1. Gender-tutkimuksista yleensä

Kondo korostaa kulttuurin ja ryhmän sisäisten eroavuuksien tunnistamisen tärkeyttä. Tällä on myös seuraamuksia laskentatoimen opintoihin. Esimerkiksi tutkittaessa ihmisten informaation prosessointia laskentatoimessa tutkimusjoukkona on yleensä yksittäinen homogeeninen, ongelmaton tai yhtenäinen yhteisö, jonka vaikutuksia saatetaan kerätä ja analysoida ne tilastollisesti. Yleensä näistä analyyseistä on esim. kilpailu, sukupuoli ja ikä jätetty pois. (Hammond & Preston 1992)

Laskentatoimen gender-tutkimuksissa maailmalla on otettu kantaa myös rotukysymykseen. Naisia kohdellaan homogeenisenä luokkana huomaamatta, että luokkaa määrittää vallitseva kulttuuri. Laskentatoimen tutkimuksessa valkoihoiset naiset ovat keskeisessä asemassa. Värillisten naisten kokemuksia niissä ei juurikaan ole. Esimerkiksi Ciancanelli (1990) tutki naisten etenemistä laskentatoimen ammateissa Isossa-Britanniassa, mutta hän ei mainitse mitä rotua naiset olivat. On todennäköistä, että afrikkalaisten, intialaisten tai pakistanilaisten naisten kokemukset eroavat eurooppalaisten naisten kokemuksista (kts. Comission for Racial Equality 1987). Lehman (1992) tutki vain valkoihoisten naisten mahdollisuuksia laskentatoimen alalla ja muutoksia siellä (kts. Hammond 1990). (Hammond & Preston 1992)

Tietenkään kaikki tutkimuspaperit eivät voi huomioida kaikkia sosiaalisia näkökulmia. Jos laskentatoimen tutkimuksessa huomioidaan paremmin "kulttuuri", silloin erilaisuuteen ja moninaisuuteen täytyy kiinnittää enemmän huomiota. Laskentatoimen organisaatiotutkimuksissa on tärkeää tunnistaa se, että rajoittuneet ihmiset sopeutuvat dominoivan kulttuurin odotuksiin. Ulkoista laskentatointa on pidetty aika homogeenisena ammattina sekä rakenteellisesti että kulttuurisesti (esim. Comission for Racial Equality 1987, Hammond 1990, Mitchell 1969, 1976, Mitchell & Flintall 1990, Montagna 1974). Homogeenisyys aiheuttaa paineita sopeutua hyväksyttyihin käyttäytymisnormeihin. Jatkuva asioiden yleistäminen

jättää pois marginaalisten ryhmien olosuhteet. Sen sijaan laskentatoimen tutkijat voisivat tutkia yksilöiden kokemuksia ja vallan vaikutusta heidän elämäänsä. Vaikkakin valtaa on käsitelty monella eri tavalla laskentatoimen kirjallisuudessa (kts. Robson & Cooper 1989), kuitenkin Kondo käsittelee kirjassaan valtaa erittäin persoonallisella ja yksityiskohtaisella tavalla. Hän on tutkinut valtaa ottaen huomioon myös rodun, sukupuolen ja yhteiskuntaluokan. (Hammond & Preston 1992)

Kondon Crafting Selves -kirjalla on myös laaja metodologinen sisältö laskentatoimen tutkimukselle. Kuten yhä suurempi joukko muita tutkijoita (mm. Flax 1990, Hooks 1981, 1984, 1990, Moraga & Anzaldúa 1981, Williams 1991), Kondo ei yritä vakuuttaa neutraalisuuttaan: hän esittää selvästi oman henkilökohtaisen mielenkiintonsa tuloksiin ja tukimuksensa vaikutukseen. Hänen metodologiansa on suuntaa antava laskentatoimen tutkijoille. Laskentatoimen alalla laadullinen tutkimus on alkanut saada laajempaa hyväksymistä. Laskentatoimen tutkimuksessa tulisi painottaa enemmän teorian ja kokemuksen; henkilökohtaisen ja poliittisen; subjektin ja objektin välistä yhteyttä. Kondon tutkimuksen pitäisi toimia innoittajana monimutkaisemmalle lähestymistavalle ymmärtää laskentatoimen alaa. Tällaiselle laskentatoimen tutkimukselle olisi kuitenkin kysyntää (kts. Smith ym. 1988). (Hammond & Preston 1992)

2.1.2. Laskentatoimen koulutukseen liittyvät tutkimukset

Viimeisten 25 vuoden aikana Yhdysvalloissa laskentatoimen ammatissa naisten osuus on kasvanut huimasti, erityisesti ulkoisessa laskentatoimessa. Vaikkakin naiset ovat historian kuluessa työskennelleet yritysmaailmassa tallentajina heidän siirtymisensä laskentatoimen ammatteihin on ollut hidasta. Tässä työssä private accounting tarkoittaa yrityksen laskentatointa ja governmental accounting julkishallinnon laskentatointa. Käsillä olevassa tutkimuksessa public accountin merkitsee ulkoista laskentatoimea, joka käsittää tilintarkastustehtävän sekä tili- ja kirjanpitotoimistojen asiantuntijatehtävät. Naisten on ollut vaikea saada laskentatoimen koulutusta ja päästä yrityksen, julkisen hallinnon ja ulkoisen laskentatoimen tehtäviin tällä vuosisadalla. Yksityiskoulut tarjosivat naisille koulutusta, mikä johti enemmän yleisiin

toimistotehtäviin kuin ammattimaiseen laskentatoimeen. Naisille annettiin opetusta konekirjoituksessa ja reskontran hoidossa kauppakirjeenvaihdon, kirjanpidon sekä päässälaskun ja kauppamatematiikan sijasta. (Slocum 1994)

Yksityiskoulut olivat eritasoisia. Näin ollen muutos yksityiskouluista opistoihin ja yliopistoihin aiheutti laskentatoimen opiskelussa naisille lisää ongelmia. Vuonna 1932 Helen Hoerle raportoi, että naisia ei rohkaistu ottamaan laskentatoimen kursseja. Nämä olosuhteet eivät paljoa muuttuneet seuraavien 30 vuoden aikana, ja vain harvoilla naisilla oli laskentatoimi pääaineenaan ennen vuotta 1960. Yleisesti laskentatoimen professorit joitain poikkeuksia lukuun ottamatta (esim. Henry Rand Hatfield) olivat sitä mieltä, ettei laskentatoimen koulutusta pitäisi antaa naisille. (Slocum 1994)

Tiedeyhteisössä naisia pidetään yleensä tasa-arvoisina miesten kanssa. Tiedekorkeakoulut olettavat, ettei diskriminointia esiinny ja korkeasti koulutetut naiset ovat tasa-arvoisia. John McAuleyn (Women Academic: a Case Study in Inequality, 1987) tutkimuksessa tutkittiin laitosta, jossa monet olivat korkeasti koulutettuja. Naisten määrä nousi mitä alemmaksi laitoksen hierarkiassa mentiin. Sukupuoli pitäisi laskentatoimen tutkimuksessa huomioida asematasoittain ja tehtävittäin. (Loft 1992, McAuley 1987)

Women in the Accounting Profession -kirjassaan (1986) Shari Westcott ja Robert Seiler esittävät dokumentin historiallisesta, sosiologisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta; naisten pääsystä laskentatoimen ammattiin Yhdysvalloissa. Vuonna 1899 Christine Rossista tuli ensimmäinen nainen, joka sai CPA (Certified Public Accountant) -todistuksen. Vuonna 1910 oli 13 naista saanut CPA-tutkinnon. 1930-luvun aikana naisten osuus hyväksytyistä tilintarkastajista (CPA) nousi erittäin hitaasti, koska naiset eivät pystyneet saamaan CPA-tutkinnon vaatimaa käytännön kokemusta, sillä laskenta-alan yritykset eivät palkanneet heitä. CPA:n amerikkalaisten naisten yhdistys perustettiin vuonna 1933. Vuoteen 1948 mennessä oli 300 naista saanut CPA-todistuksen ja vuoteen 1960 mennessä 1500. Vuoteen 1985 mennessä kaikista CPA-tutkinnon suorittaneista miehiä oli 70 - 60 % ja naisia 30 - 40 % vuosittain. (Loft 1992, Slocum 1994 ja Westcott & Seiler 1986)

Isossa-Britanniassa naisten osuus laskentatoimen ammattitutkinnoista oli noussut huomattavasti. Naisia oli seitsemän prosenttia uusista ICA:n (Institute of Chartered Accountants) jäsenistä vuonna 1975 ja vuonna 1984 jo 23 %. Vuonna 1975 CACA:n uusista jäsenistä miehiä oli 94 % ja naisia 6 %. Vuonna 1984 vastaavat osuudet olivat 79 % ja 21 %. CIPFA:n (Chartered Institute of Public Finance and Accountancy) tutkinnossa hyväksytysti suorittaneista naisia oli kuusi prosenttia vuonna 1975, mutta jo 36 % vuoteen 1984 mennessä. Naisia oli kolme prosenttia ICMA:n (ICM = Institute of Credit Management) tutkinnon hyväksytysti suorittaneista vuonna 1975, mutta jo 16 % vuoteen 1983 mennessä. Tutkimisen arvoista olisi myös patriarkaalisten prosessien rooli ammatti- ja/tai organisaatiotasolla. (Becker, H. S. 1970, Crompton 1987 ja Crompton & Sanderson 1986)

2.1.3. Laskentatoimen ammatteihin liittyvät tutkimukset

Slocumin artikkelin mukaan naisten oli helpompi saada työtä yrityksen ja julkisen hallinnon laskentatoimen ammateissa kuin ulkoisen laskentatoimen asiantuntija-ammateissa. Vuosisadan vaihteessa R. La Myra Winn kritisoi työnantajia, jotka palkkasivat naisia heidän nuoruutensa tai tyylikkyytensä vuoksi eikä heidän kykyjensä perusteella. Winn oli kuitenkin optimistinen: korkeammin koulutetut naiset pääsevät yritysmaailmaan, mikä hyödyttäisi naisia yleensä. Hän on lausunut: "Naiset alkavat saada parempia työtehtäviä yrityksessä. Toivottavasti naisen ikää ja ammatillista osaamista verrataan tasavertaisesti miehen vastaaviin ominaisuuksiin, eikä päteviä naiskirjanpitäjiä korvata epäpätevillä nuorilla naishenkilöillä."

1930-luvun aikana teollisuudessa ja julkishallinnossa oli pulaa kirjanpitäjistä ja tilintarkastajista. Tuolloin naisilla oli huomattavasti paremmat mahdollisuudet päästä laskentatoimen tehtäviin. Vuoteen 1940 mennessä satoja naisia oli palkattu laskenta- ja hallintotehtäviin, esim. Valtion valuuttakomissioon ja verotoimistoon. Naisten menestyminen noissa tehtävissä kyseenalaisti vanhoja ennakkoluuloja ja muutti osittain asenteita. Ennakkoluulot ja asenteet olivat rajoittaneet naisia harjoittaa laskentatoimen opintoja ja ammattia. (Slocum 1994)

Matkustaminen, työpaine, työtehokkuus ja asiakkaiden asenteet heikensivät naisten mahdollisuuksia toimia laskentatoimen asiantuntija-ammatissa. Naisten odotettiin myös menevän naimisiin, saavan lapsia ja jättävän yrityksen. Hoerle kirjoitti (1932):"Naisen, joka osaa laskentatoimen lisäksi pikakirjoitusta, on mahdollisuus saada työpaikka tilitoimistosta. Naisen ei pitäisi hyväksyä, että hän on tilintarkastaja tai kirjanpitäjä vasta silloin, kun on todistanut oman hyödyllisyytensä." Vuoteen 1940 mennessä muutama nainen oli saanut työpaikan tilintarkastajan tehtävissä ja noin 150:stä oli tullut CPA. Jotkut olivat päässeet laskentatehtäviin kuitenkin pika- tai konekirjoittajan paikalta. Suurin osa naisista työskenteli pienissä CPA-yrityksissä tai johti omaa yritystään. (Slocum 1994)

Sotavuodet (1941 - 1945) tarjosivat naisille mahdollisuuden ulkoisen laskentatoimen tehtävissä. New Yorkissa CPA-yhdistyksen tehtävänä oli mm. kehittää naisjäsentensä työllistymistä. Vaikkakin korkeakoulututkinnon suorittaneet suhtautuivat myönteisemmin naisten laskentatoimen opiskeluun ja heidän ammatin valintaansa toimia tilintarkastustehtävissä, silti aikaisemmat ennakkoluulot vaikeuttivat pätevien naistilintarkastajien löytämistä. Vain harvoilla naistilintarkastajilla ei ollut vaikeuksia sijoittua työmarkkinoille, koska heidät palkattiin jo ennen valmistumistaan. CPA-yritysten edustajat olivat raportoineet seuraavaa: naiset ovat saavuttaneet korkean pätevyystason, asiakkaat eivät ole valittaneet eikä ongelmia ole ilmennyt heidän työskennellessään miesten kanssa tilintarkastajina. Vuoteen 1950 mennessä miehiä valittiin ensisijaisesti tilintarkastajan ammattiin, vaikka päteviä naisiakin oli tarjolla näihin tehtäviin. Seuraavien 20 vuoden aikana naisten mahdollisuudet toimia tilintarkastajina olivat vähäiset. (Slocum 1994)

Vuosien 1965 - 1975 aikana laskentatoimen ammattien määrällinen kasvu ja henkilökunnan kysyntä, sosiaalisten asenteiden ja kotitalouksien muutokset (perheessä kumpikin käy työssä) mahdollistivat naisten päästä paremmin laskentatoimen ammattiin. Sukupuolialueen korkealaatuinen empiirinen tutkimus on äärimmäisen rajoittunutta. Tutkimukset inhimillisistä resursseista (human resource) osoittavat, että laskentatoimen ammatin tutkiminen ei ole perustunut vankkaan teoriaan. (Hooks 1992, Slocum 1994 ja Wright 1988)

Naisia siirtyi ulkoisen laskentatoimen ammatteihin paljon 1970 - 1980. Tähän vaikuttivat ensisijaisesti seuraavat neljä asiaa (French & Meredith 1994):

1) Naiset pääsivät korkeampaan koulutukseen, ja tilintarkastajien kysyntä lisääntyi toisen maailmansodan aikana. Sodan jälkeen osa naisista pystyi pitämään paikkansa, koska olivat osoittaneet kykynsä ja pätevyytensä sekä saaneet kunnioitusta laskenta-ammattilaisilta (Carey 1951). Vaikka tilintarkastajien kysyntä nousi huimasti 1970-luvulla, niin naiset olivat edelleenkin vähemmistönä.

2) Laskentatoimen merkityksen lisääntyminen 1970-luvulla tarjosi monelle naiselle mahdollisuuden päästä laskentatoimen ammatteihin.

3) Laskenta-ammattia harjoittavien pätevyysvaatimukset (esim. tilintarkastaja) vaikeuttivat työnantajien diskriminoida naisia.

4) Yhä useammat naiset valitsivat laskenta-ammatin. Tähän vaikutti se, että naiset pääsivät tasavertaisemmin yliopistoihin. (Reskin & Roos 1990).

Laskentatoimessa sukupuolen tutkimukselle on selvä tarve. Tutkimus perustuisi teoriaan ja se olisi kulttuuri- ja historiasidonnaista. Hearn (1982) huomasi, että työ tai ammatti on miesvaltainen, jos siihen liittyi valtaa tai arvovaltaa. Empiirisesti on havaittu, ettei ammatin sukupuolisoitumisesta ole keskusteltu paljoa tiedeyhteisössä. Ciancanelli ym. (1990) esittävät, että meillä on vähän tietoa naistilintarkastajista ja heidän vaikutuksestaan laskentatoimen ammatin käytäntöihin ja työpaikkansa organisaatiokulttuuriin. Aikaisemmin on tutkittu laskentatoimen teknistä käytäntöä. Laskentatoimen ammatin tutkimiseen ollaan kiinnittämässä yhä suurempaa huomiota. Yhä enemmän on alettu tutkia laajempia ekonomisia, organisationaalisia, sosiaalisia ja jopa poliittisia lainalaisuuksia, joihin laskentatoimen ammatin organisationaaliset käytännöt liittyvät. Laskentatoimen uralla eteneminen on pysynyt miesten hallussa, ja naiset ovat jääneet toimistotehtäviin ja sihteereiksi. (Ciacanelli, Gallhofer, Humprey & Kirkham 1990, Crompton 1987, Hearn 1982, Hooks 1992, Hopwood 1987 ja Loft 1992)

Loftin kirjoituksessa tarkastellaan tämän hetkisen sukupuolta koskevan kirjallisuuden relevanttiutta laskentatoimeen. Laskentatoimen tieteen alalla on käyty keskustelua ammattimaisten naistilintarkastajien ja naiskirjanpitäjien tutkimisesta. Kuitenkaan ammattimaisia tilintarkastajia ja kirjanpitäjiä eivät ole vain ne, jotka työskentelevät laskentatehtävissä, vaan myös

palkatut asiantuntijat ja toimistotyöntekijät. 1900-luvun vaihteessa näistä tehtävistä on tullut pääasiassa naisten ammatteja. Toimistotyön naisistumisprosessi on muodostunut mielenkiintoiseksi tutkimuskohteeksi sukupuolta koskevassa kirjallisuudessa. On ehdotettu, että arvokasta tietoa ja syvää ymmärtämystä voidaan saada tutkimalla naiskirjanpitäjän roolia laskentatoimessa. Yksi tapa voisi olla tutkia koko historiallinen prosessi laskentatoimen ammatin sukupuolistumisesta; tyypillinen miesrooli (tilintarkastaja) ja tyypillinen naisrooli (kirjanpitäjä). Tällainen tutkimus voisi rikastuttaa ymmärtämystämme laskentatoimen ammatin kehittymisestä ja samalla auttaa ymmärtämään ammatin sukupuolistumista. (Loft 1992)

Naismentorien ja naisesikuvien puute ovat nykyään esteinä naisten etenemiselle yritysmaailmassa yleensä ja erityisesti ulkoisessa laskentatoimessa. Esimerkiksi monella Big Eight:n naisosakkaalla oli miesmentori. (Schwartz 1989, Wescott & Seiler 1986 ja Women in Public Accounting 1988)

2.1.4. Human Capital ja Dual Labor Market -teoriat ja gender-tutkimukset

Taloustieteen työmarkkinoiden toimintaa selittäviä teorioita ovat Human Capital ja Dual Labor Market. Näillä kahdella sijoittumista selittävällä näkemyksellä on tärkeä ja keskeinen merkitys käytännön toimenpiteiden kannalta. (esim. Rosenfeld 1979)

Human Capital -teorian mukaan naisten huonompiosainen työmarkkina-asema johtuu mm. naisten itsensä hankkimasta eri- ja vähempiarvoisesta koulutuksesta, lyhyemmästä työhistoriasta ja vaatimattomammasta työkokemuksesta. Tämän selitysmallin mukaan yksilön on mahdollista kohottaa omaa työmarkkina-arvoaan esimerkiksi edellä mainittujen resurssien hankkimisella, koska niiden katsotaan lisäävän haltijansa työn tuottavuutta. Koulutusta voitaneen pitää keskeisimpänä ja tärkeimpänä inhimillisen pääoman resursseista laskentaekonomien työmarkkinoilla. Näkemyksen mukaan olisi otaksuttavaa, että naisten ja miesten koulutuserojen tasavertaistumisen myötä olisi tapahtunut huomattavia muutoksia naislaskentaekonomien työmarkkina-asemassa. Tämä tarkoittaa sitä, että naisten osuus olisi noussut laskentatoimen vaativimmissa johto- ja asiantuntijatehtävissä. (Becker, G. 1964)

Human Capital -teoria ehdottaa, että henkilöille maksetaan tarkoituksenmukaisesti hankkimastaan inhimillisestä pääomasta. Naisilla on usein koti- ja perhevelvoitteita, jotka alentavat heidän potentiaalista arvoaan työmarkkinoilla. Naisten alhaisemmat palkat heijastavat heidän alhaisempaa arvoaan. Inhimillinen pääomateoria on sopiva teoria selittämään niiden naisten käyttäytymistä, jotka päättävät lähteä ulkoisen laskentatoimen ammatista. (Hooks 1992 ja Polacheck 1981)

Dual Labor Market -teoria lähtee siitä, että työntekijän itselleen hankkima työmarkkina-arvo (koulutus, työkokemus jne.) ei ratkaise sijoittumista eri ammattialoille tai -asemaan. Primääri- ja sekundäärisektoreihin jakautunut työmarkkinarakenne määrää sen, miten eri työntekijäryhmät (kriteereinä mm. sukupuoli, ikä) sijoittuvat. Työntekijän on erittäin vaikea nousta primäärityömarkkinoille, jos hän on kerran joutunut sekundäärimarkkinoille. (Doeringer & Piore 1971)

Markkinavoimateoriat saattavat antaa selityksen siihen, jos naistilintarkastaja valitsee esimerkiksi pidennetyn vanhempainloman tai osa-aikatyön ja samalla hänen ylennyksensä viivästyy. Viivästymiset ylennyksissä perustuvat joko ulkoisiin seikkoihin tai yritykset viivyttävät ylennyksiä taloudellisista syistä. Tätä asiaa pitäisi tutkia. Kenttätutkimuksilla on mahdollista kerätä tietoa tilintarkastajien urapoluista. Tietoa miesten urapoluista voidaan verrata naisten urapolkuihin tai molempia ryhmiä voidaan verrata ideaalimalliin (esim. 4 v. ylennykseen senioritasolla, 6 v. johtajaksi). Tulokset saattavat olla hyödyllisiä varsinkin uraansa suunnitteleville naisille. (Hooks 1992)

Yksi länsimaisen työelämän piirteitä on töiden eriytyminen sukupuolen mukaan sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti. Horisontaalinen ammatillinen eriytyminen tarkoittaa, että naiset ja miehet ovat yleisimmin töissä erityyppisissä tehtävissä. Vertikaalisen ammatillisen eriytymisen mukaan miehet työskentelevät korkeammissa asemissa kuin naiset tai päinvastoin. Esimerkkejä horisontaalisesta ammatillisesta erottelusta ovat hoitoala ja tekniikka. Opetustyö on lähempänä vertikaalista ammatillista erottelua. (Crompton 1987 ja Hakim 1979, 19)

2.2. Aikaisemmat kotimaiset tutkimukset

Työmarkkinat voivat olla voimakkaasti jakautuneita sukupuolen mukaan, vaikka naiset osallistuisivat työelämään melkein yhtä yleisesti kuin miehet (Haavio-Mannila 1981, 1984). Suuntautuminen oman/toisen sukupuolen ammattiin on määritelty ammatissa toimivien ammattikohtaisen sukupuolirakenteen perusteella seuraavasti (SVT IV C 106 B):

oman sukupuolen ammatti:	oman sukupuolen osuus ammatissa toimivasta väestöstä on 91 - 100 %
oman sukupuolen hallitsema ammatti:	oman sukupuolen osuus on 61 - 90 %
eriytymätön ammatti:	oman sukupuolen osuus on 41 - 60 %
toisen sukupuolen hallitsema ammatti:	oman sukupuolen osuus on 11 - 40 %
toisen sukupuolen ammatti:	oman sukupuolen osuus on 0 - 10 %

Tämän luokitusperusteen käyttöön ei Suomessa liity suurempia tulkinnallisia ongelmia, koska miesten ja naisten ammatissatoimivuus on melkein yhtä yleistä (Nummenmaa 1991, 38).

Tutkimuksessaan Uusi naisekonomi - haaste vanhalle työelämälle Ulla Aitta (1983) tarkastelee naisten asemaa kaupallisen korkeakoulututkinnon suorittajina sekä heidän sijoittumistaan työelämään valmistumisensa jälkeen. Tutkimuksen empiirinen osa on kerätty haastattelemalla Helsingin kauppakorkeakoulusta vuosina 1981 - 1982 valmistuneita uuden ekonomin tutkinnon suorittaneita miehiä ja naisia.

Kauppatieteellisen alan tutkintojen yhtenäistämisen ja tasa-arvoistamisen myötä kaupallisen korkeakoulututkinnon suorittaneiden naisten työelämään sijoittumisen ongelmat olivat nousseet yhä selvemmiksi. Naisten itselleen hankkima täysin tasa-arvoinen korkeakoulutus ei ainakaan vielä toistaiseksi ollut näyttänyt muodostavan riittävää taetta naisten yleisen toissijaisuusproblematiikan eliminoimiseksi 1980-luvun suomalaisessa työelämässä. Tutkimuksessa todettiin, että naisten omat valinnat toteutuvat jo tyydyttävästi koulutuksen osalta. Strateginen taitekohta sukupuolten välisen epätasa-arvon syntymiseen onkin yhä selvemmin siirtynyt koulutuksen jälkeiseen, työelämään siirtymisvaiheeseen. (Aitta 1983, 24 ja 46)

Anssi Hyvärisen (1986, 1 ja 13) tutkimus Ekonomit työmarkkinoilla käsittelee Helsingin kauppakorkeakoulusta valmistuneiden uuden ekonomitutkinnon suorittaneiden yhteiskunnallista taustaa ja sijoittumista työelämään. Tutkimuksen empiirinen osa pyrki hahmottamaan ekonomien yhteiskunnalliseen taustaan liittyviä mekanismeja, jotka vaikuttivat heidän sijoittumiseensa työmarkkinoille.

Tutkimuksen tulosten mukaan ekonomit olivat taustaltaan sangen erilaisia: pääosin ne joilla oli sekä statuksen että liike-elämän mukaan vahva tausta, olivat "opillisesti" vahvempia, kun taas ne jotka tulivat tässä suhteessa heikommasta taustasta olivat "kokemuksellisesti" vahvempia. Miehet olivat yleisemmin sijoittuneet suuryrityksiin, kun taas naiset (joilla useissa tapauksissa oli heikko liike-elämän kokemus) olivat sen sijaan sijoittuneet pankkeihin ja julkiselle sektorille. (Hyvärinen 1986, 82-83, 115-116)

Suomen Ekonomiliitto - Finlands Ekonomförbund - SEFE ry:n jäsenrekisterin (1984) mukaan toimihenkilöistä noin 85 % oli naisia ja johdosta (ylin johto ja johto) taas noin 90 % miehiä. Samanlaisesta koulutustaustastaan huolimatta mies- ja naisekonomit kilpailevat pitkälti eri työmarkkinoilla. Sinikka Vanhalan (1986, 50 ja 65) tutkimuksessa Ekonomikunnan segmentoituneet työmarkkinat pyrittiin ensisijaisesti selvittämään, mitkä tekijät liittyvät siihen, että samanlaisen korkeakoulutaustan omaavista henkilöistä osa sijoittuu työmarkkinoiden ydinsektoreille ja osa "huonompien" töiden sektoreille. Tuon aineiston selvittely antoi viitteitä siitä, että naisilla akateeminen sihteerin/kirjeenvaihtajan tutkinto, miehillä uusi ekonomitutkinto tai perinteisten kauppakorkeakoulujen ulkopuolella suoritettu tutkinto näyttävät liittyvän huonoimpaan sijoittumiseen ja asemaan työmarkkinoilla. Ekonomikunnan työmarkkinoiden segmentoitumista säätelevät monentasoiset, toisiinsa kietoutuneet mekanismit. Sosioekonominen tausta ja sukupuoli näyttävät ohjaavan linja- ja pääainevalintoja, jotka puolestaan suoraan vaikuttavat sijoittumiseen.

Anne Kovalainen (1993) tutkii väitöskirjassaan -At the Margins of the Economy; Women's Self-Employment in Finland 1960 - 1990- naisia itsenäisinä ammatinharjoittajina ja itsenäisten ammatinharjoittajien sukupuolisuutta. Hänen tutkimuksensa lähtökohtana on ollut tutkimuksen puute naisista yrittäjinä ja itsenäisinä ammatinharjoittajina talouselämässä. Hän on tutkinut kehitystä naisten itsensä työllistymisessä Suomessa ja heidän työllistymisensä

yhteyttä talouden yleiseen kehitykseen Suomessa 1960-luvulta lähtien 1980-luvun loppuun. Eli millainen vaikutus talouden yleisellä kehityksellä on ollut naisyrittäjyyteen ja erityisesti naisten palkkatyön kehitykseen. Tutkimus hahmottaa kuvaa itsenäisistä naisyrittäjistä. Anne Kovalainen luo kuvan naisyrittäjyyden kehityksestä 1960-luvulta lähtien 1990-luvulle teoreettiseen keskusteluun ja empiiriseen suomalaisaineistoon perustuen. Ensisijaisesti tutkimus perustuu naisyrittäjien motiiveihin ja miten naisyrittäjät eroavat miesyrittäjistä. Tarkasteluajanjakson valinta perustuu mm. siihen, että 1960-luku oli siirtymävaihe taloudessa, kulttuurisessa ja sosiaalisessa kehityksessä; talouskasvu viennin ja tuonnin tukku- ja vähittäiskaupassa. (Kovalainen 1993, 11-12, 32 ja 39)

Naisia ei ole tutkittu, vaikka he ovat olleet mukana pienissä perheyrityksissä tai tutkimuksissa on vain verrattu miesten töitä naisten töihin. Näin on jäänyt tutkimatta itsenäisten naisammatinharjoittajien kehitys suhteessa naisten työmarkkina-asemaan ja heidän rooliinsa talouselämässä. Anne Kovalainen on esittänyt väitöskirjassaan kysymyksen, pitäisikö sukupuolta tutkia konkreettisemmin kaikilla sen eri tasoilla vai pitäisikö sitä tutkia käsiteellisellä tasolla. Tutkittaessa naisia itsenäisinä ammatinharjoittajina ja heidän työmarkkina-asemaansa tutkimus liittyy gender-tutkimuksiin. (Kovalainen 1993, 13)

Anne Kovalainen toteaa väitöskirjassaan, että naiset ovat työvoiman sekundääritasolla. Naisten palkkataso on alhaisempi, vaikka työtehtävät ovat miesten kanssa samanlaiset. Naisilla on alhaisempi hierarkia-asema ja heidän etenemisensä uralla on rajoitetumpaa miehiin verrattuna. Maissa, joissa naisten osuus työvoimasta on korkein, ammatillinen syrjintä on suurempaa. Uusilla kasvavilla palvelualoilla suurin osa työvoimasta on naisia. Tällaisia aloja ovat rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöpalvelut sekä laskentatoimi, konsultointi, koulutus ja koneiden vuokraustoiminta. Naisten prosentuaalinen osuus rahoituksessa on noussut 15, 4 prosentista (v. 1960) 26,6 prosenttiin (v. 1985). Heidän vastaava osuus laskentatoimessa jne. on kasvanut 15,9 prosentista 28 prosenttiin vastaavina vuosina. (Kovalainen 1993, 31, 101, 139 ja 192)

Salme Näsin (1990, 7 ja 23) väitöskirjan teemana on laskenta-ajattelun muuttuminen viime vuosisadan puolivälistä nykypäiviin. Tutkimuksen tarkoituksena on rakentaa historiallinen kokonaiskuva, synteesi laskenta-ajattelusta ja sen muuttumisesta 1800-luvun puolivälistä nykypäiviin suomenkieliseen laskentatoimen kirjallisuuteen perustuen. Laskenta-ajattelun muuttumisen kuvauksella ja tulkinnalla pyritään koottujen vastausten antamiseen laskenta-ajattelun miten, milloin ja miksi -kysymyksiin. Ymmärtäminen ja synteesin muodostaminen on historiallisten kokonaiskuvien luontia tapahtumien ja ilmiöiden näkemistä jonkin suuremman kokonaisuuden osana. Laskenta-ajattelun historiaa on tarkasteltu suomenkieliseen laskentatoimen kirjallisuuteen perustuen. Tutkimusmenetelmänä on historiantutkimus, koska ollaan tekemisissä menneisyyden kanssa. Väitöskirjassa laskentatoimi on historiantutkimuksen kohteena ja historiantutkimus on laskentatoimen tutkimusmenetelmänä eli kysytään mitä tutkitaan, miten tutkitaan ja miksi tutkitaan. Tutkimus voi kohdistua seuraavaan kahtiajakoon: käytännön todellisuuden toimintoon tai laskentatoimeen oppiaineena ja tieteenalana. Laskenta-ajattelun jäänneaineiston muodostaa suomenkielinen laskentatoimen akateeminen kirjallisuus. Lisäksi lähdemateriaalina on käytetty liiketaloudellista ammattilehtikirjoittelua, laskentatointa koskevaa lainsäädäntöä valmisteluasiakirjoineen.

Salme Näsi toteaa: "Laskentatoimen historiantutkimus ei kuitenkaan lopu laskenta-ajattelun tutkimukseen. Tutkimus voi tietenkin laajentua laskentatoimen instituutioiden ja laskentatoimen käytännön kehitykseen. Edellisestä esimerkkinä voisi olla vaikka tilintarkastusinstituutiomme historia, jälkimmäisestä "pioneeriyritysten" laskentatoimen käytäntöjen analysointi. Ajatusta muihin vaihtoehtoihin on tästä helppo lennättää eteenpäin - tutkimuskohteita ja -ideoista ei ole pulaa." (Näsi, S. 1990, 227 - 228)

Laskentaihmiset haluavat ja tarvitsevat tietoa laskentatoimen menneestä kehityksestä nykyisyyden ymmärtämiseksi. Jatkotutkimusmahdollisuuksien kartoitusta tärkeämpi on kysymys "Mitä pitäisi tutkia?" laskentatoimen historian alueella. (Näsi, S. 1990, 13 ja 228)

2.3. Tutkimusongelma ja tutkimuksen rajaukset

Käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on selvittää **miesten ja naisten osuuden kehitystä laskentatoimen koulutuksessa, opetuksessa ja tieteessä sekä käytännön ammateissa Suomessa 1970-luvulta nykypäiviin**. Halutaan tietää, onko olemassa **ristiriitaa** laskentaekonomiksi valmistuneiden miesten ja naisten sijoittumisessa laskentatoimen käytännön ammatteihin. Tähän kysymykseen etsitään vastausta kuvaamalla, **mikä tilanne on Suomessa ja mihin suuntaan kehitystä on mahdollisesti tapahtunut**.

Selittäminen usein ymmärretään kausaaliseksi syy-seuraus -suhteiden etsimiseksi. Tässä työssä ei siihen pyritä eli ei pyritä vastaamaan kysymykseen miksi on. Tämä työ painottuu vastaamaan kysymykseen **miten** on. (Näsi S. 1990)

Tutkittavana aikana maassamme toimii yhdeksän korkeakoulua, joissa annetaan laskentatoimen opetusta -Helsingin kauppakorkeakoulu, Svenska Handelshögskolan, Åbo Akademi, Turun kauppakorkeakoulu, Tampereen yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Vaasan yliopisto (ent. kauppakorkeakoulu), Oulun yliopisto ja Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu. Ajanjakso on valittu alkavaksi vuodesta 1970, johon mennessä laskentatoimea on voinut opiskella pääaineena kaikissa muissa korkeakouluissa paitsi Oulun yliopistossa ja Lappeenrannan teknillisessä korkeakoulussa. Viimeksi mainituissa laskentatoimen opetusta on annettu syksystä 1991 lähtien. Tässä työssä sivutaan vain suppeasti ajanjaksoa 1911 - 1970. Suomen ensimmäinen kauppakorkeakoulu perustettiin Helsinkiin vuonna 1911.

Käsillä olevassa tutkimuksessa ei selvitetä tutkinnon aloittaneiden prosenttiosuuksia, vaan keskitytään tarkastelemman naisten ja miesten osuuksien kehittymistä kauppatieteellisen perustutkinnon jälkeiseen ajankohtaan. Kohderyhmänä ovat laskentatoimen koulutusohjelmasta vuodesta 1971 alkaen valmistuneet ekonomit, lisensiaatit ja tohtorit. Tutkimuksen kohteena ovat myös tiedekorkeakoulujen viranhaltijat: tutkijat ja opetushenkilöstö. Lisäksi perusjoukkoon kuuluvat laskentatoimen ammatissa toimivat kauppaopettajat ja tilintarkastajat (KHT) 1970-luvulta alkaen nykypäiviin sekä Tilastokeskuksen määrityksen mukaiset yleisimmissä ammateissa toimivat laskentatoimen tutkinnon suorittaneet. Tilastokeskuksen sijoittumispankin tiedot ovat vuosilta 1990 ja 1993.

Tässä tutkimuksessa tieteen näkökulmasta tarkasteltuna laskentatoimen koulutusohjelmasta lisensiaatiksi ja tohtoriksi valmistuvat edustavat tutkimustoimintaa, jonka aikaansaannoksia ovat lisensiaatintyöt ja väitöskirjat. Opin näkökulmasta laskentatoimen opettajat voidaan nähdä laskentatoimen normatiivisen opin, sen sisällön ja käsitteiden sekä asenteiden ja ajatusrakenteiden välittäjinä. Käytännön näkökulmasta KHT-tilintarkastajat ovat asiantuntijoita, jotka tuottavat tietoa ja raportoivat sen sidosryhmille.

2.4. Tutkimuksen metodista ja lähdekritiikistä

Käsillä oleva tutkimus on tutkimusotteeltaan osittain kvalitatiivinen ja osittain kvantitatiivinen. Historiantutkimus ja historialliset katsaukset luokitellaan usein kvalitatiivisen tutkimuksen piiriin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tilastoja voidaan pitää pitkälle pelkistettyinä kuvailevina tutkimuksina. Osa tämän tutkimuksen havaintoaineistosta on muokattu tilastoiksi. Tuloksia on kuvattu prosenttitaulkoiden avulla ja päätelmiä on tehty havaintoaineiston tilastolliseen analysointiin perustuen. Tätä työtä ohjaa menneeseen aikaan perustuva selvitys siitä, miten miesten ja naisten osuudet ovat kehittyneet laskentatoimen koulutuksessa ja ammateissa Suomessa 1970-luvulta nykypäiviin. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla historiallista kehitystä.

Tamminen (1993, 170) kirjoittaa välialueille sijoittuvasta tutkimuksesta, jota historiallinen selittäminen on. Tutkijan tehtäväksi muodostuu kerätä kaikkea tutkimukseen liittyvää tietoa sekä jäsentää sitä jollain tavalla ja kirjoittaa se yhtenäiseksi tarinaksi - tässä tapauksessa yhtenäiseksi selvitykseksi.

Salme Näsin (1990, 12) väitöskirjassa laskentatoimi on historiantutkimuksen kohteena ja historiantutkimus on laskentatoimen tutkimusmenetelmänä eli kysytään mitä tutkitaan, miten tutkitaan ja miksi tutkitaan. Näsin kuvaa soveltaen käsillä oleva työ voidaan liittää historiantutkimuksen alueelle kuvan kaksi mukaisesti (s. 18). (Kts. myös Näsi, J. & Näsi, S. 1985, 3)

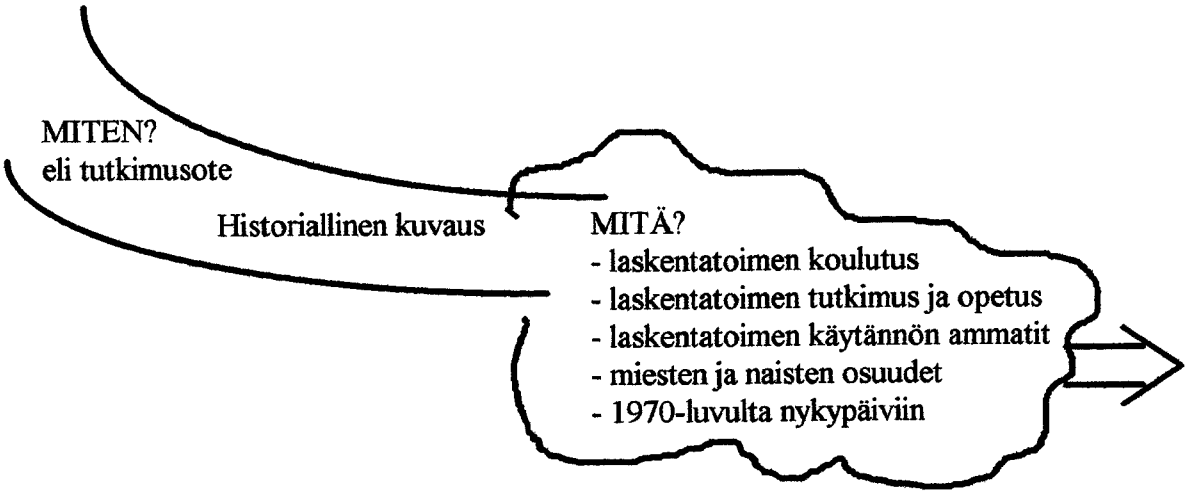

Kuva 2. Tutkimuksen peruskysymykset

Yllä olevasta kuvasta puuttuu miksi-kysymys, johon vastaaminen tarkoittaisi syy-seuraus -suhteiden tarkastelua. Tuohon kysymykseen ei ensisijaisesti tässä tutkimuksessa ole tarkoitus vastata. Kuitenkin tilastoja ja erilaisia taulukoita esittäessäni kytken ne omaan aikaansa, jolloin pyrin selvittämään mitä muuta oleellista tarkasteluvuosina tapahtui. Heikkisen (1980, 7) mukaan historiantutkimus on toimintaa, jonka pyrkimyksenä on menneisyyden, menneiden tapahtumien ja ilmiöiden ymmärtäminen tai selittäminen. Hän jatkaa: "Historian avulla voimme ymmärtää nykyaikaa ja historia on tulkittavissa tarkoittamaan sekä menneitä tapahtumia että tutkimusta, jolla niiden luonnetta selvitetään." Carr (1963, 130) toteaa: "Historiantutkimus on keskustelua menneisyyden tapahtumien ja tulevaisuuden päämäärien välillä."

Historiantutkimuksessa tutkimusaihetta voidaan lähestyä avoimin ja suljetuin/kriittisin kysymyksin. Avoin kysymys on muotoa mitä, miten, miksi tapahtui. Lisäksi sille on tunnusomaista, että vastausvaihtoehtoja on paljon. Suljettu kysymys on muodoltaan tapahtuiko todella niin, että. Vastausvaihtoehtoja ei ole useita ja ne ovat rajalliset. (Heikkinen 1980, 20-21 ja Rasila 1977, 12) Käsillä olevassa tutkimuksessa käytetään avoimia kysymyksiä, joihin on olemassa erilaisia vastausvaihtoehtoja yksinkertaisesti siitäkin syytä, että joku toinen tutkija valitsisi ja löytäisi erilaista lähdeaineistoa. Hän ryhmittelisi, selvittäisi ja kuvaisi samaakin perusaineistoa erilailla.

Historialliset lähteet ovat historiantutkimuksessa tärkeitä. Rasilan (1977, 10) mukaan: "Metodisesti -ja samalla myös tietoteoreettisesti- on ratkaisevaa se, että historian välitön tutkimuskohde ei ole itse menneisyys ja sen tapahtumat, vaan näiden tapahtumien *jäänteet*." Heikkinen (1980, 26) kirjoittaa: "Jäänteenä lähdettä käytetään silloin kun siitä saadut tiedot eivät välittömästi viittaa lähteen ulkopuolelle. Jäänteet ovat olleet itse tutkittavan tapahtuman suoranaisia osia." Jokainen lähde on jäänne jostakin. Päälähteistönä ja merkittävinä jäänteinä tämän työn kannalta ovat aikaisemmat tutkimukset, jotka ovat jo läpäisseet tiedeyhteisön kriittisen "seulan". Lähdekriittisesti nämä eivät ole ongelmallisia.

Tässä tutkimuksessa lähteinä käytetyt vuosikertomukset ja opinto-oppaat, yhdistysten jäsenrekisterit ja erilaiset tilastolliset katsaukset sekä opettajarekisterit ovat lähdekriittisesti jonkin verran ongelmallisia, koska rekisteröinti- ja tilastointiajankohdat vaihtelevat eri vuosina. Tällaisen lähdeaineiston käsittely ja tarkastelu vaatii terävää havainnointia, että pystyy välittämään totuudenmukaisen kuvan siitä, miten asiat todellisuudessa ovat olleet. Kun tunnistaa lähdeaineiston eriaikaisen rekisteröinnin, niin tietoisesti pyrkii koko ajan lähdeaineiston kriittiseen tarkasteluun. Sen sijaan tutkimuksessa käytetyt lait ja asetukset kuvaavat vallitsevan ajan normistoa, eivätkä ole siitä syystä lähdekriittisesti ongelmallisia.

Kalela (1976, 18-20) on kirjoittanut historiantutkimuksen näkökulman valinnasta seuraavaa: "Näkökulman valinta tarkoittaakin juuri päätöksen tekemistä siitä, mihin laajempaan saman ajan ilmiöön tutkittavaksi valitun ilmiön yhteyksiä ryhdytään selvittämään ja/tai minkä kehityskulun yhtenä vaiheena sitä aletaan tarkastella." Näkökulman perusvaatimukset ovat empiirisyys ja hedelmällisyys. (kts. myös Dahl 1971, 22-24)

Empiirisyys tarkoittaa sitä, että näkökulmasta käsin määräytyviin, tutkimukselle asetettaviin kysymyksiin on mahdollista esittää empiiriseen aineistoon perustuva vastaus (Kalela 1976, 20). Tässä työssä tutkimusongelmaan etsitään vastausta aikaisempien tutkimusten, historiankirjoitusten ja muiden historiallisten jäänteiden pohjalta. Lähdeaineiston perusteella pystytään vastaamaan asetettuun tutkimustehtävään. Kuitenkaan tietoja ei voida läheskään aina verrata ja luokitella siten kuin kysymyksessä oleva tehtävä vaatisi, koska jo tietojen antaja on ryhmitellyt ne määrätyllä tavalla ja niitä ei voi myöhemmin muuttaa. Tämän työn tutkimustulokset kuvaavat enemmänkin kehityssuuntia.

Hedelmällisyys tarkoittaa sitä, että näkökulman valinta tuottaa uutta tietoa ja sellaisia tuloksia, jotka aiheuttavat muutoksia, vahvistavat tai mitätöivät aikaisempaa tietoa ja/tai joiden voidaan odottaa herättävän uusia kysymyksiä. Hedelmällisyyden vaatimus on tarkoituksenmukaisempi näkökulman valinnan kriteeri kuin empiirisyys. (Kalela 1976, 21) Tieteellistä keskustelua on käyty koulutuksen tasa-arvoistumisesta, segmentoituneista työmarkkinoista sekä miesten ja naisten ammateista, jolloin tutkimuksen kohteena on ollut koko ekonomikunta. Sen sijaan tässä työssä tutkitaan erityisesti laskentaekonomeja.

Tamminen (1993, 171) toteaa, että historiallisella selittämisellä on merkityksensä tieteen kentässä. Tiedeyhteisö saa niiden kautta sellaista tietoa, jota sillä ei ole vaikka muilla se jo on. Ne muokkaavat tieteentekijöiden tietorakenteita ja asenteita, lisäävät realistisuutta ja toivottavasti myös tutkimuksenteon relevanttisuutta. Ulkomaisissa gender-tutkimuksissa on runsaasti tietoa miesten ja naisten osuuksista laskentatoimen koulutuksessa ja laskentaammateissa, kun taas Suomessa on vähemmän tutkimustietoa tältä alueelta.

Historiantutkimuksen on kiinnitettävä huomiota yksityisten tietojen kontrolliin, koska se on kiinnostunut konkreettisista ja faktisista tiedoista. Sen vuoksi lähdekritiikki on historiantutkimuksen metodiopin tärkeimpiä osa-alueita. Lähdekritiikin pääasiallinen tehtävä on lähteiden yksiselitteinen suhteuttaminen tutkimuksen kohteena oleviin ongelmiin sekä niiden tärkeysjärjestykseen asettaminen sen mukaan, mitä käyttöarvoa tai painoa niillä on tutkimuksen kannalta. Lähteen käyttöarvoa voidaan yleisesti luonnehtia seuraavasti: miten suoraan ja keskeisesti lähde liittyy tutkimuksen kohteena olevaan historialliseen tilanteeseen? Kun ongelma muotoillaan näin, se koskee kaikkia lähteitä. Tällöin jää vastattavaksi kaksi kysymystä: 1) miten läheisesti tai suoraan lähde liittyy tiettyyn tilanteeseen ja 2) missä määrin lähde valaisee tämän tilanteen keskeisiä ja olennaisia osia? (Dahl 1971, 38-61)

Edellä esitettyihin kysymyksiin löytyy vastaus historiantutkimuksen lähdeaineiston katkelmallisuudesta, eriaikaisuudesta, hajanaisuudesta ja tilastointiperiaatteiden muutoksista sekä muista poikkeamista esim. hallinnollisista muutoksista. Nämä ongelmat olen ratkaissut pyrkimällä mahdollisimman hyvin selvittämään lähteen kulloisenkin tarkoituksen omana aikanaan. Tuon lähteen olen pyrkinyt liittämään mahdollisimman johdonmukaisesti (oikein) edelliseen lähteistöön.

2.5. Tutkimuksen rakenne

Tämä tutkimus käsittää viisi lukua. Johdannossa esitetään tutkimusidea ja perusteluja kiinnostuksesta tutkia miesten ja naisten osuuden kehitystä laskentatoimen koulutuksessa, opetuksessa ja tutkimuksessa sekä käytännön ammateissa Suomessa 1970-luvulta alkaen nykypäiviin. Luvussa kaksi tutkimuksen tausta ja lähtökohdat muodostuvat gender-tutkimuksista. Tutkimusongelmakohdassa selvitetään mitä halutaan tutkia ja tutkimusmetodikohdassa vastataan kysymykseen miten tutkitaan eli millä tavalla tämä työ kuuluu historialliseen kuvaukseen huomioiden lähdekritiikki.

Luvut kolme ja neljä ovat varsinaista tilastoihin, vuosi- ja toimintakertomuksiin sekä ammattilehtiin tutustumista, tietojen poimimista ja tarkastamista erilaisista rekistereistä sekä uudelleen muokkaamista taulukoiksi. Runsaiden määrä- ja prosenttilukujen esittäminen tekstissä ilman taulukoita olisi raskasta luettavaa. Taulukoita on käytetty tukemaan tutkimusongelman tulkintoja ja johtopäätöksiä tehtäessä; miten asiat ovat olleet ja mihin suuntaan kehitystä on tapahtunut.

Viides luku on synteesi tutkimustuloksista, joista nähdään miten laskentatoimen koulutusohjelmasta suoritettujen tutkintojen miesten ja naisten osuudet vastaavat sijoittumista laskentatoimen eri ammatteihin. Kehittymisen suuntaa tulkitaan ja johtopäätöksiä tehdään ottaen huomioon tämän tutkimuksen taustaa tukevat muut tutkimukset, jotka muodostavat teoreettisen viitekehyksen. Tavoitteena on todellisuutta koskevan tiedon kartuttaminen. Lopuksi esitetään jatkotutkimusmahdollisuuksia.

3. LASKENTATOIMEN KOULUTUSOHJELMASTA VALMISTUNEET JA HEIDÄN SIJOITTUMISENSA TUTKIJOIKSI JA OPETTAJIKSI 1970-LUVULTA NYKYPÄIVIIN

3.1. Laskentatoimen opetuksen alkaminen ja korkeakoulujen perustaminen Suomessa

Ensimmäinen kauppakorkeakoulu aloitti toimintansa 16.1.1911. Seuraavat kauppakorkeakoulut, Svenska Handelshögskolan i Helsingfors ja Handelshögskolan vid Åbo Akademi, perustettiin vuonna 1927. Kauppakorkeakoulun juuret juontuvat kuitenkin jo vuodelta 1904, jolloin Suomen Liikemiesten Kauppaopiston (SLK) ylioppilasluokat perustettiin, ja Sveska Handelshögskolanin vuodelta 1909, jolloin Högre Svenska Handelsläroverket i Helsingfors perustettiin. Suomen Liikemiesten Kauppaopistosta ylioppilasluokat erotettiin omaksi osastoksi, josta myöhemmin kehittyi Kauppakorkeakoulu. (Hara 1985, 11)

Ensimmäisen vuosikurssin vakinaisiksi opiskelijoiksi siirrettiin ne kauppaopiston toisen ylioppilasluokan oppilaat, jotka olivat menestyneet tyydyttävästi kaikissa pakollisissa aineissa. Lisäksi otettiin uusia opiskelijoita. Korkeakoulussa oli kaikkiaan 117 oppilasta, joista varsinaisia oppilaita oli 42 ja kuunteluoppilaita 75. Ensimmäinen vuosikurssi Kauppakorkeakoulusta valmistui vuonna 1912. Kauppakorkeakoulun päästötutkinnon (nykyään päättötutkinto) suorittaneita oli 18. (Kukkonen & Franck-Möller 1995, 18 ja 20)

Högre Sveska Handelsläroverketissa toimi ruotsinkielinen korkeakouluosasto (högskoleavdelning) ja kauppaopisto (handelsinstitutet). Korkeakouluosasto oli tarkoitettu ylioppilaille ja vastaavat tiedot omaaville ja kauppaopisto oppilaille, jotka olivat käyneet keskikoulun tai tyttölyseon tai omasivat vastaavat tiedot. Vuonna 1915 oppilaitoksessa tehtiin selvä jako kahteen osastoon. Högre Sveska Handelsläroverketin osastoista muodostettiin kaksi erillistä itsenäistä oppilaitosta: korkeakoulu ja kauppaopisto. Uusi ruotsinkielinen kauppakorkeakoulu Svenska Handelshögskolan i Helsingfors avasi ovensa 5.9.1927. (Kukkonen & Franck-Möller 1995, 21-23)

Suomen itsenäistyminen ja toisen maailmansodan välinen aika oli kauppatieteellisessä koulutuksessa opetuksen kehittämisen ja tieteellisen pohjan rakentamisen aikaa. Merkittävää tälle alalle oli ensimmäisten vakinaisten professorinvirkojen perustaminen Kauppakorkeakouluun maaliskuussa 1920. Maamme ja Pohjoismaiden ensimmäinen kauppatieteiden tohtori oli V.P. Nurmilahti. Hän oli toiminut aikaisemmin kirjanpidon lehtorina Kauppakorkeakoulussa. (Hara 1985, 21 ja Kukkonen & Franck-Möller 1995, 29)

Aluksi tutkinnolla ei ollut erityistä nimeä, eikä tutkinnon suorittaneilla oppiarvoa. Monikaan tutkinnon suorittaneista ei ensimmäisessä työpaikassaan saanut heti asema- tai tehtävänimikettä. Tutkinto oli pitkään tasoltaan vaatimaton yliopistolliseen kandidaattitutkintoon nähden. Kauppakorkeakoulun päästötutkinto voitiin suorittaa joko kauppa- ja teollisuus- tai kauppa- ja pankkiosastolla. Molemmille osastoille yhteisiä pakollisia aineita olivat yleinen liiketaloustiede, tilastotiede, yleinen kauppa- ja usanssioppi, kauppamaantiede tai -historia, oikeustiede, yleinen kirjanpito ja mallikonttori, kemia ja tavaraoppi. Kauppakorkeakoulun hallitus päätti kokouksessaan 15.12.1920 perustaa korkeakouluun kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon. Ensimmäinen kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon suorittaja oli Aksel Edvard Holländer 10.3.1922. (Hara 1985, 11-13 ja Kukkonen & Franck-Möller 1995, 27-29)

Kauppakorkeakoulun Ylioppilaskunta ja opettajaneuvosto hyväksyivät "ekonoomi"-tittelin kauppakorkeakoulujen alimmaksi eli päästötutkinnon suorittaneiden titteliksi vuonna 31.5.1930. Arvonimeä sai ryhtyä käyttämään heti päästötutkinnon suorittamisen jälkeen. Virallisen vahvistuksen tittelit (diblom.) saivat tutkintoja uudistettaessa toisen maailmansodan jälkeen. (Hara 1985, 11-13 ja Kukkonen & Franck-Möller 1995, 34-35)

Svenska Handelshögskolan toteutti ensimmäisenä perustutkinnon laajentamisen kolmivuotiseksi vuonna 1945 ja muodosti uuden ekonomitutkinnon rinnalle kirjeenvaihtajantutkinnon. Kauppakorkeakoulu uudisti tutkintonsa vuonna 1946. Uusittu tutkinto voitiin suorittaa joko yleisellä tai kirjeenvaihtolinjalla, mutta kummankin linjan tutkinnon nimi oli ekonomin tutkinto. (Hara 1985, 37)

Ekonoomiyhdistys perustettiin 21.3.1935 (Ekonomiliitto 14.3.1951 alkaen). Ensimmäiset paikallisosastot perustettiin Ouluun vuonna 1936, Jyväskylään, Viipuriin, Vaasaan, Kuopioon ja Tampereelle vuonna 1937 sekä Turkuun vuonna 1938. Ekonoomiyhdistyksen kolmannessa neuvottelukokouksessa 19.3.1939 oli ensimmäistä kertaan naisia läsnä: yhdistyksen emännät Karli Francke ja Elina Snellman. Vuonna 1938 yhdistykseen perustettiin emännän toimi, johon valittiin ensimmäiseksi ekonomi Karli Francke. Ensimmäiseksi isännäksi valittiin ekonomi Olavi Luumi vuonna 1939. (Hara 1985, 22-24 ja 47)

Ekonomien työllisyys säilyi hyvänä koko sodan ajan talouselämän vaikeuksista huolimatta, koska heidän tarjontansa työmarkkinoilla oli vähäistä. Suurin osa miesekonomeista oli maanpuolustustehtävissä, ja kauppakorkeakoulut toimivat vain ajoittain. Seurauksena oli, että naisekonomit kokivat huomattavan nousukauden. Laskentaekonomeilla oli myötätuulta, kun kirjanpito nousi arvoonsa. Ensimmäinen liikevaihtoverolaki oli annettu vuonna 1941. Uusi kirjanpitolaki ja -asetus annettiin vuonna 1945. Nämä kaksi lakia ja säännöstelymääräykset pakottivat yritykset suhtautumaan laskentatoimeen vakavammin kuin aikaisemmin. Teollisuudessa, erityisesti sotakorvausteollisuudessa kustannuslaskennan merkitys korostui, ja laskentaekonomeille oli töitä. (Hara 1985, 31 ja 40)

Ensimmäinen työmarkkinatutkimus ekonomikunnasta valmistui vuonna 1949. Se kohdistui Kauppakorkeakoulussa ekonomin tutkinnon suorittaneisiin ja heidän sijoittumiseensa yhteiskunnan palvelukseen vuosina 1912 - 1945. Ekonomikunta oli tuolloin miesvoittoista. Miehiä oli 70,5 % vuonna 1945. Naisten osuus oli 16 % opiskelijamäärästä vuonna 1948. Tutkimus osoitti miesekonomien kohdalla selvää kehitystä kohti vastuunalaisempia työtehtäviä. Suurimman ryhmän muodostivat osasto- ym. päälliköt eli keskijohto, johon kuului jo 53,8 % jäsenkunnasta vuonna 1945. Toiseksi suurimpana ryhmänä olivat johtajat, jotka vuonna 1940 ohittivat konttoristiryhmän. Myynnin kenttätyössä olevat muodostivat pienimmän ryhmän; miehistä kuului vain kaksi prosenttia, naisista ei yhtään vuonna 1945. Naisekonomien kehitys kulki päinvastaiseen suuntaan kuin miesten. Konttoristitehtävissä naisia oli 91,8 % vuonna 1939. Sota-aika aiheutti kuitenkin käänteen. (Hara 1985, 41-42)

Vuonna 1945 ekonomeista toimi kaupan alalla 20,6 %, teollisuudessa 24,6 %, pankki- ja vakuutusalalla 11,6 % sekä julkisessa hallinnossa 18,7 % (luku sisältää poikkeusajan virastot). Julkishallinnon osuus laski noin kymmeneen prosenttiin olojen vakiinnuttua. Tämän jälkeen vuosina 1948 ja 1949 miehet hakeutuivat lähinnä vain konttoripaikkoihin ja samanaikaisesti naiset olivat haluttomia itsensä kehittämiseen. (Hara 1985, 41-42)

Turun kauppakorkeakoulu perustettiin 27.4.1950. Poikkeuksellista muihin kauppakorkeakouluihin verrattuna oli se, että sinne voitiin hyväksyä oppilaaksi myös ylioppilastutkintoa suorittamattomia merkonomeja, jotka olivat suorittaneet kiitettävästi kauppaopiston kurssin silloisen arvosteluasteikon mukaan vähintään 8,5:n keskiarvolla. (Hara 1985, 38-39 ja Santonen 1989, 143)

Tampere sai oman korkeakoulunsa vuonna 1960, kun Yhteiskunnallinen Korkeakoulu siirtyi sinne Helsingistä. Taloudellis-hallinnollinen tiedekunta perustettiin 14.4.1965. Tiedekunnassa pystyi erikoistumaan joko talous- tai hallintotieteisiin. Taloustieteissä erotettiin kolme pääsuuntaa: yritystaloustieteellinen, kansantaloustieteellinen sekä tilastotieteellis-talousmatemaattinen ja tietojenkäsittelyopillinen linja. Seuraavaksi perustettiin Vaasan Kauppakorkeakoulu vuonna 1968. Lukuvuoden 1971 - 1972 alusta lähtien siellä voitiin suorittaa kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon lisäksi myös lisensiaatin tutkinto ja tohtorin arvoon oikeuttavat opinnäytteet. (Kukkonen & Franck-Möller 1995, 47 ja 50)

Jyväskylän taloustieteiden laitos aloitti toimintansa filosofisen tiedekunnan kasvatustieteellisellä osastolla syksyllä 1967. Kasvatustieteellisestä osastosta muodostettiin kasvatus- ja yhteiskuntatieteellinen tiedekunta vuonna 1969. Taloustieteen laitos oli osa yhteiskuntatieteellistä tiedekuntaa vuodesta 1973 alkaen. Laitoksen keskeinen aine oli laskentatoimi. Vuonna 1971 perustettiin taloustieteen kandidaatin tutkinto, joka rinnastettiin kauppatieteiden kandidaatin tutkintoon. Taloustieteiden kandidaatin tutkintoon johtava koulutus järjestettiin koulutusohjelmaksi vuonna 1975. Ekonomikoulutus aloitettiin syksyllä 1978, jolloin ekonomin tutkintoon johtaviin ohjelmiin otettiin 92 opiskelijaa. Promootio-oikeus sisällytettiin kesällä 1981 annettuihin Jyväskylän yliopiston ja myös Åbo Akademin uusiin hallintoasetuksiin. (Kukkonen & Franck-Möller 1995, 70 ja 75)

Vuoden 1983 lokakuussa todettiin, että vuosina 1977 - 1979 opiskelunsa aloittaneista 3400 ekonomiopiskelijasta oli tutkinnon suorittanut vasta 772 eli noin viidesosa. Helsingin kauppakorkeakoulussa syksyllä 1977 opintonsa aloittaneista oli keskeyttänyt yli kymmenen prosenttia. Syitä opiskeluajan venymiseen etsittiin mm. opiskelijoiden lisääntyneestä työssäkäynnistä sekä tutkinnon sisällöstä ja tutkielman teon raskaudesta. (Kukkonen & Franck-Möller 1995, 75)

Ekonomin tutkinnon pystyi suorittamaan Oulun yliopistossa ja Lappeenrannan teknillisessä korkeakoulussa syksystä 1991 lähtien. Tarkoituksena oli yhdistää ekonomin tutkintoon kauppatieteiden rinnalle myös teknologian osaamista. Lappeenrannassa kauppatieteen laitos perustettiin tuotantotalouden osastolle vastaamaan kauppatieteellisestä koulutuksesta. Samana vuonna Vaasan korkeakoulu muuttui Vaasan yliopistoksi. Muutos aiheutti sen, että kauppatieteellisestä koulutuksesta tulivat vastaamaan kaupallis-hallinnollinen ja kaupallis-tekninen tiedekunta. Laskentatoimi siirtyi kaupallis-tekniseen tiedekuntaan. (Kukkonen & Franck-Möller 1995, 83-84 ja 86)

Maaliskuussa 1991 tuli voimaan laki nuorisoasteen ja ammattikorkeakoulujen kokeilusta, johon perustuen ensimmäiset väliaikaiset ammattikorkeakoulut aloittivat toimintansa syksyllä 1992. Kaupallisen alan näkökulmasta hanke oli merkittävä, koska kokeilussa oli mukana 22 kauppaoppilaitosta, jotka antoivat korkea-asteen kaupan ja hallinnon alan koulutusta tuleville tradenomeille. (Kukkonen & Franck-Möller 1995, 82)

3.2. Laskentatoimen koulutusohjelmasta valmistuneiden miesten ja naisten osuudet

Ylioppilastutkinnon suorittaneista naisten osuus on ollut yli 50 prosenttia 1950-luvulta alkaen. 1980-luvulla naisten osuus oli jo yli 60 prosenttia. Tämä kehitys on heijastunut myös korkeakouluissa opintonsa aloittavien naisten määrään. Korkeakouluissa ja yliopistoissa opiskelevista on ollut yli puolet naisia 1950-luvun puolivälistä lähtien. (HKKK:n hallitus 1992, 5 ja OPM 1986, 14)

Opetusministeriön tasa-arvotyöryhmän loppuraportissa (1980 - 1985) todettiin, että naisten osuudet keski- ja korkea-asteen opiskelijoista ovat useimmilla koulutusaloilla lisääntyneet 1970-luvulta 1980-luvun alkupuoliskolle tultaessa. Muutokset eivät kuitenkaan olleet suuria: miesvaltaiset alat ovat olleet jyrkästi miesvaltaisia ja naisten alat selvästi naisvaltaisia. Naispuolisten korkeakouluopiskelijoiden osuus on kasvamassa. Kaikkiaan ammatillisessa koulutuksessa ja korkea-asteen koulutuksessa on kuitenkin suunnilleen yhtä paljon naisia ja miehiä. (OPM 1986, 14)

Kohdissa 3.2.1, 3.2.2 ja 3.2.3 esitettyjen taulukoiden peruslähteistönä on käytetty Tilastokeskuksen tutkintorekisteriä (27.6.1996): korkeakouluissa vuosina 1971 - 1994 suoritetut tutkinnot. Laskentatoimi pääaineopintoina suoritettujen tutkintojen lukumäärät on poimittu tutkintorekisteristä ja muokattu tähän tutkimukseen sopivaan esitysmuotoon. Seuraavaksi tarkastellaan korkeakouluittain miten suoritetut ekonomintutkinnot jakautuvat miesten ja naisten osalta ja millainen kehitys on ollut.

3.2.1. Ekonomintutkinto (alempi) 1971 - 1986

Suoritetut ekonomitutkinnot (pääaineena laskentatoimi) kuvataan taulukossa korkeakouluttain miesten ja naisten osuuksina vuodesta 1971 lähtien viiden vuoden jaksoissa vuoteen 1986 asti. Taulukko yksi (s. 28) tulkitaan korkeakouluittain.

Taulukko 1. Laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1986 ekonomin tutkinnon (alempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %).

	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1971 -1975					
Helsingin kauppakorkeakoulu	513	278	54	235	46
Svenska Handelshögskolan	106	67	63	39	37
Handelshögskolan vid Åbo Akademi	64	52	81	12	19
Turun kauppakorkeakoulu	96	67	70	29	30
Tampereen yliopisto	132	68	51	64	49
Vaasan kauppakorkeakoulu	187	99	53	88	47
YHTEENSÄ	1098	631	57	467	43
1976 - 1980					
Helsingin kauppakorkeakoulu	598	306	51	292	49
Svenska Handelshögskolan	187	105	56	82	44
Handelshögskolan vid Åbo Akademi	90	63	70	27	30
Åbo Akademi	3	2	67	1	33
Turun kauppakorkeakoulu	74	41	55	33	45
Tampereen yliopisto	207	113	55	94	45
Vaasan kauppakorkeakoulu	277	110	40	167	60
YHTEENSÄ	1436	740	52	696	48
1981 - 1985					
Helsingin kauppakorkeakoulu	92	55	60	37	40
Svenska Handelshögskolan	17	10	59	7	41
Åbo Akademi	5	2	40	3	60
Turun kauppakorkeakoulu	1	1	100	0	0
Tampereen yliopisto (1986)*	45	28	62	17	38
Vaasan kauppakorkeakoulu	37	13	35	24	65
YHTEENSÄ	197	109	55	88	45

* yksi nainen valmistui v. 1986

Lähde: Tilastokeskus 1996a

Helsingin kauppakorkeakoulussa naisten prosentuaalinen osuus oli korkeimmillaan 49 % toisella periodilla (1976 - 1980), jonka jälkeen osuus oli 40 %. Tutkintojen määrät kasvoivat tällä samaisella kaudella 17 %. Siirryttäessä viimeiselle viisivuotiskaudelle alemman ekonomitutkinnon määrä laski, mutta miesten prosentuaalinen osuus suoritetuista tutkinnoista nousi edelliseltä kaudelta ollen 60 %. Helsingin kauppakorkeakoulun hallitus teki vuonna 1975 päätöksen sihteeritutkinnon lopettamisesta, koska 1970-luvun alkuvuosina opiskelijat itse olivat siirtyneet suorittamaan ekonomin tutkintoa (HKKK:n hallitus 1992, 5).

Svenska Handelshögskolanissa vuosien 1976 - 1980 aikana valmistuneita oli enemmän kuin edellisellä tai jälkimmäisellä jaksolla, yhteensä 187. Nousuprosentiksi laskettiin 76 %. Sekä miesten että naisten tutkintojen määrät olivat kasvaneet. Vuosina 1981 - 1985 valmistui vielä 17 ekonomitutkintoa (alempi). Miesten tutkintojen prosentuaalinen osuus oli laskenut keskimmäiselle tarkastelujaksolle siirryttäessä 7 % ja naisten vastaavasti noussut. Viimeisellä periodilla miesten tutkintojen osuus oli noussut 59 prosenttiin.

Handelshögskolan vid Åbo Akademissa vuosina 1976 - 1980 tutkintojen määrä nousi 32 % verrattuna edelliseen viisivuotiskauteen. Kymmenen vuoden aikana 1971 - 1980 naisten osuus suoritetuista tutkinnoista oli kasvanut vähitellen 30 %:iin ja samalla miesten osuus oli laskenut 70 %:iin. Viimeiset laskentaekonomitutkinnot (alempi) suoritettiin vuonna 1980. Koko kymmenen vuoden aikana joka vuosi miesten tutkintojen määrä oli suurempi kuin naisten.

Handelshögskolan vid Åbo Akademin nimi muuttui Åbo Akademiksi. Ajanjaksolla 1976 - 1980 suurin osa tutkinnoista oli suoritettu ja tilastoitu Handelshögskolan vid Åbo Akademissa ja loput Åbo Akademissa. Seuraavat vuodet on tilastoitu uudella nimellä. Taulukosta yksi nähdään, että naisten osuus Åbo Akademin laskentatoimen koulutusohjelmassa oli kasvanut kaudella 1981 - 1985 lähes kaksinkertaiseksi edelliseltä (1976 - 1980) kaudelta. Molemmilla jaksoilla suoritettuja tutkintoja oli kovin vähän, joten kokonaisuuden kannalta sillä ei saata olla kovinkaan suurta merkitystä. Yksittäisen korkeakoulun kannalta asialla saattaa olla erilaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Turun kauppakorkeakoulussa tutkintojen määrät laskivat koko ajan siirryttäessä kaudelta toiselle. Miesten suorittamien tutkintojen osuudet laskivat 70 prosentista 55 prosenttiin. Naisten suorittamien tutkintojen prosentuaalinen osuus sen sijaan kasvoi 30 prosentista 45 prosenttiin. Vuonna 1981 yksi mies suoritti alemman ekonomintutkinnon. Miehet olivat siirtyneet suorittamaan kandidaatin tutkintoa. Turun kauppakorkeakoulussa vuosina 1971 - 1985 miesten prosentuaalinen osuus suoritetuista tutkinnoista oli melko korkea 64 % naisten osuuden jäädessä 36 prosenttiin.

Taulukosta yksi voidaan havaita, että naisten osuudet Tampereen yliopistossa olivat laskeneet kahdella ensimmäisellä viisivuotiskaudella 49 prosentista 45 prosenttiin ja viimeisellä kaudella aina 38 prosenttiin. Miesten osuudet olivat vastaavasti nousseet. Tutkittaessa tilastoja tarkemmin voidaan arvioida, että vuosina 1981 - 1985 ja 1986 (* yksi nainen) osa alemman ekonomitutkinnon suorittajista (miehet ja naiset) olisi siirtynyt ylemmän ekonomintutkinnon suorittajiksi (kts taulukko 2, s. 31). Vuosina 1976 - 1980 tutkintoja valmistui 207, mikä on 57 % enemmän kuin vuosina 1971 - 1975.

Vaasan kauppakorkeakoulussa naisten osuudet olivat kahden viimeisen ajanjakson aikana olleet korkeammat kuin miesten. Tuona aikana naiset olivat kasvattaneet osuuttaan 60 prosentista 65 prosenttiin. Vaasan kauppakorkeakoulussa oli sama ilmiö kuin muissakin korkeakouluissa, että vuosien 1976 - 1980 aikana laskentatoimen koulutusohjelmasta oli kauppatieteellisiä ekonomintutkintoja (alempi) suoritettu runsaasti verrattuna edelliseen ja jälkimmäiseen jaksoon. Nousuprosentti edelliseltä jaksolta oli 48 %. Vaasan kauppakorkeakoulussa naiset olivat suorittaneet enemmän ekonomitutkintoja (alempi) kuin miehet.

3.2.2. Kandidaatin tutkinto (ylempi) 1971 - 1994

Taulukko 2. Laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1994 taloustieteiden kandidaatin tai ekonomin tutkinnon (ylempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %).

	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1971 -1975					
Tampereen yliopisto, TTK	52	39	75	13	25
Jyväskylän yliopisto, TTK	73	48	66	25	34
YHTEENSÄ	125	87	70	38	30
1976 - 1980					
Tampereen yliopisto. TTK	81	54	67	27	33
Jyväskylän yliopisto, TTK	125	80	64	45	36
YHTEENSÄ	206	134	65	72	35
1981 - 1985					
Helsingin kauppakorkeakoulu, ekonomi	275	156	57	119	43
Svenska Handelshögskolan, ekonomi	117	53	45	64	55
Turun kauppakorkeakoulu, ekonomi	72	28	39	44	61
Tampereen yliopisto, TTK+ekonomi	96	57	59	39	41
Jyväskylän yliopisto, TTK	21	15	71	6	30
Vaasan kauppakorkeakoulu, ekonomi	174	103	59	71	41
YHTEENSÄ	755	412	55	343	45
1986 - 1990					
Helsingin kauppakorkeakoulu, ekonomi	497	280	56	217	44
Svenska Handelshögskolan, ekonomi	165	69	42	96	58
Turun kauppakorkeakoulu, ekonomi	212	110	52	102	48
Tampereen yliopisto (1986), TTK+ekonomi	141	92	65	49	35
Jyväskylän yliopisto, TTK	7	5	71	2	29
Vaasan kauppakorkeakoulu, ekonomi	356	202	57	154	43
YHTEENSÄ	1378	758	55	620	45
1991 - 1994					
Helsingin kauppakorkeakoulu, ekonomi	398	213	54	185	46
Svenska Handelshögskolan, ekonomi	138	68	49	70	51
Turun kauppakorkeakoulu, ekonomi	202	113	56	89	44
Tampereen yliopisto (1986)*, ekonomi	102	56	55	46	45
Jyväskylän yliopisto, ekonomi	17	8	47	9	53
Vaasan kauppakorkeakoulu, ekonomi	305	161	53	144	47
YHTEENSÄ	1162	619	53	543	47

Lähde: Tilastokeskus 1996a

Helsingin kauppakorkeakoulussa 1986 - 1990 viisivuotiskaudella 1986 - 1990 tutkintojen määrä oli noussut 497:ään. Tutkintoja valmistui melkein kaksi kertaa enemmän verrattuna edelliseen viisivuotiskauteen, prosentin ollessa 81 %. Valmistuneiden miesopiskelijoiden prosenttiosuus oli laskenut vähitellen. Viimeisellä periodilla, joka on neljä vuotta, miesten osuus oli pudonnut 56 prosentista 54 prosenttiin.

Svenska Handelshögskolanissa vuosina 1986 - 1990 suoritettujen tutkintojen määrät nousivat 165:een. Määrä oli noussut edelliseltä jaksolta 41 %. Edelleen taulukosta kaksi voidaan nähdä, että naiset olivat suorittaneet laskentaekonomin tutkintoja enemmän kuin miehet. Naisten osuus oli korkeimmillaan 1986 - 1990 aikana ollen 58 %. Viimeisellä neljän vuoden periodilla naisten osuus oli laskenut 51 prosenttiin suoritetuista tutkinnoista. Erityisenä yksityiskohtana halutaan mainita, että vuonna 1984 miehet olivat suorittaneet 23 ja naiset vain 14 loppututkintoa. Kymmenen vuotta myöhemmin ensimmäisen kerran sekä miehiä että naisia oli valmistunut yhtä monta eli 21, yhteensä 42.

Åbo Akademissa suoritettiin 17 ylemmän kandidaatin tutkintoa, joista seitsemän oli miesten suorittamia ja kymmenen naisten. Miesten prosentuaalinen osuus oli 41 % ja naisten 59 %. Åbo Akademin yhteyteen perustettiin Suomen ensimmäinen naistutkimuslaitos Institutet för kvinnoforskning 1.1.1986 (OPM 1986, 38). Tällä saattaa olla myöhemmin vaikutusta opiskelijoiden sukupuolijakaumaan sekä miesten ja naisten suorittamien tutkintojen määriin.

Vuosina 1986 - 1990 valmistui laskentaekonomeja (ylempi) Turun kauppakorkeakoulusta noin kolme kertaa enemmän kuin edellisellä jaksolla. Miehiä valmistui noin neljä kertaa enemmän ja naisia valmistui noin kaksi kertaa enemmän. Ensimmäisellä viisivuotiskaudella naiset olivat suorittaneet 61 % tutkinnoista. Tämän jälkeen naisten osuudet olivat laskeneet ja miesten osuudet olivat kohonneet yli 50 prosenttiin suoritetuista tutkinnoista.

Tampereen yliopistossa suoritettiin vuosina 1986 - 1990 tutkintoja 45 kappaletta enemmän kuin edellisellä kaudella. Tämä vastaa 47 prosentin kasvua. Vuonna 1986 kaikki miesten tutkinnot olivat uusia ekonomitutkintoja, kun vielä yksi nainen suoritti TTK:n tutkinnon.

Naisten osuudet olivat pääsääntöisesti lisääntyneet 24 vuoden aikana. Kuitenkin vuosien 1986 - 1990 naisten osuus laski edelliseltä viisivuotiskaudelta ollen 35 % ja nousi jälleen vuosien 1991 - 1994 aikana 45 prosenttiin.

Jyväskylän yliopistossa suoritettiin taloustieteen kandidaatin tutkintoja 1976 - 1980 runsaasti verrattuna muihin ajanjaksoihin. Muissa korkeakouluissa tälle kaudelle osui alempien ekonomin tutkintojen määrän lisäys. Taulukosta nähdään, että kahden ensimmäisen viisivuotiskauden aikana miesten osuus laski 66 prosentista 64 prosenttiin, jonka jälkeen se nousi kahdella seuraavalla kaudella 71 prosenttiin. Vuosien 1991 - 1994 aikana naiset olivat suorittaneet vähän yli puolet tutkinnoista eli 9 tutkintoa 17:sta, joka vastasi 53 %.

Merkille pantavaa on, että kolmella viimeisellä jaksolla suoritettuja tutkintoja oli huomattavasti vähemmän verrattuna 1976 - 1980 väliseen aikaan, jolloin niitä oli 125. Jyväskylän yliopistossa yrityksen taloustieteessä luettiin aluksi vain laskentatoimen pääaineopintoja. Myöhemmin markkinoinnin ja yrityshallinnon pääainelukijat olivat ottaneet oman osuutensa, joka näkyi taulukossa huomattavana määrien pudotuksena laskentatoimessa vuodesta 1981 lähtien.

Vaasan kauppakorkeakoulun (yliopiston) tutkintojen määrät olivat kaksinkertaistuneet 1986 - 1990 verrattuna edelliseen kauteen. Keskimmäisellä kaudella miesten tutkintojen määrä oli lähes kaksinkertainen ja naisten hieman yli kaksinkertainen. Miehet olivat suorittaneet ekonomintutkinnoista (ylempi) tarkastelukausilla keskimäärin 56 % naisten prosenttiosuuden ollessa keskimäärin 44 %.

3.2.3. Yhteenveto

Laskentaekonomitutkintojen (alempi) määrät alkoivat vähetä 1980-luvun alkupuoliskolla. Tampereelta valmistui yksi naisopiskelija vielä 1986. Helsingin kauppakorkeakoulussa ja Svenska Handelshögskolanissa suoritettiin viimeiset alemmat laskentaekonomitutkinnot 1984. Turun kauppakorkeakoulussa vastaavan tutkinnon suoritti yksi mies vuonna 1981.

Handelshögskolan vid Åbo Akademissa valmistuivat viimeiset 13 tutkintoa (9 miestä ja 4 naista) 1980 ja Åbo Akademissa yksi tutkinto (nainen) 1982. Vaasan kauppakorkeakoulusta valmistui kolme (mies ja 2 naista) alemman laskentaekonomin tutkinnon suorittanutta vuonna 1985.

Kokonaisnäkemyksen saamiseksi taulukossa kolme kuvataan kaikkien korkeakoulujen laskentaekonomien (alempi) tutkintojen määriä, miesten ja naisten osuuksia viisivuotisjaksoina. Kuitenkin viimeinen jakso on kuusi vuotta Tampereen tutkintojen taulukoinnin takia.

Taulukko 3. Kaikkien korkeakoulujen laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1986 ekonomin tutkinnon (alempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %).

VUODET	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1971 - 1975	1098	631	57	467	43
1976 - 1980	1436	740	52	696	48
1981 - 1986	197	109	55	88	45
YHTEENSÄ	2731	1480	54	1251	46

Lähde: Tilastokeskus 1996a

Keskimmäisellä jaksolla 1976 - 1980 suoritettiin tutkintoja eniten määrän kohotessa 1436:een. Noina vuosina naiset suorittivat tutkintoja 49 % enemmän kuin edellisellä periodilla miesten vastaavan prosentin ollessa 17 %. Edelleen on syytä havaita, että vuosina 1976 - 1980 naisten osuus oli korkein eli 48 % ja miesten alin eli 52 % verrattuna edelliseen ja jälkimmäiseen kauteen.

Vähitellen 1980-luvun alussa alkoi valmistua ylempiä laskentaekonomeja. Taulukkoon neljä on yhdistetty kaikkien korkeakoulujen laskentaekonomin (ylempi) tutkinnot. Siitä voidaan nähdä, että vuosina 1986 - 1990 suoritettiin eniten tutkintoja, yhteensä 1378. Edelliseen kauteen verrattuna lisäys oli 83 %. Miesten tutkintojen osalta kasvu oli 84 % ja naisten 81 %. Kaudella 1981 - 1985 suoritettiin vielä alempia ekonomin tutkintoja 197 eri korkeakouluissa, mikä näkyy taulukossa kolme.

Taulukko 4. Kaikkien korkeakoulujen laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 -1994 ekonomin tutkinnon (ylempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %).

VUODET	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1971 - 1975	125	87	70	38	30
1976 - 1980	206	134	65	72	35
1981 - 1985	755	412	55	343	45
1986 - 1990	1378	758	55	620	45
1991 - 1994	1179	626	53	553	47
YHTEENSÄ	3643	2017	55	1626	45

Lähde: Tilastokeskus 1996a

1970-luvulla miehet suorittivat tutkinnoista keskimäärin 2/3 ja naiset 1/3. 1980-luvulla naisten osuudet pysyttelivät 45 % tienoilla, joskin 1991 - 1994 prosenttiosuus oli 47 %.

Lopuksi esitetään taulukko viisi, johon on yhdistetty kaikissa korkeakouluissa laskentatoimen koulutusohjelmassa suoritetut tutkinnot.

Taulukko 5. Kaikkien korkeakoulujen laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1994 ekonomin tutkinnon (alempi, ylempi) suorittaneet miehet ja naiset (n, %).

VUODET	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1971 - 1975	1223	718	59	505	41
1976 - 1980	1642	874	53	768	47
1981 - 1985	951	521	55	430	45
1986 - 1990	1379	758	55	621	45
1991 - 1994	1179	626	53	553	47
YHTEENSÄ	6374	3497	55	2877	45

Lähde: Tilastokeskus 1996a

Naisten osuus oli ollut suoritetuista tutkinnoista tarkastelujakson alussa 41 % ja lopussa 47 % sekä vastaavat miesten osuudet olivat olleet 59 % ja 53 %. Taulukosta erottuu kaksi kautta, jolloin valmistuneita oli selvästi enemmän kuin muina ajanjaksoina. Tyypillistä ajanjaksolle 1976 - 1980 oli, että silloin valmistui runsaasti alempia laskentaekonomitutkintoja ja lisäksi Jyväskylän yliopistosta alkoi valmistua taloustieteiden kandidaatteja. Tyypillinen

piirre kaudelle 1986 - 1990 oli, että silloin laskentatoimen koulutusohjelmasta valmistui ylemmän ekonomin tutkinnon suorittaneita yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Seuraavaksi vertaillaan kahta kymmenen vuoden jaksoa. Vuosina 1971 - 1980 miesten osuus suoritetuista tutkinnoista oli 56 % ja naisten osuus oli 44 %. Kaudella 1981 - 1990 vastaavat osuudet olivat 55 % ja 45 % sama kuin keskimääräiset prosenttiosuudet vuodesta 1971 vuoteen 1994.

3.3. Laskentatoimen jatkotutkinnot: miesten ja naisten osuudet

Laskentaekonomien halu jatkaa opintojaan perustutkinnon (1972 ylemmän kandidaatin tutkinnon tasoinen tutkinto) jälkeen vaihtelee eri lähteiden mukaan. Joidenkin raporttien mukaan laskentaekonomit olisivat olleet halukkaita jatkamaan opintojaan, mutta Ekonomiliiton selvityksestä oli luettavissa, että laskentatoimen lukijoiden kohdalla opintojen jatkaminen muodossa tai toisessa on kaikkein harvinaisinta. (Uljas 1995, 4-5)

1970-luvulla alettiin kiinnittämään huomiota tieteellisten jatkotutkintojen vähäisyyteen. Lisensiaatti- ja tohtoriopintojen tehostamiseksi esimerkiksi Kauppakorkeakoulussa työryhmä valmisteli esityksen vuonna 1972. Tohtori- ja jatkokoulutusohjelman tavoitteena oli helpottaa ja nopeuttaa tutkijakoulutusta entistä runsaamman tohtoritasoisen akateemisen jälkikasvun aikaansaamiseksi sekä opetus- että tutkimustehtäviin. (Honko ym. 1983)

Vuodesta 1975 lähtien naisten osuus tutkijakoulutuksessa olevista oli noussut 13 prosenttiyksikköä. Vähitellen naisten osuus akateemisista jatkotutkinnoista oli kivunnut neljännekseen. Vuonna 1988 syksyllä naisia oli 45 % tutkijakoulutuksessa opiskelevista. Samana vuonna tutkijakoulutustutkinnon suorittaneista naisten osuus oli 31%. Vuonna 1992 jatkotutkinnon suorittaneista ja tohtoriksi väitelleistä oli naisia 37%. (Blomqvist 1995, 8 ja 11 sekä Tilastokeskus 1990, 29 ja 31)

Käsillä olevassa työssä jatkotutkintoa suorittavat, valmiit lisensiaatit ja tohtoriksi väitelleet edustavat opin ja tieteen näkökulmaa. Tieteen sisältönähän on, miten laskentatoimen asiat todellisuudessa ovat tieteen menetelmin tarkasteltuina. Ne ovat todellisuuden kuvauksia, selityksiä ja ennusteita. (Näsi S. 1982, 20)

Seuraavaksi selvitetään miten laskentatoimen koulutusohjelmassa suoritetut lisensiaatin ja tohtorin tutkinnot jakaantuivat miesten ja naisten osuuksiksi. Tilastokeskuksen tutkintorekisteristä on poimittu suoritetut lisensiaattitutkinnot 1971 - 1994 ja tohtorintutkinnot 1970 - 1994. Ensiksi tarkastellaan suoritettuja lisensiaatin tutkintojen sukupuolijakaumaa korkeakouluittain luokiteltuna kauppatieteiden lisensiaatit ja taloustieteiden lisensiaatit omaan taulukkoonsa.

Taulukko 6. Laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1994 lisensiaatin tutkinnon (KTL) suorittaneet miehet ja naiset (n) korkeakouluittain.

VUOSI	ÅBO AKAD.		TY		JY		HKKK		SvH		TuKKK		VKKK/VY	
	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N
1971											1			
1972							3							
1973														
1974							1		1					
1975							2				1		1	
1976								1			2		1	
1977							1				1		1	
1978							2							
1979							2		1				1	
1980														
1981			1											
1982			1											
1983							1				1			
1984														
1985			1				1		1		2		1	
1986									1					
1987				1	1		1							
1988		1					1				1			
1989														
1990			1				2				1		1	1
1991				1					1			1	2	
1992					1		1	1					3	
1993		1					1		1			1	1	1
1994		1	2			1	3				3	1		1
YHT.	0	3	6	2	2	1	22	2	6	0	13	3	12	3

Lähde: Tilastokeskus 1996a

Taulukosta kuusi voidaan havaita ettei vuosina 1973, 1980, 1984 eikä 1989 suoritettu yhtään laskentatoimen alaan liittyvää kauppatieteen lisensiaatin tutkintoa. 1970- ja 1980-luvulla tutkintojen määrät vaihtelivat yhdestä kuuteen vuosittain. Vuonna 1976 ja 11 vuotta myöhemmin 1987 ensimmäiset naiset suorittivat lisensiaatin tutkintonsa tällä tarkastelukaudella. Siirryttäessä 1990-luvulle kokonaismäärä alkoi nousta keskimäärin kuuden tutkinnon vuosivauhtiin. Vuonna 1993 kuudesta tutkinnosta kolme oli naisten suorittamia. Taulukon kuusi viimeinen vuosi 1994 edustaa oikein kasvun kautta, jolloin suoritettiin 12 laskentatoimen alaan kuuluvaa lisensiaatin tutkintoa. Tutkintojen määrät olivat kaksinkertaistuneet edellisestä vuodesta. Miesten osuus oli 67 % (8 tutkintoa) ja naisten 33 % (4 tutkintoa).

Tampereen yliopistossa suoritettiin viimeiset taloustieteen lisensiaatin tutkinnot 1979 ja Jyväskylän yliopistossa 1986. Taulukossa seitsemän oli vuonna 1979 yksi naisen suorittama taloustieteen lisensiaatin tutkinto.

Taulukko 7. Jyväskylän ja Tampereen yliopiston laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1986 lisensiaatin tutkinnon (TTL) suorittaneet miehet ja naiset (n).

VUODET	JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO		TAMPEREEN YLIOPISTO	
	M	N	M	N
1971				
1972			2	
1973...				
1975	1			
1976				
1977	1			
1978	1			
1979		1	2	
1980...				
1986	1			
YHTEENSÄ	4	1	4	0

Lähde: Tilastokeskus 1996a

Seuraavaksi tarkastellaan viisivuotisperiodina kauppatieteiden ja taloustieteiden lisensiaatin tutkintoja yhdistettynä taulukkoon kahdeksan.

Taulukko 8. Kaikkien korkeakoulujen laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1971 - 1994 lisensiaatin tutkinnon (KTL ja TTL) suorittaneet miehet ja naiset (n, %).

VUODET	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1971 - 1975	13	13	100	0	0
1976 - 1980	18	16	89	2	11
1981 - 1985	10	10	100	0	0
1986 - 1990	14	11	79	3	21
1991 - 1994	29	19	66	10	34
YHTEENSÄ	84	69	82	15	18

Lähde: Tilastokeskus 1996a

Taulukosta voidaan havaita, ettei 1971 - 1975 eikä 1981 - 1985 valmistunut yhtään naisten suorittamaa lisensiaatin tutkintoa laskentatoimen alalta. Viimeisen viiden vuoden periodille siirryttäessä miesten osuus oli koko ajan laskenut ollen nyt 66 %. Naisten osuus oli vastaavasti noussut siirryttäessä kaudelta toiselle ja viimeisellä kaudella se oli 34 %. Lisensiaatin tutkinnot olivat miesten hallitsemia.

Taulukosta yhdeksän (s. 40) on nähtävissä tummennetulla ne vuodet, jolloin tohtoreita ei laskentatoimen koulutusohjelmasta valmistunut. Vuodet 1983 - 1985 etenivät yhden miestohtorin vuosivauhtia. 1990-luvun alkuvuosina valmistui tohtoreita huomattavasti enemmän kuin koko 1980-luvulla. Laskentatoimen tieteenalasta väiteltiin eniten vuonna 1993, jolloin tutkintoja valmistui seitsemän. Taulukon viimeiseltä riviltä voimme havaita, ettei Jyväskylän yliopistosta, Helsingin kauppakorkeakoulusta eikä Turun kauppakorkeakoulusta ollut vuoteen 1994 mennessä valmistunut yhtään naisten suorittamaa tohtorinväitöstä laskentatoimen tieteenalasta.

Taulukko 9. Laskentatoimen koulutusohjelmasta vuosina 1970 - 1994 tohtorin tutkinnon (KTT ja TTT) suorittaneet miehet ja naiset (n) korkeakouluittain.

VUOSI	ÅBO AKD.		TY		JY		HKKK		SvH		TuKKK		VKKK/VY	
	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N
1970							1							
1971	1								1					
1972							2							
1973														
1974									1					
1975			1				3				1			
1976			1				1						1	
1977	1						1				1			
1978	1						1		1		1		1	
1979			1				1							
1980...														
1983													1	
1984							1							
1985							1							
1986...														
1988			1				2				1			
1989										1				
1990				1			1		1					
1991		1	2		1TTT				1		1			
1992	1				1									
1993					1		2				1		2	1
1994			2		1				1				1	
YHT.	4	1	8	1	4	0	17	0	6	1	6	0	6	1

Lähde: Tilastokeskus 1996a

Vuonna 1989 ensimmäinen nainen suoritti tohtorin tutkinnon Svenska Handelshögskolanissa. Seuraavana vuonna 1990 oli Tampereen yliopiston vuoro, jossa väitteli laskentatoimen naishistorioitsija Salme Näsi. Tutkintoja valmistui yhden naistohtorin vuosivauhtia. Åbo Akademi sai naistohtorinsa vuonna 1991. Vuosi 1992 oli välivuosi, kunnes taas vuonna 1993 valmistui Vaasan yliopistosta yksi naistohtori.

Vuodesta 1970 vuoteen 1994 oli 55 tutkijaa suorittanut tohtorin tutkinnon laskentatoimen alalta. Heidän joukossaan oli neljä naista. Suoritettujen tutkintojen prosenttiosuudet olivat: miehet 93 % ja naiset 7 %. Laskentatoimen tohtorin tutkinnot olivat miesten tutkintoja. Vuonna 1993 kaikista tohtorintutkinnoista naisten suorittamia oli 37 %. Kun verrataan laskentatoimen osalta tilannetta, niin prosentiksi saatiin 14 % (yksi seitsemästä).

3.4. Laskentatoimen tutkijat ja opettajat tiedekorkeakouluissa

Tiedekorkeakouluissa laskentatoimen tieteenala oli 1970-luvulla miesten ala. Yleisesti professorien virkoja laskentatoimessa oli vähän. Korkeakoulujen virkarakenteessa tapahtui muutos vuonna 1971, jolloin kauppakorkeakoulujen joitakin liiketaloustieteen lehtorin virkoja muutettiin yliassistentin viroiksi (Honko ym. 1983, 77). Tätä perusteltiin sillä, että useimpien taloudellisten aineiden lehtorin virkoja ei voitu pitää pääasiallisesti opetusvirkoina, vaan niihin täytyi liittää mahdollisuus tutkimuksen tekemiseen. Ylimmät virat eli professorien, apulaisprofessorien, dosenttien ja yliassistenttien virat olivat miesten virkoja. Naiset toimivat virkarakenteen alemmilla tasoilla, lehtoreina, assistentteina ja opettajina, joihin liittyi paljon opetustyötä. Tällöin tutkimuksen tekeminen sai toissijaisen aseman.

Kauppatieteellisen koulutusalan perustutkintojen yhteydessä myös lisensiaatin ja tohtorin tutkintojen suorittamista koskevat säännökset muuttuivat (Asetus kauppatieteellisistä tutkinnoista 402/77). Tämän johdosta tohtorinohjelma muutettiin 1977 - 1978 aikana lisensiaatin ja tohtorin tutkintojen suorittajia koskevaksi jatkokoulutusohjelmaksi. Valtakunnallisesti merkittävää oli, että kauppatieteellisistä tutkinnoista annetun asetuksen mukaan kaikki kauppatieteellisen alan koulutusyksiköt siirtyivät uuden tutkintojärjestelmän mukaiseen opetukseen viimeistään elokuun ensimmäinen päivä vuonna 1978. (Honko ym. 1983, 40 ja 66)

1980-luvulla korkeakouluissa laskentatoimen tieteenalalla virkarakenne pysyi samansuuntaisena kuin 1970-luvulla. Ylimmät virat olivat miesten virkoja, ja naisten virat olivat opetuksessa. Suomen Akatemian tekemässä tasa-arvosuunnitelmassa todettiin, että Akatemian virkatutkijoista 1.9.1989 naisia oli 30 %. Tiedekorkeakouluissa laskentatoimen naistutkijoiden prosenttiosuus jäi kirkkaasti alle 30 prosentin. Mitä korkeammalle virkahierarkiassa edettiin, sitä pienempi naisten osuus oli (HKKK:n hallitus 1992, 16). Assistenttien sukupuolijakauma on siitä merkittävä, koska yleensä sitä kautta valikoidutaan lopullisesti tutkijanuralle.

Tässä tutkimuksessa tarkasteluajanjaksona ovat vuodet 1994 - 1996. Tiedot miesten ja naisten osuuksista laskentatoimen viroissa on kerätty Helsingin ja Turun kauppakorkeakoulun, Svenska Handelshögskolanin sekä Tampereen, Jyväskylän, Vaasan, Oulun, Lappeenrannan ja Lapin yliopiston opinto-oppaista. Korkeakoulujen opinto-oppaissa olevat tiedot ovat saattaneet muuttua ilmestymisen jälkeen, joten ne ovat lähdekriittisesti ongelmallisia. Tarkistuksia Opetusmininsteriön rekistereihin ei ollut mahdollisuus tehdä, koska tämän tapaisia tilastoja ei ollut. Siksi seuraavan kappaleen prosenttiosuudet ja määrät ovat suuntaa antavia.

1990-luvun puolivälissä naisten osuus kaikista laskentatoimen viroista oli 19 % ja vastaava miesten osuus oli 81 %. Muutosta edellisiin vuosikymmeniin oli se, että neljä naista oli toiminut laskentatoimen professorina ja kolme naista yliassistentina. Miesten vastaavat osuudet olivat 22 professorin, 11 dosentin ja 14 yliassistentin virkaa. Naisten määrän kasvuun laskentatoimen ylimmissä viroissa oli vaikuttanut se, että ensimmäiset naislisensiaatit väittelivät laskentatoimen tieteenalalla Suomessa 1990-luvun alussa. Naiset olivat vähemmistönä myös laskentatoimen alemmissa viroissa. Heidän osuutensa oli 1990-luvun puoliväliin mennessä noin 24 %. Miesten osuus alemmista viroista oli noin 76 % eli alemmatkin laskentatoimen virat olivat miesenemmistöisiä.

3.5. Laskentatoimen koulutusammatti kauppaoppilaitoksissa

3.5.1. Laskentatoimen opetuksen alkaminen kauppaoppilaitoksissa ja kauppaoppilaitosten perustaminen

Eritasoiset kirjanpitokoulut Euroopan kauppakeskuksissa edelsivät kauppaoppilaitoksia. Niissä opetettiin kirjoitusta, laskentoa ja kirjanpitoa. Kauppaneuvos Abraham Kingelin ansaitsee Suomen kauppaopetuksen isän kunnianimen, sillä hänen ansiostaan maamme ensimmäinen kauppakoulu aloitti toimintansa vuonna 1839 Turussa. Kauppaopettajina ei naisia ollut tiettävästi ainakaan ennen 1870-lukua. Ensimmäiset naisopiskelijatkin pääsivät opiskelemaan 1870. Ennen vuotta 1868 naiset eivät päässeet kauppiaan ammattiin muuten

kuin jatkamaan miesvainajansa liiketoimia. Anna Holm oli varhaisimpia naisopettajia. Hän oli opettanut kirjanpitoa Oulun kauppakoulussa vuodesta 1888 lähtien. Vähitellen naisopettajat valtasivat nopeasti paikkoja kauppaoppilaitoksissa, koska heille maksettiin huomattavasti alhaisempaa palkkaa kuin miehille. (Santonen 1989, 15, 18 ja 32)

Suomen Liikemiesten Kauppaopiston johtaja, myöhemmin professori Kyösti Järvisen mukaan kauppakorkeakoulua tarvittiin mm. kauppaoppilaitosten opettajien valmistuslaitokseksi (v. 1908). Siihen asti opettajia oli voitu saada käytännön liike-elämästä ja oppikoulunopettajista. Suomenkielinen kauppakorkeakoulu, virallisesti aluksi Suomen Liikemiesten Kauppaopiston kauppakorkeakouluosasto sai aloittamisluvan 16.1.1911. Kauppakorkeakoulusta valmistuneita ekonomeja ja kauppatieteiden kandidaatteja tuli vähitellen kauppaoppilaitoksiin opettajiksi ja johtajiksi. Kuitenkin useimmat kauppaoppilaitosten kaupallisten pääaineiden opettajat olivat filosofian kandidaatteja, jotka olivat auskultoineet normaalilyseossa. Suurin osa opettajista ei ollut saanut mitään systemaattista opettajainkoulutusta. Asetuksessa 28.1.1904 opettajien kelpoisuusehdot määriteltiin melko väljästi. Samana vuonna tulivat ensimmäiset kauppaopettajat saamaan ohjausta ja harjoitusta Suomen Liikemiesten Kauppaoppilaitokseen. Samassa asetuksessa kauppaoppilaitokset jaettiin kauppaopistoihin, kauppakouluihin ja kauppa-apulaiskouluihin. Kauppakoulun kurssi määrättiin kaksivuotiseksi ja kirjanpito kuului pakollisiin aineisiin. (Santonen 1989, 51, 57-58, 91 ja 93)

Professori I.V. Kaitila oli varsin kokenut kauppapedagogi, joka oli myös perehtynyt oppilaitosten talouteen ja hallintoon. Hän oli toiminut kauppaoppilaitosten opettajana ja johtajana vuodesta 1907 alkaen sekä Kauppakorkeakoulun liiketaloustieteen professorina vuodesta 1922. Hän oli myös saanut kokemusta kauppaoppilaitosten sivutoimisena tarkastajana, mitä tehtävää hän hoiti vuosina 1927 - 1934. Kaitila oli myös ansioitunut oppikirjantekijänä kauppaopin ja -oikeuden sekä kirjanpidon alalla. (Santonen 1989, 82)

Laki kauppaoppilaitoksista annettiin 26.5.1939 Väinö Voionmaan ollessa kauppa- ja teollisuusministerinä. Väinö Tannerin ollessa kauppa- ja teollisuusministerinä annettiin asetus kunnallisista ja yksityisluontoisista kauppaoppilaitoksista 27.2.1942. Uudistuksena asetuksessa oli linjajakoisuus. Pätevyysvaatimukset olivat uuden lain mukaan huomattavasti

korkeammat kuin aikaisemmin. Kauppaoppilaitoksen lehtorilta vaadittiin ensinnä filosofian tai kauppatieteiden kandidaatin tutkinto. Lisäksi vaadittiin kaksi lukukautta kestävä auskultointi KTM:n hyväksymässä kauppaoppilaitoksessa sekä vähintään approbatur-arvosana kasvatusopissa (nykyään kasvatustieteessä). Kolmantena vaatimuksena oli riittävä käytännön kokemus liike-elämässä. Päteviä kaupallisten aineiden ja kirjanpidon opettajia oli vaikea saada, koska opettajien palkat eivät pystyneet kilpailemaan liikealan palkkojen kanssa. Opetustyöhön jouduttiin etsimään jo eläkkeelle siirtyneitä päteviä opettajia ja sivutoimisia epäpäteviä henkilöitä. (Santonen 1989, 100-101 ja 103 sekä Santonen 1996, 12)

Sodanjälkeisinä vuosina syntyneiden suurten ikäluokkien koulutustarpeet edellyttivät ammatillisen koulutuksen nopeaa lisäämistä. Maassamme oli 1950-luvun alussa 24 kauppakoulun ja/tai -opiston käsittävää kauppaoppilaitosta ja vuosikymmenen lopussa luku oli jo 40. Kauppaopetusta lisättiin 1960-luvulla, jolloin perustettiin vielä 32 oppilaitosta. Vuodesta 1955 vuoteen 1965 opettajien määrä kohosi 345:stä 842:een. Vuonna 1976 maassamme oli 73 kauppakouluosastoa, 66 kauppaopisto-osastoa ja 52 ylioppilasosastoa, kun 10 vuotta myöhemmin 1986 vastaavat luvut olivat 73, 74 ja 75. Kauppaoppilaitoksia perustettiin osaksi siitäkin syystä, että niissä annettava opetus oli halvempaa kuin ammattiopetus keskimäärin. Aluksi keskityttiin määrälliseen kasvuun ja vähitellen alettiin kiinnittää huomiota opetuksen laadulliseen kehittämiseen, koulutuksen rakenteeseen ja opetussisältöjen uusimiseen. (Santonen 1989, 110-112 ja 122 sekä Santonen 1996, 19 ja 35)

Kauppakorkeakoulut ovat valmistaneet opettajia kauppaoppilaitoksiin. Kauppatieteellisen tutkimustyön tuloksia on välitetty kauppaoppilaitosten opetussisällöissä käytännön liike-elämän tarpeisiin. Professori Martti Saario (meno-tulo-teorian kehittäjä) oli kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon suoritettuaan Viipurin kauppaoppilaitoksen kirjanpidon ja konttoritekniikan opettajana 1929 - 1940. Hän väitteli tohtoriksi 1945 ja hoiti liikelaskentaopin (myöhemmin liiketaloustieteen) professuuria Helsingin kauppakorkeakoulussa 1948 - 1971 ja virkaa toimittavana Turun kauppakorkeakoulussa 1964 - 1972. Turun kauppakorkeakoulun rehtorina vuodesta 1978 toiminut apulaisprofessori, kauppatieteiden tohtori Reino Kanerva oli ollut Valkeakosken kauppaoppilaitoksen ensimmäinen rehtori 1959 - 1965. (Santonen 1989, 143)

3.5.2. Laskentatoimen opetusharjoittelijat: miesten ja naisten osuudet

Kauppa- ja teollisuusministeriö antoi 11.10.1950 päätöksen kauppaoppilaitoksen opettajaksi valmistuvien henkilöiden harjoittelun ja opetusnäytteiden järjestämisestä Suomen Liikemiesten Kauppaoppilaitoksessa, josta tuolloin tuli Normaalikauppaoppilaitos. Aluksi auskultoijien määrä kohosi joinakin vuosina huomattavan suureksi. Esimerkiksi lukuvuonna 1966 - 1967 opettajakokelaita oli 121, seuraavana lukuvuonna 112. Kaudella 1950 - 1968 opetusharjoittelun oli suorittanut 826 opettajakokelasta. Myös 1970- luvun alussa saattoi auskultoijia olla vielä jopa 120. Myöhemmin opettajakokelaiden määrä kiintiöitiin, koska uusien kauppaopettajien tarve väheni. Ruotsinkielisten kauppaopettajien opetusharjoittelu järjestettiin vuonna 1964 siten, että nykyinen Svenska Handelsläroverket hoitaa opettajankoulutuksen yhteistyössä Suomen Liikemiesten Kauppaopiston - Normaalikauppaoppilaitoksen kanssa. (Santonen 1989, 148)

Kauppaopettajat, varsinkin laskentatoimen opettajaksi pätevöityvät, suorittivat opetusharjoittelun 1970- ja 1980-luvuilla pääsääntöisesti Suomen Liikemiesten Kauppaoppilaitoksessa. Elokuussa 1990 astui voimaan uusi opettajankoulutuslainsäädäntö, jonka mukaan SLK on yksi ammatillinen opettajankoulutuslaitos, joka järjestää talous- ja yleispedagogista opettajankoulutusta. SLK on edelleenkin 1990-luvulla arvostettu auskultointipaikka laskentatoimen opettajien keskuudessa.

Sukupuolenmukainen kiintiöinti ei ole kuulunut kauppaopettajien opettajankoulutukseen. Tutkinnon ja pääaineen osalta kelpoisuusehdot täyttävä ja opetustehtävässä toimiva mies tai nainen on valittu opettajankoulutukseen määräkiintiön (keskimäärin kymmenen opettajakokelasta/aine) rajoissa 1990-luvun alusta lähtien.

Tutkimuksessa on käytetty lähteinä SLK:n vuosi- ja toimintakertomuksia. Vuoden 1987 - 1988 vuosikertomuksesta pyydettiin kopiot opettajankoulutusta koskevista sivuista SLK:n toimistosta. Lähteistä poimittiin kesä- ja heinäkuussa 1996 laskentatoimen mies- ja naisopettajakokelaiden määrät vuosilta 1976 - 1995. Tämän jälkeen määrät ja prosenttiosuudet taulukoitiin. Määriä koskevat perustiedot on tarkistanut yliopettaja Antti Koskinen Suomen Liikemiesten Kauppaoppilaitoksesta 12.2.1997.

Taulukko kymmenen kuvaa miesten ja naisten osuuksia laskentatoimen opetusharjoittelussa.

Taulukko 10. Suomen Liikemiesten Kauppaoppilaitoksessa vuosina 1975 - 1995 laskentatoimen opetusharjoittelun suorittaneet miehet ja naiset (n, %).

VUODET	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
	n	n	%	n	%
1975 - 1976	13	10	77	3	23
1976 - 1977	11	9	82	2	18
1977 - 1978	10	4	40	6	60
1978 - 1979	12	5	42	7	58
1979 - 1980	20	10	50	10	50
1980 - 1981	11	5	45	6	55
1981 - 1982	12	1	8	11	92
1982 - 1983	13	3	23	10	77
1983 - 1984	12	5	42	7	58
1984 - 1985	9	1	11	8	89
1985 - 1986	12	6	50	6	50
1986 - 1987	7	2	29	5	71
1987 - 1988	8	4	50	4	50
1988 - 1989	8	5	63	3	37
1989 - 1990	7	4	57	3	43
1990 - 1991	8	5	63	3	37
1991 - 1992	9	5	56	4	44
1992 - 1993	9	4	44	5	56
1993 - 1994	10	5	50	5	50
1994 - 1995	9	5	56	4	44
YHTEENSÄ	210	98	47	112	53

Lähde: SLK:n vuosi-/toimintakertomukset 1975 - 1995

Laskentatoimen miesopettajakokelaita oli selvästi enemmän kuin naisia aina vuoteen 1977, jolloin heidän prosenttiosuutensa oli 82 %. Naisten ja miesten prosenttiosuudet vaihtelivat joinakin vuosina hyvinkin paljon 1980-luvulla. Keväällä 1982 ja 1985 oli vain yksi mies auskultoimassa laskentatoimea, koska kelpoisuusehdot täyttäviä naisia oli jäänyt ikään kuin reserviin. Tuolloin naisten prosenttiosuudet nousivat tosi korkeiksi 92:een ja 89:ään prosenttiin. Vuosien 1990 - 1995 välisenä aikana miesten ja naisten osuudet ovat vaihdelleet 44 - 56 prosentin välillä hieman miesten eduksi. Laskentatoimen auskultanttien lukumäärä on vakiintunut yhdeksäksi henkilöksi. Miesten ja naisten määrä vaihtelee neljästä viiteen.

Yliopettaja Antti Koskinen on ollut valitsemassa laskentatoimen opettajakokelaita 1990-luvulla. Hänen valintakriteerinsä ovat olleet pitkä opettajakokemus ja opettajan ammatilliset meriitit.

Kahdenkymmenen vuoden (1976 - 1995) aikana on auskultoinut yhteensä 1953 opettajakokelasta, joista laskentatoimea auskultoi 210 henkilöä eli 11 prosenttia. Taulukosta kymmenen voidaan nähdä, että laskentatoimen opettajaksi on pätevöitynyt miehiä 47 % ja naisia 53 % .

3.5.3. Laskentatoimen opettajat: miesten ja naisten osuudet

Valtioneuvosto hyväksyi kauppaoppilaitoksia koskevan uuden asetuksen 23.4.1971. Se teki 1974 päätöksen keskiasteen uudistuksen perusteista. Päätavoitteena oli ammatillisen koulutuksen antaminen koko ikäluokalle. Tutkintoajat pitenivät kahdesta kolmeen vuoteen kauppaopistoissa. Ylioppilasosastoilla koulutusaika piteni yhdestä vuodesta kahteen. Toinen keskeinen ja merkittävä uudistus kauppaopetuksessa oli linjajakoisuus. Ylioppilasosastojen perustaminen lukuisiin kauppaoppilaitoksiin ja kurssitoiminnan aloittaminen lisäsivät opettajatarvetta. Alalle tuli uusia nuoria kauppaopettajia 1971-1972. Maassamme oli myös lisätty korkeakouluasteista kaupallista koulutusta, joten kauppaopettajiksikin riitti koulutettuja henkilöitä.

Vuonna 1971 aloitettiin kauppaoppilaitoksissa toteuttaa tutkinnon uudistusta. Asetuksen mukaan opiskeluajat pitenivät yhdellä vuodella. Peruslinjat olivat laskentatoimen, markkinoinnin ja julkishallinnon linja. Kaikki kauppaoppilaitokset olivat toteuttaneet tutkinnon uudistuksen vuoteen 1976 mennessä.

Tutkimukseen valittiin tarkasteluvuosiksi 1976, 1986 ja 1990. Vuosi 1976 otettiin tarkasteluajankohdaksi siitä syystä, että kaikki kauppaoppilaitokset olivat toteuttaneet tutkinnon uudistuksen. Vuonna 1986 valmistui kaikkein eniten merkonomeja (2661, kts. liite 1)

laskentatoimen linjalta muihin vuosiin verrattuna. Vuosi 1990 valittiin, koska tuolta vuodelta saatiin tarvittavat tiedot (laskentatoimen opettajien miesten ja naisten lukumäärät, kts. liite 2) 63 kauppaoppilaitoksesta 67 kauppaoppilaitoksen ollessa toiminnassa. Lisäksi vuoden 1990 valintaa puoltaa se, että ammattikorkeakoulukokeilu alkoi vuonna 1992.

Ajateltiin, että mitä useampi laskentatoimen merkonomin tutkinto oli suoritettu sitä enemmän tarvittiin laskentatoimen opettajia. Tällainen ajatus voi olla totta vain silloin, kun jokaisessa oppilaitoksessa on samansuuruiset ryhmät. Heti kun ryhmäkoot vaihtelevat 18 - 40 oppilaan välillä, se vaikuttaa opettajien lukumäärään. Joissain oppilaitoksissa laskentatoimen linjan koko oli 18 - 20, silloin 36 - 40 oppilaan tilanteessa laskentatoimen tunnit lisääntyivät puolella ja tarvittiin enemmän laskentatoimen opettajia. Oppilaitoksissa, joissa ryhmäkoko (luokkakoko) saattoi olla aina 40, eivät laskentatoimen tunnit lisääntyneet eikä opettajaresursseja tarvittu lisää. Tässä tutkimuksessa ei selvitetty ryhmäkokoja ja niiden vaikutuksia laskentatoimen opettajien lukumääriin.

Peruslähteistönä käytettiin Tilastokeskuksen tutkintorekisteriä vuosina 1973 - 1994 merkonomin laskentatoimen linjan tutkinnoista oppilaitoksen ja sukupuolen mukaan. Tästä rekisteristä tiedot poimittiin liitteessä yksi olevaan taulukkoon Tarkasteluvuosien 1976, 1986 ja 1990 laskentatoimen opettajien miesten ja naisten määrät selvitettiin vuosi- ja toimintakertomuksista. Tietoja tarkistettiin muutamista kauppaoppilaitoksista laskentatoimen opettajilta. Seuraavassa tarkastellaan kutakin vuotta erikseen.

Vuonna 1976 mukaan valittiin 26 kauppaoppilaitosta 58:sta toiminnassa olevasta kauppaoppilaitoksesta. Näissä 26:ssa kauppaoppilaitoksessa valmistui eniten merkonomeja laskentatoimen linjalta. Suomessa valmistui 2246 laskentamerkonomia vuonna 1976 (kts. liite 1).

Taulukosta 11 (s. 49) nähdään, että suoritettuja merkonomintutkintoja laskentatoimen linjalta oli 1452, joka on 65 % kaikista valmistuneista laskentamerkonomeista (2246 kpl) (kts. liite 1).

Taulukko 11. Keväällä 1976 laskentatoimen linjalta merkonomiksi valmistuneet (n) sekä laskentatoimen vakinaiset opettajat ja tuntiopettajat (n) kauppaoppilaitoksittain.

KAUPPAOPPILAITOKSET	MERKONOMIT	VAKINAISET OPETT.		TUNTIOPETTAJAT	
		Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Etelä-Satakunta	43	3	1	0	0
Hyvinkää	52	1	1	0	1
Hämeenlinna	61	1	1	1	0
Iisalmi	34	1	0	3	0
Jyväskylä	52	2	0	1	0
Kajaani	48	2	0	2	0
Kokkola	48	1	0	2	0
Kouvolan liiketaloudell. inst.	57	2	0	0	1
Kuopio	68	4	0	0	1
Lahti	55	2	0	1	0
Lieksa	52	2	0	0	1
Malmi	54	1	0	0	1
Mikkeli	49	0	2	0	0
Oulu	49	2	0	1	0
Pohjois-Satakunta	44	1	0	0	1
Porvoo	61	1	0	0	1
Raahen Porvari- ja kauppakoulu	45	4	0	0	0
Raisio	44	0	1	0	2
Riihimäki	78	1	1	1	0
Savonlinna	48	1	0	0	1
Seinäjoki	56	3	0	0	1
SLK	58	3	0	1	0
Tampere	106	4	1	2	1
Turku	59	1	0	2	1
Vaasa	80	2	1	1	2
Varkaus	51	2	0	1	1
YHTEENSÄ	1452	47	9	19	16

Lähteet: Tilastokeskus 1996b ja ed. kauppaoppilaitosten vuosi-/toimintakertomus v. 1976

Tutkimuksessa mukana olevissa 26 kauppaoppilaitoksessa toimi 91 laskentatoimen opettajaa. Vakinaisilla opettajilla tarkoitetaan virassa olevia lehtoreita ja virkasuhteisia opettajia.

Taulukko 12. Laskentatoimen vakinaisten opettajien ja tuntiopettajien miesten ja naisten osuudet (n, %) vuonna 1976.

	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
Vakinaiset opettajat	56	47	84	9	16
Tuntiopettajat	35	19	54	16	46
YHTEENSÄ	91	66	73	25	27

Taulukosta 12 voidaan havaita, että laskentatoimen vakinaisista opettajista miesten osuus oli 84 % ja naisten 16 %. Laskentatoimen virat olivat miesten hallitsemia. Tuntiopettajista

miesten osuus oli 54 % ja naisten 46 %. Erittelemättä laskentatoimen opettajien työsuhdetta saatiin miesten osuudeksi 73 % ja naisten 27 %. Laskentatoimen koulutusammatti oli miesten hallitsema ammatti.

Vuodesta 1973 lähtien merkonomeja valmistui laskentatoimen linjalta joka vuosi enemmän aina vuoteen 1986 asti, jolloin valmistui 2661 laskentamerkonomia. Opiskelijamäärän kasvaessa tarvittiin myös lisää opettajia. Laskentatoimen opettajia koskevat tiedot saatiin vuosi- ja toimintakertomuksista, kuten vuoden 1976 tiedot. Taulukossa 13 on tiedot 31 kauppaoppilaitoksesta.

Taulukko 13. Keväällä 1986 laskentatoimen linjalta merkonomiksi valmistuneet (n) sekä laskentatoimen vakinaiset opettajat ja tuntiopettajat (n) kauppaoppilaitoksittain.

KAUPPAOPPILAITOKSET	MERKONOMIT	VAKINAISET OPETT.		TUNTIOPETTAJAT	
		Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Espoonlahti	45	2	0	1	2
Helsinki	93	2	2	0	0
Hyvinkää	61	1	2	0	3
Hämeenlinna	49	0	2	3	2
Iisalmi	32	1	1	1	0
Imatra	36	1	1	1	0
Joensuu	50	1	0	1	1
Jyväskylä	38	2	0	0	2
Kajaani	56	1	1	1	4
Kauppiaat	64	0	3	0	1
Kemi	36	1	1	1	1
Kouvolan liiketaloudell. inst.	45	2	0	0	0
Kuopio	48	1	1	0	3
Lahti	61	2	1	0	1
Lohja	43	1	1	1	1
Malmi	90	2	0	2	1
Oulu	34	1	1	0	2
Pohjois-Satakunta	59	1	0	0	2
Porvoo	66	1	1	2	1
Raahen Porvari- ja kauppakoulu	47	4	0	2	1
Raisio	50	0	2	2	1
Riihimäki	46	0	2	0	2
Rovaniemi	77	0	1	0	3
Savonlinna	49	1	1	1	0
Seinäjoki	45	3	0	1	0
SLK	72	2	2	0	2
Svenska Handelsläroverket	55	1	0	1	0
Tampere	73	3	1	0	1
Turku	56	2	1	0	2
Vaasa	64	2	1	2	3
Varkaus	56	1	1	0	2
YHTEENSÄ	1664	42	30	23	44

Lähteet: Tilastokeskus 1996b ja ed. kauppaoppilaitosten vuosi-/toimintakertomus v. 1986

Vuonna 1986 toiminnassa oli 68 kauppaoppilaitosta. Tutkimukseen saatiin 31 kauppaoppilaitoksen laskentatoimen opettajien tiedot. Seitsemästä kauppaoppilaitoksesta pyydettiin laskentatoimen opettajia koskevia tietoja puhelimitse. Opettajatiedot saatiin kuudesta oppilaitoksesta kanslistin avustuksella. Näistä 31 kauppaoppilaitoksesta valmistu 1664 laskentamerkonomia, mikä merkitsee 63 % kaikista 2661 laskentamerkonomin tutkinnosta. Tutkimuksessa mukana olevissa 31 kauppaoppilaitoksessa toimi 139 laskentatoimen opettajaa. Heidän sukupuolijakauma ja työsuhde on taulukon 14 mukainen.

Taulukko 14. Laskentatoimen vakinaisten opettajien ja tuntiopettajien miesten ja naisten osuudet (n, %) vuonna 1986.

	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
Vakinaiset opettajat	72	42	58	30	42
Tuntiopettajat	67	23	34	44	66
YHTEENSÄ	139	65	47	74	53

Taulukosta 14 voidaan nähdä, että vakinaisista laskentatoimen opettajista miehiä oli 58 % ja naisia 42 %. Vastaavat tuntiopettajien osuudet olivat 34 % ja 66 %. Erittelemättä laskentatoimen opettajien työsuhdetta oli miehiä 47 % ja naisia 53 %. Laskentatoimen koulutusammatti oli siirtynyt eriytymättömien ammattien ryhmään.

Vuodesta 1986 lähtien valmistuneiden laskentamerkonomien määrä laski joka vuosi. Vuonna 1990 valmistui 2372 laskentamerkonomia 67 kauppaoppilaitoksesta. Liitteessä kaksi on esitetty 63 kauppaoppilaitoksen tiedot.

Tutkimukseen haluttiin saada kaikkien 67 toiminnassa olevan kauppaoppilaitoksen laskentatoimen opettajan tiedot mukaan. Osa tiedoista löytyi vuosikertomuksista, osa saatiin kauppaoppilaitoksista kopioina ja osa tarkistettiin puhelimitse oppilaitosten kansliasta. Tällä tavalla onnistuttiin keräämään laskentatoimen opettajia koskevaa tietoa 63 kauppaoppilaitoksesta, joista valmistui 2176 laskentamerkonomia. Tämä tarkoittaa 92 % kaikista laskentamerkonomin tutkinnoista.

Laskentatoimen opettajina työskenteli 230 kauppaopettajaa. Heidän sukupuolijakauma ja työsuhde on taulukon 15 mukainen.

Taulukko 15. Laskentatoimen vakinaisten opettajien ja tuntiopettajien miesten ja naisten osuudet (n, %) vuonna 1990.

	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
Vakinaiset opettajat	160	91	57	69	43
Tuntiopettajat	70	31	44	39	56
YHTEENSÄ	230	122	53	108	47

Laskentatoimen miesopettajia oli 122 ja naisopettajia 108. Heidän vastaavat prosenttiosuutensa olivat 53 % ja 47 %. Laskentatoimen koulutusammattia voidaan pitää eriytymättömänä ammattina miesten ja naisten prosenttiosuuksien vaihdellessa 41 - 60 % välillä.

3.6. Yhteenveto

1970-luvulla oltiin vielä huolestuneita miesten riittävästä edustuksesta esim. Helsingin kauppakorkeakoulussa. Seuraavalla vuosikymmenellä kummalakin sukupuolella oli tasavertainen mahdollisuus pyrkiä ja tulla hyväksytyksi. Helsingin kauppakorkeakoulussa tasa-arvo sukupuolten välillä toteutui, kun korkeakouluopiskelijat alettiin valita pääsykokeen ja todistuksen perusteella opiskelemaan yhtä yhtenäistä ekonomitutkintoa varten. 1980-luvulla ylivoimaisesti suosituimmat koulutusohjelmat molempien sukupuolten keskuudessa Helsingin kauppakorkeakoulussa olivat laskentatoimi, markkinointi ja kansainvälisten toimintojen ohjelma. Turun kauppakorkeakoulussa oli sovellettu aikaisemmin tiukkaa sukupuolikiintiötä -puolet miehiä ja puolet naisia. Kiintiöistä luovuttiin 1980-luvulla. Tampereen ja Jyväskylän yliopiston laskentatoimen taloustieteiden kandidaatin opiskelijoista miehet olivat enemmistönä 1970- ja 1980-luvulla. Vähitellen laskentatoimesta tuli myös naisten suosima. 1990-luvulla laskentatoimen koulutusohjelma oli muuttunut molempien, sekä miesten että naisten koulutusohjelmaksi. (HKKK:n hallitus 1992, 5-6 ja 8, OPM 1986, 24 sekä Kappale 3.2)

1970-luvulla kaikkien korkeakoulujen ja yliopistojen laskentatoimen koulutusohjelman ylemmän kandidaatin tutkinnot olivat miesenemmistöisiä, keskimäärin 66 % suoritetuista tutkinnoista oli miesten. Muutos tapahtui 1980-luvulla, jolloin naisten suorittamien tutkintojen määrät olivat nousseet 45 prosenttiin. Kehitys jatkui samanlaisena 1990-luvun alussa, jolloin naisten suorittamien tutkintojen määrät olivat kivunneet 47 prosenttiin. (Kappale 3.2)

Laskentatoimen korkea-asteen perustutkinnon jälkeen vain harvat siirtyivät suorittamaan jatkotutkintoja. Tutkimuksessa olleen tarkastelujakson aikana vuodesta 1971 vuoteen 1994 suoritettiin laskentatoimen alalta lisensiaatin tutkintoja 84, miesten osuuden ollessa 82 prosenttia ja naisten 18 prosenttia. 1970-luvulla miehet olivat suorittaneet 29 ja naiset kaksi lisensiaatin tutkintoa. 1980-luvulla miesten suorittamia tutkintoja oli 16 ja naisten edelleen kaksi. 1990-luvulla suoritettujen tutkintojen määrä nousi 35:een, josta miesten oli 24 ja naisten 11 tutkintoa. Naisten osuus oli kivunnut aina 31 prosenttiin 1990-luvun alussa. Naisten suorittamien lisensiaatin tutkintojen suhteellinen osuus ei vastannut suoritettujen perustutkintojen suhteellisten osuuksien muutoksia. Tällä on suora vaikutus miesten ja naisten suorittamiin tohtorin tutkintoihin.

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös suoritettujen tohtorin tutkintojen määriä laskentatoimen alalta vuodesta 1970 vuoteen 1994. Tuona ajanjaksona valmistui yhteensä 55 tohtorin tutkintoa laskentatoimen alalta. 1970-luvulla suoritettiin 24, 1980-luvulla vain 8 ja 1990-luvun alussa 23 tohtorin tutkintoa. Neljä ensimmäistä naisten väitöskirjaa laskentatoimen alalta valmistuivat vuosina 1989 Svenska Handelshögskolanissa, 1990 Tampereen yliopistossa, 1991 Åbo Akademissa ja 1993 Vaasan yliopistossa. Vuonna 1993 suoritettiin yhteensä seitsemän laskentatoimen alaan kuuluvaa väitöstä. Suoritettujen tutkintojen määrä oli huomattavan suuri verrattuna koko 1980-lukuun. Merkittävää on myös havaita, että 1990-luvun alussa tohtorin tutkintoja suoritettiin yhtä paljon kuin 1970-luvulla yhteensä.

Kappaleessa 3.4 selvitettiin miesten ja naisten osuuksia tutkijoina ja opettajina tiedekorkeakouluissa. Laskentatoimen tieteenala oli 1970- ja 1980-luvulla miesten tieteenala. Naiset toimivat enimmäkseen opettajina, jolloin heidän oli vaikea harjoittaa tutkimustyötä. Vasta 1990-luvun alussa naiset väittelivät laskentatoimen tieteenalalla. 1990-luvun puolivälissä

tieteenala oli muuttunut miesten alasta miesten hallitsemaksi alaksi. Naiset olivat vähemmistönä myös virkarakenteen alemmilla tasoilla.

Osa laskentatoimen korkea-asteen perustutkinnon suorittajista on pätevöitynyt opettajiksi kauppaoppilaitoksiin. Opettajien koulutuksessa ei toistaiseksi ole paljoakaan kiinnitetty huomiota sukupuolten väliseen tasa-arvoon. 1970-luvulla laskentatoimen koulutusammattia pidettiin miesten hallitsemana ammattina. Naiset taas olivat sopivia konttoriopin ja konekirjoituksen opettajia sorminäppäryytensä vuoksi. Tällainen ajattelutapa heijastui opettajan pätevyyden hankkimiseen.

SLK:ssa laskentatoimen miesauskultoijien osuus pysytteli 80 % tienoilla vuoteen 1977 asti. 1980-luvulla laskentatoimen opetusharjoittelupaikkoja alkoi vähitellen avautua naisille. Kuusi naiskokelasta 11:sta eli yli puolet suoritti laskentatoimen opetusharjoittelun vuonna 1980. Samaan aikaan SLK:ssa naisten osuus oli 76 % kaikista opettajakokelaista. Vasta 1990-luvun alussa miehet ja naiset kilpailivat tasavertaisesti laskentatoimen auskultointipaikoista prosenttiosuuksien vaihdellessa 44 - 56 % välillä.

Miesten nopea pätevöityminen lisäsi heidän inhimillistä pääomaansa ja heidän työmarkkina-arvonsa kasvoi. Tutkimuksessa mukana olleissa 26 kauppaoppilaitoksessa vuonna 1976 laskentatoimen miesopettajien osuudeksi saatiin 73 % ja naisten 27 %. Vuonna 1986 tässä tutkimuksessa mukana olleissa 31 kauppaoppilaitoksessa toimi 65 miestä ja 74 naista laskentatoimen opettajan koulutusammatissa. Vakinaisista laskentatoimen opettajista miesten osuus oli 58 %, ja tuntiopettajista naisten osuus oli 66 %. Naiset olivat kasvattaneet osuuttaan toimimalla laskentatoimen tuntiopettajina. Samanaikaisesti he kylläkin opettivat myös muita aineita esimerkiksi yritystaloutta, konttorioppia ja konekirjoitusta. Vuonna 1990 tutkimukseen kerättiin 63 kauppaoppilaitoksen laskentatoimen opettajien määrät. Miesten osuus oli noussut 53 prosenttiin ja vastaavasti naisten osuus oli laskenut 47 prosenttiin verrattuna vuoden 1986 kehitykseen. Molempien suhteellinen osuus noudatti laskentatoimen koulutusohjelmasta suoritettujen perustutkintojen muutoksia. Vuosina 1986 ja 1990 laskentatoimen koulutusammatti oli jo siirtynyt eriytymättömien ammattien ryhmään, jossa oman sukupuolen osuus vaihteli edellä mainittuina vuosina 47 - 53 % välillä.

4. LASKENTATOIMEN KOULUTUSOHJELMASTA VALMISTUNEIDEN SIJOITTUMINEN ERI LASKENTATOIMEN AMMATTEIHIN

4.1. Sukupuolen mukaan eriytyneet työmarkkinat

Työmarkkinat ovat jakautuneet miesten ja naisten ammatteihin. Tämä ei ole vain suomalaisen yhteiskunnan ominaispiirre, vaan monissa muissakin maissa havaittavissa oleva ominaisuus. (kts. Anttalainen 1984) Sukupuolen mukaan eriytyneet työmarkkinat esiintyvät voimakkaimpina Länsi- ja Pohjois-Euroopassa. Ammattialat ja ammatit ovat jakautuneet selkeästi sukupuolittain esim. Irlannissa, Englannissa, USA:ssa ja Kanadassa. Noin 90 % ammatissa toimivasta väestöstä työskentelee oman sukupuolen ammatissa eli ammatissa, jossa oman sukupuolen osuus on yli 60 %. Noin puolella ammatissatoimivista on hyvin voimakkaasti sukupuolen mukaan eriytynyt ammatti eli samaa sukupuolta olevia on yli 90 %. Sukupuolirakenteeltaan tasaisten ammattien osuus koko työvoimasta on vähäinen. (Nummenmaa 1991, 36 ja SVT IV C 106 B) Kansainvälisesti tarkasteltuna suomalaisten naisten osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon on monipuolista ja työhönosallistumisaste on korkea. Myös koulutustilastojen mukaan naisten keskimääräinen koulutustaso vastaa Suomessa miesten keskimääräistä koulutustasoa. Nuorimpien ikäluokkien kohdalla naiset jo ohittavat miehet tutkintojen suorittamisessa. Näin muodostuu mielikuva melko tasa-arvoisesta suomalaisesta naisesta. (Hänninen-Salmelin & Vanhala 1994, 23)

4.2. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden miesten ja naisten sijoittuminen yleisimpiin ammatteihin vuosina 1990 ja 1993

Tilastokeskuksen väestölaskenta-aineisto sisältää tiedot työllisen väestön yleisimmistä ammateista. Tilastokeskuksen sijoittumisrekisterin mukaan vuonna 1990 kauppatieteiden kandidaatit (laskentatoimi) toimivat hallinnollisen selvitystyön ja laskentatoimen johtotehtävissä miesten prosenttiosuuden ollessa 38 ja naisten 39. Miesten toiseksi suosituimmassa kaupallisen alan johtotehtävässä työskenteli 11 % tutkinnon suorittaneista miehistä.

Tilintarkastajina ja reviisoreina toimi miehistä 10 % ja naisista 7 %. Naisten toiseksi suosituin ammatti oli ammatillisten aineiden opettaja 13 % miesten osuuden jäädessä viiteen prosenttiin.

Vuonna 1993 Tilastokeskuksen ammattikoodi ja -nimikeluokituksen mukaan miesten keskuudessa yleisimmät ammatit olivat edelleen hallinnollisen / laskentatoimen johtajan tehtävät (36 %), tilintarkastajat ja reviisorit (11 %), liikeyritysten johtajat (11 %), kaupalliset johtohenkilöt (6 %) ja ammatillisten aineiden opettajat (5 %). Naistenkin yleisin ammatti sijoittui hallinnollisen / laskentatoimen johtajan tehtäviin (35 %). Edelleenkin toisena pysyi ammatillisten aineiden opettaja (12 %) ja kolmantena tilintarkastajat ja reviisorit (8 %). Merkillepantavaa on, etteivät naiset toimi kaupallisissa johtotehtävissä siinä määrin kuin miehet, sillä naisten neljänneksi tärkein ammatti sijoittui julkiselle sektorille hallinnon valmistelu- ja esittelytehtäviin 7 %:n osuudella. Viidennelle sijalle tuli tutkimus- ja suunnittelutyö (5 %).

Tilastokeskuksen väestölaskentatietojen perusteella vuonna 1993 ekonomitutkinnon suorittaneet laskentatoimi pääaineena oli huomattavasti suurempi ryhmä kuin kauppatieteiden kandidaatin. Ekonomitutkinnon suorittaneita oli väestöstä 2808 ja kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon suorittaneita 787. Miesten yleisimmät ammatit ekonomikunnassa noudattivat samaa järjestystä ja samansuuntaista jakaumaa kuin kauppatieteiden kandidaattien. Ekonominaisten yleisimmät ammatit poikkesivat vastaavan vuoden kauppatieteiden kandidaatin (naisten) järjestyksestä. Tärkein oli edelleenkin hallinnollisen selvitystyön ja laskentatoimen johtotehtävät 34 %. Toisena suurena ryhmänä onkin kirjanpitäjät 9 %. Seuraavaksi tulivat tilintarkastajat ja reviisorit 7 % sekä kirjanpitokamreerit 7 %. Kuuden suosituimman joukkoon ei kuulunut opetusala.

Vuosina 1990 ja 1993 suurimmaksi ja tärkeimmäksi tehtäväksi koettiin laskentatoimen johtotehtävät. Tilintarkastustyö sijoittui toiseksi. Kolmanneksi tuli ammatillisten aineiden opettajat kauppatieteiden kandidaattien ryhmässä. Ekonomien ryhmässä kolmanneksi merkittävimpiä olivat kaupalliset johtohenkilöt ja kirjanpitäjät.

Tässä työssä laskentatoimen koulutusammatti rajoitettiin edustamaan laskentatoimen opin aluetta ja siksi kappaleessa 3.4 selvitettiin kauppaoppilaitosten laskentatoimen mies- ja naisopettajien määrällistä kehitystä vuosina 1976, 1986 ja 1990.

Seuraavaksi tarkastellaan yksityiskohtaisemmin miesten ja naisten osuuksia KHT-tilintarkastajan ammatissa.

4.3. Laskentaekonomien siirtyminen KHT-tutkinnon suorittajiksi ja sijoittuminen KHT-tilintarkastajiksi 1970-luvulta lähtien

Keskuskauppakamari on auktorisoinut KHT-tilintarkastajia Suomessa vuodesta 1924 lähtien ja vastaavasti paikalliset kauppakamarit HTM-tilintarkastajia vuodesta 1951 lähtien. Auktorisoinnin tunnuksena on joko ylempitasoiselle ammattitutkinnolle auktorisoitu tilintarkastaja ja alempitasoisena hyväksytty tai rekisteröity tilintarkastaja. (Tilintarkastus-Revision 1/97, 47)

Tilintarkastajia koskevassa EU:n 8 direktiivissä käsitellään yhtä tilintarkastajaluokkaa, vaikkakaan siinä ei nimenomaisesti kielletä useampien luokkien olemassaoloa. EU:n 8 direktiivi selvittää myös tutkintojen vastaavuuteen ja niiden hyväksymiseen muussa jäsenmaassa suoritettuna. Tästä voitaneen tehdä se johtopäätös, että tulevaisuudessa kussakin jäsenmaassa sallittaisiin vain yksi tilintarkastajaluokka, joka täyttää yleisen pätevyyden kaikissa muissakin EU-maissa. KHT-tilintarkastajat täyttävät yleiset kelpoisuusehdot direktiivin velvoitteen mukaan. Ongelmaksi muodostuisi se, täyttäisivätkö kaikki nykyiset HTM-tilintarkastajat EU:n yleiset kelpoisuusehdot -entä JHTT-tilintarkastajat. (EU:n 8 direktiivi ja Tilintarkastus-Revision 1/97, 56)

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan KHT-tutkinnon suorittaneiden miesten ja naisten osuuksia. Lähteinä on käytetty Tilintarkastus-Revision -lehtiä ja Keskuskauppakamarin rekisteriä: Tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt KHT. Keskuskauppakamarin rekisterissä kunakin vuonna jäsenet on luokiteltu aakkosissa. Naisjäsenet poimittiin kokonaisjoukosta, jotta miesten ja naisten osuudet saatiin selville tutkimuksen tarkasteluajanjaksolle.

Vuonna 1949 oli 76 KHT-tutkinnon suorittanutta ja viisi vuotta myöhemmin 85, kun taas vuonna 1959 oli rekisteröity 84 KHT-tilintarkastajaa. Näinä pioneeriajan alkuaikoina rekisterissä oli yksi nainen, Iris Ahlberg. Hän olikin ainoa rekisteröity naistilintarkastaja vuoteen 1964 asti. Iris Ahlbergin nimen jäljessä mainittiin hänen tutkintonsa, ekonomi, ensimmäistä kertaa vuonna 1961. (Keskuskauppakamarin hyväksymät tilintarkastajat KHT 1949, 1954, 1959 ja 1964)

Vuodesta 1965 vuoteen 1975 ei KHT-naistilintarkastajia ollut. KHT-miestilintarkastajien lukumäärät olivat vuodesta 1965 viiden vuoden välein taulukon 16 mukaiset.

Taulukko 16. KHT-tilintarkastajien jakauma sukupuolen mukaan (n) vuosina 1965, 1970 ja 1975.

VUOSI	YHTEENSÄ	MIEHET	NAISET
1965	99	99	0
1970	104	104	0
1975	126	126	0

Lähde: Keskuskauppakamari, KHT 1965, 1970 ja 1975

Vuonna 1976 diplomiekonomi Maij-Britt Jensen oli suorittanut KHT-tutkinnon. Kaksi vuotta myöhemmin 1978 Jensen ei ollut enää ainoa, vaan ekonomi Raija-Liisa Wallin oli suorittanut KHT-tutkinnon. Vuonna 1979 KHT-naistilintarkastajia oli jo neljä. Maij-Britt Jensen oli kappatieteiden maisteri. Ekonomi Raija-Liisa Wallinin sukunimi oli vaihtunut Paavolaksi. Uusia KHT-tutkinnon suorittaneita olivat diplomiekonomi Teja Kollin ja kauppatieteiden maisteri Liisa Mononen. (Keskuskauppakamarin hyväksymät tilintarkastajat KHT 1976-1979)

Vasta 1980-luvulla alkoi naisia tulla tilintarkastusammattiin. KHT-tutkinnossa hyväksytyistä naisia oli keskimäärin viidesosa vuosien 1981 - 1989 välisenä aikana, kuten taulukko 17 osoittaa.

Taulukko 17. KHT-tutkinnossa vuosina 1981 - 1989 hyväksytyt miehet ja naiset (n, %).

VUOSI	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1981	23	17	74	6	26
1982	22	19	86	3	14
1983	22	21	95	1	5
1984	26	19	73	7	27
1985	25	22	88	3	12
1986	19	16	84	3	16
1987	18	13	72	5	28
1988	27	19	70	8	30
1989	30	26	87	4	13
YHTEENSÄ	212	172	81	40	19

Lähde: Tilintarkastus-Revision nro 1, 1982 - 1990

KHT-tilintarkastajia oli vuoteen 1980 mennessä yhteensä 215, josta naisia oli neljä. Vuonna 1984 KHT-tutkinnon oli suorittanut 289 henkilöä, joista naisia oli 14. Lukuihin ei sisälly vuosina 1980 ja 1984 suoritettuja KHT-tutkintoja, koska rekisteri on julkaistu alkuvuodesta ja saman vuoden uudet tilintarkastajat on auktorisoitu loppuvuodesta. (Keskuskauppakamarin hyväksymät tilintarkastajat KHT 1980 ja Keskuskauppakamarin hyväksymät tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt KHT 1984)

KHT-tilintarkastajatutkintoa pidetään hyvin vaativana laskentatoimen tutkintona. Pääsääntöisesti vaaditaan ylempi kandidaatin tutkinto, jotta pääsee suorittamaan KHT-tutkintoa. Tutkinnon suorittajalla on oltava tilintarkastuskokemusta viiden vuoden ajalta ja hänen on täytynyt toimia vastuullisissa laskentatoimen tehtävissä viiden vuoden ajan. Asetuksessa 1325/96 on tarkasti mainittu KHT- ja HTM-tutkintoihin vaadittavat opinnot (Suomen säädöskokoelma 1996, n:o 1325). Kaikkia tutkintoon hakeneita ei hyväksytä suorittamaan tutkintoa. 1990-luvulla hyväksytyistä tuli suorittamaan tutkintoa 70 - 83 prosenttia. Tutkinnon hyväksytysti suorittaneiden prosenttiosuudet vaihtelivat 29 - 38 %:n välillä vuosina 1990 - 1996. Taulukko 18 (s. 60) kuvaa KHT-tutkinnon suorittamisen vaativuutta.

Taulukko 18. KHT-tutkintoon hakeneiden, hyväksyttyjen ja osallistuneiden sekä tutkinnossa hyväksyttyjen lukumäärät vuosina 1990 - 1996.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Tutkintoon hakeneet	142	145	169	177	188	197	158
Tutkintoon hyväksytyt	110 (77 %)	113 (78 %)	129 (76 %)	155 (88 %)	155 (82 %)	150 (76 %)	123 (78 %)
Tutkintoon osallistuneet	87 (79 %)	83 (73 %)	107 (83 %)	121 (78 %)	109 (70 %)	125 (83 %)	100 (81 %)
Tutkinnossa hyväksytyt	30 (34 %)	24 (29 %)	41 (38 %)	37 (31 %)	34 (31 %)	44 (35 %)	36 (36 %)

Lähde: KHT- ja HTM-tilintarkastajatutkinojen kehittämistyöryhmän muistio 1995 ja Tilintarkastus-Revision 1/97

Miesten osuus KHT-tutkintoon hakeneista on vuosina 1991 - 1994 ollut 74 - 71 % ja vastaava naisten osuus on ollut 26 - 29 %. Vuonna 1995 tutkintoon hakeneista naisia oli jo 35 prosenttia. Tutkintoon hyväksytyistä ja osallistuneista on miesten ja naisten osuus ollut samaa suuruusluokkaa kuin tutkintoon hakeneista. (KHT- ja HTM-tilintarkastajatutkinojen kehittämistyöryhmän muistio 1995)

Tutkintoon osallistuneiden osalta selvitettiin, millainen perustutkinto (ekonomi tai vastaava kauppatieteellinen korkeakoulututkinto, muu akateeminen loppututkinto tai merkonomin tutkinto) heillä oli. Jos ei ole ollut korkeakoulututkintoa, sen on voinut korvata toimimalla HTM-tilintarkastajana vähintään viiden vuoden ajan. Yleensä tällaisessa tapauksessa hakijan peruskoulutus on ollut merkonomi. Kauppatieteellisen korkeakoulututkinnon suorittaneiden KHT-tutkintoon hakeneiden määrä on laskenut 94 prosentista 76 prosenttiin vuosien 1991-1995 aikana. Kun taas muun akateemisen loppututkinnon ja merkonomin tutkinnon suorittaneiden KHT-tutkintoon hakeneiden määrä on kasvanut kolmesta prosentista neljääntoista prosenttiin ja kolmesta prosentista kymmeneen prosenttiin. Vuosina 1991 - 1995 muun akateemisen loppututkinnon ja merkonomin tutkinnon suorittaneiden osuus KHT-tutkinnossa hyväksytyistä on ollut noin yhdeksän prosenttia, vuonna 1996 vastaava luku oli 17 %.

Vuonna 1996 KHT-tutkinnossa hyväksytyistä kokelaista yksi oli suorittanut hallintonotaarin tutkinnon, neljä ekonomin tutkinnon, 25 kauppatieteiden maisterin tutkinnon, viisi merkonomin tutkinnon ja yksi sosionomin tutkinnon. (KHT- ja HTM-tilintarkastajatutkintojen kehittämistyöryhmän muistio 1995 ja Tilintarkastus-Revision 1/97, 67)

Naisten korkea koulutus ja laskentatoimen opintojen opiskelu mahdollistavat naisten suorittaa tilintarkastajatutkinnon. KHT-tilintarkastajatutkinto on alkanut kiinnostaa naisia yhä enemmän. Sen osoittaa taulukon 19 naisten prosenttiosuudet.

Taulukko 19. KHT-tutkinnossa vuosina 1990 - 1996 hyväksytyt miehet ja naiset (n, %).

VUODET	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1990	30	24	80	6	20
1991	**24**	**14**	**58**	**10**	**42**
1992	41	29	71	12	29
1993	37	29	78	8	22
1994	34	24	71	10	29
1995	44	30	68	14	32
1996	**36**	**15**	**42**	**21**	**58**
Yhteensä	246	165	67	81	33

Lähde: Tilintarkastus-Revision nro 1, 1991 - 1992 ja 1996 - 1997 sekä nro 6, 1993 -1994)

Yleensä 1990-luvulla KHT-tutkinnossa hyväksytyistä kokelaista on ollut miehiä keskimäärin 67 % ja naisia 33 %. Vuosi 1991 oli merkittävä, koska naisia oli 42 % KHT-tutkinnon hyväksytysti suorittaneista. Koko KHT-tutkintojen historian aikana ensimmäistä kertaa vuonna 1996 naisia oli hyväksytyistä kokelaista enemmän kuin miehiä eli naisia valmistui 21 ja miehiä 15. KHT-tutkinnon hyväksytysti suorittaneista yli puolet oli naisia. Heidän prosenttiosuutensa oli 58 % ja vastaava miesten osuus oli 42 %.

Vuonna 1996 KHT-tutkinnossa hyväksytyistä naiskokelaista 16 oli suorittanut kauppatieteiden maisterin tutkinnon, kaksi ekonomin tutkinnon ja kolme merkonomin tutkinnon. Miesten vastaavat luvut olivat yhdeksän, kaksi ja kaksi. Lisäksi hyväksytyistä mieskokelaista yhdellä oli hallintonotaarin tutkinto ja yhdellä sosionomin tutkinto.

Keskuskauppakamarin KHT-tilintarkastajaluettelosta on laskettu KHT-tilintarkstajien - miesten ja naisten - kokonaismäärä ja tutkintojen yhteismäärä vuosina 1990 - 1995. Tiedot on taulukoitu seuraavasti:

Taulukko 20. KHT-tilintarkastajien jakauma sukupuolen mukaan (n) vuosina 1990 - 1995.

VUOSI	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1990	406	357	87,9	49	12,1
1991	431	376	87,2	55	12,8
1992	453	391	86,3	62	13,7
1993	483	411	85,1	72	14,9
1994	516	437	84,7	79	15,3
1995	541	451	83,4	90	16,6

Lukumäärät eivät sisällä kunakin vuonna suoritettuja uusia tilintarkastustutkintoja. Tilintarkastus-lehdissä ilmoitetuissa määrissä ovat kulloisenakin vuonna uudet auktorisoidut tilintarkastajat mukana. Neljän viimeisen vuoden aikana KHT-tilintarkastajien määrä Suomessa oli yhteensä: 517 kpl (v. 1993), 549 kpl (v.1994), 578 kpl (v.1995) ja 602 kpl (v.1996). Tilintarkastus-lehti ei mainitse miesten ja naisten yhteismääriä erikseen eri vuosilta. (Tilintarkastus-Revision nro 6/93, 6/94, 1/96, 1/97)

Kauppaoppilaitosten vuosien 1976, 1986 ja 1990 vuosi- ja toimintakertomuksista selvitettiin myös laskentatoimen opettajien KHT- ja HTM-tutkinnot. Tässä tutkimuksessa mukana olleista vakinaisista laskentatoimen opettajista oli kaksi KHT- ja kolme HTM-miestilintarkastajaa vuonna 1976. Kymmenen vuotta myöhemmin vakinaisista laskentatoimen opettajista kahdella miehellä ja yhdellä naisella oli KHT-tilintarkastajatutkinto. Vakinaisista opettajista kaksi miestä ja kaksi naista oli HTM-tilintarkastaja. Lisäksi tuntiopettajista yksi nainen oli suorittanut HTM-tilintarkastajatutkinnon. Vakinaisista laskentatoimen opettajista oli KHT-tilintarkastajia vuonna 1990 yhteensä viisi, joista neljä oli miestä ja yksi nainen. HTM-tilintarkastajia oli yhteensä kahdeksan - viisi mieslehtoria, yksi naislehtori, yksi mies- ja yksi naistuntiopettaja.

KHT-tilintarkastajatutkinto on kokeneen tilintarkastajan auktorisointitutkinto. Se on tiukasti rajattu. Asetuksissa 1325/96 ja 1326/96 mainitaan tarkasti pätevyysvaatimukset. Näin KHT-tilintarkastajia voidaan pitää professionaalisen ammatin harjoittajina kuten kauppaopettajiakin. Suomessa vaativin laskentatoimen ammattitutkinto on KHT-tutkinto, jonka läpäiseminen yleensä takaa tilintarkastajalle menestyksellisen elämänuran tilintarkastajan ammatissa.

4.4. Yhteenveto

Sukupuolirakenteen perusteella ammatit voidaan luokitella viiteen ryhmään seuraavasti: oman sukupuolen ammatti (91 - 100 %), oman sukupuolen hallitsema ammatti (61 - 90 %), eriytymätön ammatti (41 - 60 %) ja toisen sukupuolen hallitsema ammatti (oman sukupuolen osuus 11 - 40 %) ja toisen sukupuolen ammatti (oman sukupuolen osuus 0 - 10 %).

Salme Näsi toteaa väitöskirjassaan, että laskentaihmiset tarvitsevat tietoa laskentatoimen menneestä kehityksestä nykyisyyden ymmärtämiseksi. Tärkeää on tietää, mitä pitäisi tutkia laskentatoimen historian alueelta. Tämän tutkimuksen tueksi selvitettiin ylemmän korkeakoulututkinnon (laskentatoimi pääaineena) suorittaneiden miesten ja naisten sijoittumista Tilastokeskuksen luokittelemiin yleisimpiin ammatteihin vuosina 1990 ja 1993.

Tilastokeskuksen väestölaskenta-aineistoon perustuvan sijoittumisrekisterin mukaan kauppatieteiden kandidaatit ja ekonomit (ylempi) sekä miehet että naiset työskentelivät hallinnollisen selvitystyön / laskentatoimen johtotehtävissä prosenttiosuuksien vaihdellessa 34 - 39 % välillä. Tarkasteltaessa vuosia 1990 ja 1993 yhdessä tilintarkastajat ja reviisorit sijoittuvat toiseksi. Kolmanneksi tärkeimmäksi tulivat ammatillisten aineiden opettajat kauppatieteiden kandidaattien ryhmässä. Vuonna 1993 ekonominaisten keskuudessa toiseksi merkittävin ammatti oli kirjanpitäjän ammatti (9 % naisista).

Uuden ekonomitutkinnon suorittaneiden sijoittumista eri ammatteihin, eri tehtäviin ja niiden eri tasoille olivat tutkineet Ulla Aitta, Anssi Hyvärinen ja Sinikka Vanhala. Anne Kovalainen oli tutkinut naisia itsenäisinä ammatinharjoittajina sekä itsenäisten ammatinharjoittajien sukupuolisuutta ja työmarkkina-asemaa. Sen sijaan laskentatoimen kauppaopettajien eikä KHT-tilintarkastajien miesten ja naisten osuuksia ja näiden osuuksien kehittymistä ei ollut aikaisemmin selvitetty Suomessa.

KHT-tilintarkastajan ammatti näytti vielä 1970-luvulla olleen miesten ammatti. 1970-luvun lopulla toimi neljä naista KHT-tilintarkastajana. 1980-luvulla alkoi naisia tulla tilintarkastus-ammattiin. Naisten osuus uusista suoritetuista tutkinnoista oli 19 %, mutta ammatti pysyi miesten hallitsemana. 1990-luvulla naiset alkoivat kiinnostua KHT-tilintarkastajan tehtävistä. Vuodesta 1990 vuoteen 1996 naisten suorittamien tutkintojen osuus oli noussut 33 prosenttiin. Vuodesta 1990 lähtien KHT-tilintarkastajan ammatti oli muuttunut miesten ammatista miesten hallitsemaksi ammatiksi, jossa miesten osuus vaihteli 61 - 90 % välillä. KHT-tilintarkastajan ammatti oli vielä vuonna 1995 vahvasti miesten hallitsema (83 % miehiä). Naisten suorittamien laskentatoimen perustutkintojen määrän kehitys on ristiriidassa KHT-tilintarkastustutkinnon suorittamisen kanssa. Naisten hankkima inhimillinen pääoma ei ole johtanut samanlaiseen työmarkkina-arvoon miesten kanssa. Ulla Aitta (1983) ja Sinikka Vanhala (1986) olivat päätyneet samanlaisiin tulkintoihin tutkiessaan koko ekonomikunnan sijoittumista eri ammatteihin. Anne Kovalainen (1993) myös toteaa väitöskirjassaan, että naiset ovat työvoiman sekundäärimarkkinoilla.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSMAHDOLLISUUKSIA

Aikaisemmin tieteellisessä tutkimuksessa laskentatoimen alalla sukupuoli on tavallisesti neutralisoitu rutiiniluontoiseksi taustamuuttujaksi. Yleinen mielenkiinto miesten ja naisten ammatteja sekä uramenestystä kohtaan on ajallemme ominaista. Hooks (1992) toteaa androkeskeisen kulttuurin ja sosialisaatiovaikutuksen heikkenevän, kun naiset etenevät ulkoisen laskentatoimen huippupaikoille.

Kondon metodologia on suuntaa antava laskentatoimen tutkijoille. Merkittävää on huomata, että ala on menossa laadullisen tutkimuksen laajempaan hyväksymiseen. Historiantutkimus ja historialliset katsaukset kuuluvat laadullisen tutkimuksen piiriin. Salme Näsi toteaa, ettei laskentatoimen historiantutkimus kuitenkaan lopu laskenta-ajattelun tutkimukseen.

Käsillä oleva tutkimus on historiallinen selvitys ja kuvaus, jossa etsittiin vastausta laskentaekonomien miesten ja naisten osuuksien kehittymisestä laskentatoimen koulutuksessa, tutkimuksessa ja opetuksessa sekä käytännön ammateissa 1970-luvulta nykypäiviin Suomessa. Tämän tutkimuksen tulokset pyritään mahdollisimman hyvin kytkemään teoreettiseen viitekehykseen eli gender-tutkimuksiin, Human Capital ja Dual Labor Market -teoriaan. Tarkoituksena on myös liittää tulokset suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin ja historialliseen taustaan eli mitä muuta tapahtui samanaikaisesti. Kirkham (1992) sanoo, että sukupuolen pitää informoida työtä laskentatoimessa. Sitä ei pitäisi rajata pois. Tällä tavalla laskentatoimen tutkimusta viedään mm. käytäntöön.

Suomessa korkeakouluissa koulutusalat eivät eriydy niin voimakkaasti sukupuolen mukaan kuin alemmat asteet. Koulutusalat määräytyvät korkea-asteellakin naisvaltaisiksi ja miesvaltaisiksi perinteisten naisten ja miesten tehtävien mukaan. Tasa-aloja ovat mm. kauppatieteellinen ja oikeustieteellinen sekä maa- ja metsätaloustieteellinen opintoala.

Ennen vuotta 1960 Yhdysvalloissa vain harvoilla naisilla oli laskentatoimi pääaineenaan. Monet laskentatoimen professorit eivät olisi halunneet avata laskentatoimen koulutusta naisille (Slocum 1994). Suomessakin 1970-luvulta 1980-luvun alkuun laskentatoimen

koulutusohjelma näytti olevan miehinen suoritettujen ylemmän tason ekonomitutkintojen osalta. Miehet suorittivat tutkinnoista keskimäärin 2/3 ja naiset 1/3. Laskentatoimen koulutusala on naisistunut 1980- ja 1990-luvulla koko ajan. Suoritettujen tutkintojen perusteella laskentatoimen koulutusalaa voidaan pitää tasa-alana, jossa toisen sukupuolen osuus vaihtelee 45 - 55 % välillä.

Suomessa tieteellisiä jatkotutkintoja suoritettiin yleensäkin vähän 1970-luvulla. Tohtori- ja jatkokoulutusohjelmat perustettiin 1980-luvulla helpottamaan ja nopeuttamaan tutkijakoulutusta. Tämä näytti edistävän ainakin naisten halukkuutta siirtyä suorittamaan akateemista lisensiaatin- ja tohtorintutkintoa. Naisten keskuudessa tutkijakoulutus on yleistynyt sitä mukaa kuin heidän osuutensa taloustieteellisiin aineisiin painottuvissa perustutkinnoissa on lisääntynyt. Rakenteellisia, kiintiöinnistä johtuvia esteitä naisten tutkijanuran kehittymiselle ei enää kauppatieteellisellä alalla ole.

Tässä tutkimuksessa saatiin selville, että 1970-luvulla 29 miestä ja 2 naista oli suorittanut lisensiaatintutkinnon laskentatoimen alalta. Seuraavalla kymmenluvulla jatkotutkintojen suorittamishalukkuus oli laskenut edelliseen kymmenlukuun verrattuna. 1980-luvulla miesten suorittamia lisensiaatintutkintoja oli 16 ja naisten 2. Tämä vaikutti 1980-luvun väitöskirjatuotannon vähäisyyteen. Vuodesta 1990 vuoteen 1994 lisensiaatintutkintoja suoritettiin yhteensä 35, josta miesten suorittamia oli 24 ja naisten 11. Naisten suorittamien lisensiaatintutkintojen osuus oli noussut 31 prosenttiin. Laskentatoimen alaan kuuluvia väitöskirjoja tarkastettiin 1970-luvulla 24, 1980-luvulla vain 8 ja 1990-luvun alussa 23. Ensimmäinen nainen suoritti tohtorintutkinnon vuonna 1989 Svenska Handelshögskolanissa, toinen 1990 Tampereen yliopistossa, kolmas 1991 Åbo Akademissa ja neljäs 1993 Vaasan yliopistossa. Vuosina 1992 ja 1993 kaikista tohtorintutkinnoista naisten suorittamia oli 37 %. Laskentatoimen tieteenalalla naisten suorittamat tohtorintutkinnot jäävät reippaasti alle maamme keskiarvon.

Tieteen näkökulmasta lisensiaatintyöt ja väitöskirjat rikastuttavat laskentatoimen tieteenalan todellisuutta ja tietämistä. Väitöskirjat edustavat tieteen tekemistä ja kiinnostuksen kohteita laskentatoimen tutkimisessa. Voidaankin sanoa, että Suomessa miehet vaikuttavat

voimakkaasti laskentatoimen tieteenalaan. Suoritettujen jatkotutkintojen osalta laskentatoimen tieteenala on miesten ala, joka on vähitellen muuttumassa miesten hallitsemaksi alaksi.

Tiedeyhteisöt ovat näennäisen sukupuolineutraaleja organisaatioita eikä muodollisia sukupuoleen perustuvia esteitä naisille edetä tiedeuralla enää ole. Kansainvälisten tutkimusten avulla on voitu osoittaa, että sukupuoli vaikuttaa näkyvästi tai piilevästi tiedeyhteisössä. Suomessa tieteen hierarkiat ovat voimakkaasti sukupuolittuneet ja tieteenalat jakautuneet naisten ja miesten aloiksi. 1990-luvun alussa laskentatoimen tieteenala oli miesten ala tiedekorkeakouluissa. Tultaessa 1990-luvun puoliväliin laskentatoimen korkeasti koulutetut tutkijanaiset olivat muuttaneet virkarakennetta hieman. Tieteenala on vähitellen muuttumassa miesten alasta miesten hallitsemaksi alaksi. Naiset eivät enää ole jääneet virkarakenteen alimille tasoille tutkijaopettajiksi tai pelkästään opettajiksi. Nykyään tutkijakoulutusohjelmat ovat osaltaan tarjonneet menestyville naisille mahdollisuuden edetä tutkijan uralle.

Hallinnollisen selvitystyön ja laskentatoimen johtotehtävät olivat yleisin ammatti laskentaekonomien keskuudessa vuosina 1990 ja 1993. Toiseksi tärkeimmäksi ammatiksi nousi tilintarkastustyö. Ammatillisten aineiden opettajat sijoittuivat kolmannelle sijalle. Tähän tutkimukseen valittiin käytännön ammateista laskentatoimen opettajat kauppaoppilaitoksissa ja KHT-tilintarkastajat. Laskentatoimen opettajat edustivat koulutusammattia ja KHT-tilintarkastajat työammattia, erityisesti asiantuntijuutta.

Kauppaoppilaitoksia perustettiin runsaasti 1960-, 1970- ja 1980-luvulla. Vuonna 1986 maassamme toimi 73 kauppakouluosastoa, 74 -opistoa ja 75 ylioppilasosastoa. Keskiasteen kauppaopetuksen verkosto oli koko maata kattava. Ammatillinen koulutus haluttiin antaa koko sodanjälkeiselle nuorisolle. Kauppaoppilaitoksissa annettava opetus oli halvempaa kuin ammattiopetus keskimäärin. Vuonna 1971 kauppaoppilaitoksissa toteutettiin merkittävä tutkinnon uudistus. Opiskeluajat pidentyivät vuodella, ja linjajakoisuus käynnistyi. Vuoteen 1976 mennessä kaikissa kauppaoppilaitoksissa linjajakoisuus oli toteutunut. Opiskelijoita valmistui vuonna 1976 maassamme laskentatoimen linjalta yhteensä 2246, josta miehiä oli 713 ja naisia 1533. Vuonna 1986 laskentatoimen linjalta valmistuneiden merkonomien määrä oli korkeimmillaan. Tutkintoja suoritettiin yhteensä 2661, josta miesten suorittamia oli 820 ja naisten 1841. Laskentatoimen opettajien tarve lisääntyi koko ajan

vuodesta 1971 lähtien. Opiskelijamäärät alkoivat vähitellen laskea vuoden 1986 jälkeen. Tämä vaikutti suoritettujen tutkintojen määrään. Vuonna 1990 laskentatoimen linjalta valmistui 2372 merkonomia, josta miehiä oli 691 ja naisia 1681.

Laskentatoimen opettajien määrä lisääntyi tutkimuksessa olleina tarkasteluvuosina. Vuonna 1976 toimi 91 laskentatoimen opettajaa, josta miehiä oli 66 ja naisia 25. Vuonna 1986 määrä oli noussut 139:ään, josta miehiä oli 65 ja naisia 74. Viimeisenä tarkasteluvuonna 1990 laskentatoimea opetti 230 opettajaa, josta miehiä oli 122 ja naisia 108. Vuosi 1986 osoittautui mielenkiintoiseksi vuodeksi, sillä vakinaisten laskentatoimen miesopettajien määrä oli laskenut. Naiset olivat kasvattaneet osuuttaan sekä vakinaisina että varsinkin tuntiopettajina.

Vuoteen 1983 asti useissa kauppaoppilaitoksissa rehtoreina toimi laskentatoimen mieslehtoreita. Vastustuksista huolimatta rehtorit siirrettiin kokonaispalkkaukseen vuonna 1983. Tämä tarkoitti myös sitä, että rehtorit joutuivat kokonaistyöaikaan eivätkä voineet rehtorin toimen ohella työskennellä yrityksissä. Monissa kauppaoppilaitoksissa laskentatoimen miesrehtorit jättivät virkansa ja siirtyivät elinkeinoelämän palvelukseen. Tämä vaikutti osaltaan laskentatoimen virkojen vapautumiseen. 1980-luvulla kauppaoppilaitoksissa kiinnitettiin huomiota vääristyneeseen virkarakenteeseen. Tuntiopettajien määrä oli edelleen vuonna 1985 suhteettoman suuri vakinaisten viran- ja toimenhaltijain määrään verrattuna.

1980-luvun puoliväliin asti naisten oli vaikea päästä suorittamaan opetusharjoittelua laskentatoimessa SLK:ssa. Tässä tutkimuksessa selvisi, että opetusharjoittelun kelpoisuusehdot täyttäviä naisia jäi odottamaan auskultointiin pääsyä seuraavina vuosina. Tämä purkautui vuosina 1982 ja 1985, jolloin laskentatoimen opetusharjoittelua suoritti vain yksi mies. Naisten itsensä hankkima koulutus, inhimillinen pääoma, ei johtanut samanlaiseen työmarkkina-arvoon laskentatoimen miesopettajiin verrattuna. Nopeasti pätevöityneet miehet saivat avoinna olevat laskentatoimen virat, ja naiset joutuivat epäpätevinä tuntiopettajina odottamaan pätevöitymistä ja virkoja. Naisille oli mahdollista antaa myös muita aineita opetettavaksi, jolloin laskentatoimen toissijaisuus alkoi heijastua. He joutuivat tahtomattaan tavallaan sekundäärimarkkinoille, josta oli vaikea nousta primäärimarkkinoille laskentatoimen lehtoriksi.

Lähestyttäessä 1990-lukua naiset alkoivat päästä suorittamaan laskentatoimen opetusharjoittelua yhtä nopeasti kuin miehet. Autoritäärisen vallan vähetessä yleensäkin yhteiskunnassamme ja naisten suorittamien korkeakoulututkintojen (laskentatoimi pääaineena) määrän lisääntyessä naiset olivat kasvattaneet osuuttaan vakinaisina laskentatoimen opettajina. Vuonna 1990 mieslehtoreiden prosenttiosuus oli 57 ja naislehtoreiden 43. Tarkasteltaessa vakinaisia ja tuntiopettajia yhdessä oli miesten osuus 53 % ja naisten 47 %. Nyt laskentatoimen opettajien koulutusammatti kuului eriytymättömien ammattien luokkaan. Sitä ennen vuonna 1976 ammatti oli selkeästi miesten hallitsema ammatti (73 % miehiä, 27 % naisia).

Yhdysvalloissa laskentatoimen ammatissa oli koettu naisten suuri kasvu viimeisten 25 vuoden aikana. Aluksi naiset ohjautuivat yleisiin toimistotehtäviin eikä niinkään ammattimaiseen laskentatoimeen. Yritykset eivät palkanneet naisia ulkoiseen laskentatoimeen. Tämä vaikutti merkittävimmin siihen, etteivät naiset saaneet CPA-todistusta. Näin naiset eivät pystyneet saamaan tutkinnon vaatimaa käytännön kokemusta. Jotkut naiset olivat päässeet ulkoisen laskentatoimen tehtäviin pika- ja konekirjoittajan paikan kautta. Yhdysvalloissa ulkoiseen laskentatoimeen oli naistilintarkastajia tarjolla jo vuonna 1950, mutta miehet olivat etusijalla. Vuosien 1965 - 1975 yritysten ja julkisen talouden laskentatoimen merkityksen nopea laajeneminen, sosiaalisten asenteiden ja kotitalouksien muutokset (molemmat käyvät työssä) tarjosivat naisille paremman pääsyn laskentatoimen ammattiin. Vaikka tilintarkastajien kysyntä nousi merkittävästi 1970-luvulla, naiset olivat edelleen vähemmistönä. Vuoteen 1985 mennessä kaikista CPA-todistuksen saaneista miesten osuus oli joka vuosi 70 - 60 % ja naisten 30 - 40 %. (Slocum 1994, Loft 1992 ja Reskin & Roos 1990)

Suomessa toimi yksi naistilintarkastaja, Iris Ahlberg, vuodesta 1949 vuoteen 1964. Vuosien 1965 - 1975 välisenä aikana ei ollut yhtään KHT-naistilintarkastajaa. KHT-tilintarkastajia oli vuoteen 1980 mennessä 215, josta naisia oli neljä. Vasta 1980-luvulla naisia alkoi tulla tilintarkastajan vaativaan ammattiin. Vuosien 1981 - 1989 välisenä aikana naiset suorittivat 40 tutkintoa (19 %) 212 tutkinnosta. KHT-tilintarkastajan ammatti pysyi 1980-luvun alussa miesten ammattina ja muuttui vähitellen 1980-luvun lopussa miesten hallitsemaksi ammatiksi.

Naisten kiinnostus KHT-tilintarkastajan ammattia kohtaan oli koko ajan lisääntynyt 1990-luvulla. Miesten osuus KHT-tutkintoon hakeneista oli vuosina 1991 - 1994 ollut 74 - 71 % ja vastaava naisten osuus oli ollut 26 - 29 %. Vuonna 1995 tutkintoon hakeneita naisia oli jo 35 %. Vuodesta 1990 vuoteen 1996 naiset suorittivat 33 % kaikista 246:sta KHT-tutkinnosta. Merkittävänä ajankohtana voidaan pitää vuotta 1991, jolloin suoritettujen tutkintojen osuudet jakaantuivat miesten ja naisten kesken seuraavasti: 58 % miehet ja 42 % naiset. Historialliseksi muodostui vuosi 1996, jolloin naisten osuus suoritetuista tutkinnoista nousi 58 prosenttiin. Naiset olivat kasvattaneet osuuttaan suoritetuista tutkinnoista koko 1990-luvun ajan. Kuitenkin KHT-tilintarkastajan ammatti on vahvasti miesten hallitsema. Vuonna 1995 KHT-tilintarkastajista oli 83 % miehiä.

Naisten suorittamien laskentatoimen perustutkintojen määrän kehitys on ristiriidassa KHT-tilintarkastajatutkinnon määrien kanssa. Naiset olivat suorittaneet laskentatoimen korkea-asteen perustutkinnoista 45 - 47 prosenttia 1980- ja 1990-luvulla. Naisten suorittamien KHT-tilintarkastajatutkintojen määrien kehitys on jäänyt jälkeen naisten suorittamien perustutkintojen määristä.

Schwartz (1989) totesi, että naismentorien puute ja roolimallit olivat esteenä naisten etenemiselle yritysmaailmassa yleensä, ja erityisesti ulkoisessa laskentatoimessa. Esimerkiksi monella Big Eight:n naisosakkaalla oli miesmentori. (Wescott & Seiler 1986)

Suomessa KHT-tilintarkastajien riittäväksi käytännön työkokemukseksi katsotaan viiden vuoden tilintarkastuskokemus, josta vähintään kaksi vuotta on saatu KHT-tilintarkastajan alaisuudessa. Riittävän kokemuksen saamiseksi tarvitaan toimivaa järjestelmää, jotta nuoret korkeasti koulutetut saavat nopeasti tarvittavan kokemuksen tutkinnon suorittamiseksi. Miesten keskuudessa on perinteisesti toiminut Hyvä Veli -järjestelmä. Nuorten naisten mentoreina ja opastajina on täytynyt olla miehiä.

USA:ssa 1970-luvulla yritykset ottivat käyttöön mentortoiminnan. Suomalaiseen yritystoimintaan mentorointiprosessit ovat tulossa. Useinkaan naisten oma kyvykkyys ja pyrky eivät riitä. Tarvitaan ns. nostetta, oikean ihmisen tukea edetä valitsemallaan uralla. Kansainvälisistä tutkimuksista tuttu "lasikatto" on näkymätön, mutta se on olemassa. Kansainvälisesti

yhdeksi keinoksi kasvattaa naisten osuutta johtotehtävissä ja vaativissa asiantuntijatehtävissä on mentorointi. (Petäjäniemi 1994, 61-62) Perusmuodossaan mentorointi tarkoittaa sellaista ammatillista ohjausta ja tukea, jota osaava, kokenut ja arvostettu senioriasemassa toimiva henkilö tarjoaa kehityskykyiselle ja -haluiselle nuorelle. Mentoroinnin perustavoitteena on uran edellyttämän pätevyyden ja osaamisen eli inhimillisten resurssien tavanomaista tehokkaampi lisääminen ja tätä kautta urakehityksen nopeuttaminen. (Ekonomi 6/96, 26) KHT-tutkinnon suorittaneet naiset voivat osaltaan nopeuttaa ja helpottaa uusien naistulokkaiden urakehitystä.

Elinkeinoelämässä KHT-tilintarkastajien arvostus on edelleen korkea. Tilintarkastusalan kansainvälistymiseen liittyvä ammattimaistuminen ja työmenetelmien kehittyminen ovat omiaan lisäämään ammattikunnan arvostusta. Tilintarkastajien tehtävät etenkin konsultointitoiminnassa ovat lisääntymässä. Suomessa vaativin laskentatoimen ammattitutkinto on KHT-tutkinto, jonka läpäiseminen yleensä takaa tilintarkastajalle menestyksellisen elämänuran.

Käsillä olevassa tutkimuksessa vastattiin kysymyksiin mitä ja miten on. **Tätä työtä voi jatkaa etsimällä vastauksia miksi-kysymykseen**. Esimerkiksi voidaan selvittää, **mitkä ovat ne syyt, miksi naiset eivät toimi tilintarkastusammatissa siinä määrin kuin heidän koulutustaustansa edellyttäisi.** Olisi myös kiinnostavaa **tutkia naisten ja miesten urakehitystä tilintarkastusammatissa ja mahdollisia esteitä, joita erityisesti naiset kohtaavat. Onko olemassa "lasikatto", johon naiset törmäävät?** Kuinka vahva se on? Miten Hyvä Veli -järjestelmä ja mentorointi ovat toimineet KHT-tilintarkastajaksi pätevöitymisessä ja tilintarkastusammatissa? Sitten olisi mahdollista kuvata naistilintarkastajan profiili.

Toisaalta olisi myös mielenkiintoista selvittää, **millainen on laskentatoimen naistutkijan profiili tai laskentatoimen tiedenaisen profiili**. Voisi myös tehdä vertailututkimuksen jonkun toisen maan tilanteesta tämän tutkimuksen tutkimuskysymysten pohjalta.

LÄHDELUETTELO

Aitta, Ulla (1983); Uusi naisekonomi - haaste vanhalle työelämälle. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-63, Helsinki.

Anttalainen, M-L. (1984); Sukupuolen mukaan kahtiajakautuneet työmarkkinat Pohjoismaissa. Teoksessa Husu L. & Honkasalo M-L. (toim.) "Työ, nainen ja tutkimus." Valtioneuvoston kanslian moniste 1984:2, Helsinki.

Asetus kauppatieteellisistä tutkinnoista (402/77), 13.5.1977.

Becker, G. (1964); Human capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Referece to Education. National Bureau of Economic Research. New York.

Becker, H. S. (1970); The Nature of Profession. Sociological Work, Chicago: Aldine.

Blomqvist, Irja (1995); Miehet ja naiset aikuiskoulutuksessa. Aikuiskoulutustutkimus 1990, Koulutus 1995:1, Tilastokeskus.

Carey, J. L. (1951); editorial in Journal of Accountancy, Vol. 19, No. 5, pp. 35-36. Artikkelissa French & Meredith (1994), pp. 227-241.

Carr, E. H. (1963); What is History?, edited by R.W. davies, The Macmillian Press Ltd.

Ciacanelli, P., Gallhofer, S., Humprey, C. & Kirkham, L. (1990); Gender and Accountacy: Some Evidence from UK. Critical Perspective on Accounting, June, pp.117-144.

Commission for Racial Equality (1987); Chartered Accountancy Training Contracts: Report of a Formal Investigation into Ethnic Minority Recruitment. London.

Crompton, Rosemary (1987); Gender and Accountancy: A Responce to Tinker and Neimark. Accounting, Organizatinos and Society, Vol. 12, No. 1, pp. 103-110.

Crompton, R. & Sanderson, K. (1986); Credentials and Careers. Sociology, pp. 25-42.

Dahl, Ottar (1971); Historiantutkimuksen metodiopin peruspiirteitä. Alkuteos: Grunntrekk i historieforskningens metodelaere, suomentanut Kyösti Jaakonsaari. Prisma-tietokirjasto. Weilin+göös, Helsinki.

Doeringen, P. B. & Piore, M. J. (1971); Internal Labor Markets and Manpower Analysis. Heath Lexgington Books, D.C. Heath and Company, Lexington, Mass.

French, Sandra & Meredith, Vicki (1994); Women in Public Accounting: Growth and Advancement. Critical Perspectives on Accounting, Vol. 5, No. 3, September, pp. 227-241.

Haavio-Mannila, E. (1981); Yhteiskunnan rakennemuutokset ja sukupuolten asema. Ammatinvalinta, 6, 6-12.

Haavio-Mannila, E. (1984); Työn muuttuminen. Teoksessa Haavio-Mannila, E. & Jallinoja R. & Strandell, H. "Perhe, työ ja tunteet." Ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY, Juva.

Hakim, C. (1979); Occupational Segregation. Department of Employment, Research Paper No. 9, November.

Hammond, T. A. (1990); The Minority Recruitment of Mjor Public accounting firms in New York: a Sociological Analysis. Doctoral dissertation. University of Wisconsin.

Hammond, Theresa & Preston, Alistair (1992); Culture, Gender and Corporate Control: Japan as "Other". Accounting, Organizations and Society, Vol. 17, No. 8, November, pp. 795-808.

Hara, Heikki (1985); Eteenpäin ekonomin mieli. Historiikki 1935-1985. Suomen Ekonomiliitto-Finlands Ekonomförbund-SEFE r.y. Gummerus Oy, Jyväskylä.

Hearn, J. (1982); Notes on Patriarchy, Professionalization and the Semi-Professions. Sociology, pp. 184-202.

Heikkinen, Antero (1980); Historiantutkimuksen päämäärät ja menetelmät. Gaudeamus, Tammer-Paino Oy, Tampere.

Helsingin kauppakorkeakoulun (HKKK:n) hallitus (1992); Helsingin kauppakorkeakoulun tasa-arvosuunnitelma. Helsinki.

Hoerle, Helen (1932); "The Accountant", The Girl and Her Future. Harison Smith and Robert Haas. New York. Artikkelissa Slocum, Elliot (1994), pp. 18-22.

Honko, Jaakko & Lätti, Jouni & Mannerkoski Maini & Sarakontu Matti & Sarvikivi Kalevi (1983); Kauppakorkeakoulu - Helsingin kauppakorkeakoulu 1961-1981. Helsingin kauppakorkeakoulu, Selvityksiä E-29, Helsinki.

Hooks, Karen L. (1992); Gender Effects and Labor Supply in Public Accounting: An Agenda of Research Issues. Accounting, Organizations and Society, Vol. 17, No. 3/4, April/May, pp. 343-366.

Hopwood, Anthony, G. (1987); Accounting and Gender: An Introduction. Accounting, Organization and Society, Vol. 12, No. 1, pp. 65-69.

Hyvärinen, Anssi (1986); Ekonomit työmarkkinoilla; Helsingin kauppakorkeakoulusta valmistuneiden uuden ekonomitutkinnon suorittaneiden yhteiskunnallinen tausta ja sijoittuminen työelämään. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-82, Helsinki.

Hänninen-Salmelin, Eeva & Vanhala, Sinikka (1994); Nais- ja miesjohtajien eriytyneet työmarkkinat. Teoksessa "Naiset Huipulla. Selvitys naisista elinkeinoelämän johtotehtävissä." Tilastokeskus, Tutkimuksia 206, Paino-Center Oy, Helsinki.

Kalela, Jorma (1976); Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman jan historiaa tutkiville. Oy Gaudeamus Ab, 2. painos, Gummerus Oy, Jyväskylä.

Kauppaoppilaitosten vuosi-/toimintakertomukset vuosilta 1976, 1986 ja 1990.

Keskuskauppakamarin hyväksymät tilintarkastajat KHT 1949, 1954, 1959, 1964, 1976- 1980.

Keskuskauppakamarin hyväksymät tilintarkastajat ja tilintarkastusyhteisöt KHT 1984.

KHT- ja HTM-tilintarkastajatutkinojen kehittämistyöryhmän muistio 1995.

Kirkham, L. M. (1992); Integrating Herstory and History in Accountancy. Accounting, Organizations and Society, pp. 287-297.

Kondo, D. K. (1990); Crafting Selves: Power, Gender and Discourses of Identity in a Japanese Workplace. University of Chicago Press, Chicago.

Kovalainen, Anne (1993); At the Margins of the Economy; Women's Self-Employment in Finland 1960 - 1990. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A 9:1993, Kaarinan Tasopaino Oy.

Kukkonen, Antti & Franck-Möller Henrika (1995); Ekonomikoulutus Suomessa - Ekonomutbildningen i Finland. Suomalaisen kauppatieteellisen koulutuksen historia - Historik över Ekonomutbildningen i Finland. Suomen Ekonomiliitto-Finlands Ekonomförbund-SEFE r.y. Gummerus Oy, Jyväskylä.

Lehman, C.R. (1992); "Herstory" in Accounting: The First Eigty Years. Accounting, Organizations and Society, pp. 261-285.

Loft, Anne (1992); Accountancy and the Genered Division of Labour: A Review Essay. Accounting, Organizations and Society, Vol. 17, No. 3/4, pp. 367-378.

McAuley, John (1987); Women Academics, a Case Study in Inequality, in Spencer & Podmore, pp. 158-181.

Mitchell, B. (1969); The Black Minority in the CPA Profession. Journal of Accountancy, October, pp. 41-48.

Mitchell, B. (1976); The Status of the Black CPA - an Update. Journal of Accountancy, May, pp. 52-58.

Mitchell, B. & Flintall, V. (1990); The Status of the Black CPA: Twenty Year Update. Journal of Accountancy, August, pp. 59-69.

Montagna, P. (1974); Certified Public Accounting: A Sociological View of a Profession in Change. Scholars Book Co., Houston.

Nummenmaa, Anna Raija (1991); Nuorten suuntautuminen toisen sukupuolen ammatteihin. Teoksessa Lähteenmaa Jaana & Siurala Lasse (toim.) "Nuoret ja muutos." Tilastokeskus, Nuorisotutkimusseura, Tutkimuksia 177, Helsinki.

Näsi, Juha & Näsi, Salme (1985); Suomalainen laskentatoimen tutkimus 1940-luvulta nykypäiviin. Väitöskirjatuotannon tutkimusstrateginen analyysi. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja, Sarja A2: Tutkielmia ja raportteja 39, Tampere.

Näsi, Salme (1982); Käytäntö, oppi ja tiede laskentatoimen tarkastelutasoina. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja, Sarja A2: Tutkielmia ja raportteja 26, Tampere.

Näsi, Salme (1990); Laskenta-ajattelun kehitys viime vuosisadan puolivälistä nykypäiviin. Suomenkieliseen laskentatoimen kirjallisuuteen perustuva historiantutkimus. Tampereen yliopisto A-291.

OPM (1986); Opetusministeriön tasa-arvotyöryhmän loppuraportti 1980-1985. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1986:13. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Polacheck, S. W. (1981); Occupational Self selection: A Human Capital Approach to Sex Differences in Occupational Structure. Review of Economics Statistics, February, pp. 60-69.

Rasila, Viljo (1977); Tilastolliset menetelmät historiantutkimuksessa. Otavan korkeakoulukirjasto, Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset, Keuruu.

Renvall, Pentti (1983); Nykyajan historiantutkimus, Juva.

Reskin, B. F. & Roos, P. A. (1990); Job Queues, Gender Queues: Explaining Women's Inroads Into Male Occupations. Temple University Press, Philadelphia. Artikkelissa French & Meredith (1994), pp. 227-241.

Robson, K. & Cooper, D. J. (1989); Power and Management Control in Chua. W. F., Lowe, F. A. & Puxty, H. G., Critical Perspectives in Management Control, pp. 79-114, London.

Rosenfeld, Rachel, A. (1979); Womens Occupational Careers. Individual and Structural Explanations. Sociology of Work and Occupations, Vol. 6, No. 3.

Santonen, Pirjo (1989); Merkuriuksen matkassa. 150 vuotta kauppaoptetusta Suomessa 1839-1989. Gummerus Oy, Jyväskylä.

Santonen, Pirjo (1996); Kauppaoptetuksen edistäjä 1946-1996. Suomen Kauppaopettajat-Handelslärarna i Finland ry. Lappeenrannan Kirjapaino Oy, Lappeenranta.

Schwartz, F. N. (1989); Management Women and the New Facts of Life. Harvard Business Review, January-february, pp. 65-76.

Slocum, Elliot (1994); Women in Accountancy: A Reminder of a Century Past. The Accounting Historians Notebook, Fall, pp. 18-22.

Smith, C., Whipp, R. & Wilmott, H. (1988); Case study Research in accounting: Methodological Breakthrough or Ideological Weapon?, Advances in Public Interest Accounting, pp. 95-120.

Suomen Ekonomiliitto - Finlands Ekonomförbund - SEFE ry:n jäsenrekisteri (1984).

Suomen Liikemiesten kauppaoppilaitoksen vuosi-/toimintakertomukset 1975 - 1995.

Suomen säädöskokoelma (1996); Asetus 1325/96 ja 1326/96, Suomen säädöskokoelma n:o 1325.

Suomen Virallinen Tilasto. SVT IV C 106 B.

Tamminen, Rauno (1993); Tiedettä tekemään. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.

Tilastokeskus (1990); Korkeakoulut 1988. Koulutus ja tutkimus 1990:4. Tilastokeskus, Helsinki.

Tilastokeskus (1996a); Tilastokeskuksen tutkintorekisteri. Korkeakouluissa vuosina 1971-1994 suoritettuja tutkintoja korkeakoulun ja sukupuolen mukaan. 27.6.1996.

Tilastokeskus (1996b); Tilastokeskuksen tutkintorekisteri. Vuosina 1971-1994 suoritetut merkonomin laskentatoimen linjan tutkinnot oppilaitoksen ja sukupuolen mukaan. 27.6.1996.

Tilintarkastus-Revision nro 1, 1991-1992 ja 1996-1997 sekä nro 6, 1993-1994.

Tinker, Tony & Neimark, Marilyn (1987); The Role of Annual Reports in Gender and Class Contradictions at General Motors: 1917-1976. Accounting, Organizatinos and Society, Vol. 12, No. 1, pp. 71-88.

Uljas Anja (1995); Ovia koputellen. Selvitys vuonna 1994 valmistuneiden ekonomien sijoittumisesta ja palkkauksesta. Suomen Ekonomiliitto-Finlands Ekonomförbund, huhtikuu 1995.

Vanhala, Sinikka (1986); Ekonomikunnan segmentoituneet työmarkkinat. Tutkimus kauppatieteellisen loppututkinnon suorittaneiden toimihenkilöiden ja johtajien töiden eriytymisestä. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-81, Helsinki.

Westcott, Shari, H. & Seiler, Robert, E. (1986); Women in Accounting Profession. Marcus Weiner, New York.

Women in Public Accounting (1988); The Issues and the Reactions. CPA Personnel Report, August, pp. 1-3. Artikkelissa Hooks (1992), pp. 343-366.

Wright, A. (1988); Behavioral Research in auditing: The State-of-the-art. The Auditor's Report, Winter, pp. 1-5.

LASKENTAMERKONOMIT 1973 - 1994

VUOSI	YHTEENSÄ	MIEHET		NAISET	
		n	%	n	%
1973	950	369	38,8	581	61,2
1974	2065	699	33,8	1366	66,2
1975	2144	693	32,3	1451	67,7
1976	2246	713	31,7	1533	68,3
1977	2440	740	30,3	1700	69,7
1978	2528	778	30,8	1750	69,2
1979	2495	824	33,0	1671	67,0
1980	2352	769	32,7	1583	67,3
1981	2352	801	34,1	1551	65,9
1982	2427	730	30,1	1697	69,9
1983	2531	758	30,0	1773	70,0
1984	2605	760	29,2	1845	70,8
1985	2606	801	30,7	1805	69,3
1986	2661	820	30,8	1841	69,2
1987	2546	735	28,9	1811	71,1
1988	2532	733	28,9	1799	71,1
1989	2542	754	29,7	1788	70,3
1990	2372	691	29,1	1681	70,9
1991	2471	713	28,9	1758	71,1
1992	2425	684	28,2	1741	71,8
1993	2588	655	25,3	1933	74,7
1994	2147	564	26,4	1583	73,7

Lähde: Tilastokeskus 1996b

KEVÄÄLLÄ 1990 LASKENTATOIMEN LINJALTA MERKONOMIKSI VALMISTUNEET (N) SEKÄ LASKENTATOIMEN VAKINAISET OPETTAJAT JA TUNTIOPETTAJAT (N) KAUPPAOPPILAITOKSITTAIN

KAUPPAOPPILAITOKSET	MERKONOMIT	VAKINAISET OPETT.		TUNTIOPETTAJAT	
		Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Alajärvi	15	1	1	0	0
Handelsläroverket i Ekenäs	15	1	0	0	1
Espoonlahti	55	2	1	1	2
Haapajärvi	28	1	0	1	0
Hamina	32	0	3	0	0
Heinolan seutu	11	2	0	1	0
Helsinki	43	1	2	0	1
Kauppiaat	53	1	2	0	1
Hyvinkää	66	2	2	0	2
Hämeenlinna	58	1	2	1	0
Iisalmi	32	2	1	0	0
Ikaalinen	14	0	2	0	1
Imatra	29	1	1	0	0
Joensuu	46	1	0	2	1
Jyväskylä	53	2	1	0	1
Jämsänjokilaakso	13	2	1	0	0
Järvenpään inv. Kauppaoppilait.	27	0	2	0	1
Kajaani	29	1	3	1	1
Kemijärvi	11	0	1	1	0
Kemi	30	2	0	0	1
Kokkola	50	2	0	0	1
Kotka	35	2	1	1	1
Kouvolan liiketaloudell. inst.	31	2	0	0	1
Kuopio	105	2	1	0	2
Kuusamo	11	2	1	0	0
Lahti	60	1	2	2	0
Lappeenranta	32	1	2	1	1
Lapua	17	2	0	0	1
Lieksa	30	1	0	1	0
Lohja	49	1	1	2	0
Loimaa	13	3	1	0	0
Lounais-Häme	30	3	0	1	0
Malmi	87	4	0	0	0
Merikoski	28	2	0	0	0
Mikkeli	32	0	2	1	0
Mänttä	22	1	2	0	1
Nurmes	14	1	1	0	1
Oulainen	17	1	1	0	0
Oulu	34	1	1	0	1
Pieksämäki	30	1	1	1	1
Pietarsaari	17	1	1	0	0
Pohjois-Satakunta	36	1	0	0	2
Pori	50	1	2	2	1
Porvoo	61	1	1	1	0
Raahen Porvari- ja kauppakoulu	37	3	1	1	0
Raisio	53	0	2	0	1
Rauma	31	2	0	1	1
Riihimäki	44	0	2	1	0
Salo	34	2	0	1	0
Savonlinnan liiketal. instituutti	28	1	1	1	0
Seinäjoki	28	3	0	0	0
SLK	49	3	3	1	1
Suupohja	17	1	1	1	0
Svenska Handelsläroverket	9	2	0	0	1
Tampere	64	3	1	0	1
Tornion liiket. tietotekn. inst.	17	1	1	1	5
Turku	51	2	0	1	1
Vaasa	50	3	2	1	0
Vakka-Suomi	13	1	1	0	1
Valkeakosken seutu	29	1	2	0	0
Varkaus	27	2	3	0	0
Virtain seutu	28	0	2	0	0
Äänekoski	16	1	1	0	0
YHTEENSA	2176	91	69	31	39

Lähteet: Tilastokeskus 1996b ja ed. kauppaoppilaitosten vuosi-/toimintakertomus v. 1990